

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
BIZNESA, VADĪBAS UN EKONOMIKAS FAKULTĀTE

**ĢIMENES ATBALSTA POLITIKAS ATTĪSTĪBA LATVIJĀ UN
PRIEKŠLIKUMI TĀS PILNVEIDOŠANAI**

**History of family support programs in Latvia and suggestions for its further
development**

MAGISTRA DARBS

Sabiedrības vadības maģistra studiju programma

Autors: **Māra Talla**
Studenta apliecības Nr.: mt17022
Darba vadītājs: Prof. Daina Šķiltere

RĪGA, 2019

ANOTĀCIJA

Maģistra darba tēma ir “**Ģimenes atbalsta politikas attīstība Latvijā un priekšlikumi tās pilnveidošanai**”. Darba izstrādes mērķis bija sniegt priekšlikumus turpmākai ģimenes atbalsta politikas attīstībai, balstoties uz sabiedrības, ekspertu un politiķu viedokli un analizējot ģimenes atbalsta politikas attīstību Latvijā līdz šim. Par ģimenes atbalsta politiku Latvijā var runāt jau no Latvijas neatkarības atgūšanas laika 1990.gadā un aktualitāte vēl joprojām nav zudusi. Apzinoties, ka bērni nākotnē veidos sabiedrību, ienesot tajā ģimenes vērtības, atbalsta politika nepārtraukti tiek pielāgota tā brīža sabiedrībai. Šī iemesla dēļ maģistra darba tēmas ietvaros tika analizēta ģimenes atbalsta politikas attīstība. Darbā izvirzītajā hipotēzē tika paredzēts, ka Latvijā realizētā ģimenes atbalsta politika ir spējusi un šobrīd spēj apmierināt ģimeņu vajadzības un vēlmes. Lai pārbaudītu hipotēzi, maģistra darbs tika strukturēts trīs nodaļās. Pirmajā nodaļā “Ģimene kā sabiedrības forma un tās teorētiskie aspekti” tika iekļautas trīs apakšnodaļas. Pirmajā apakšnodaļā tika raksturoti jēdziena “ģimene” teorētiskie aspekti, balstoties uz dažādu ekspertu pētījumiem un teorijām. Otrajā apakšnodaļā tika analizētas ģimeņu atbalsta teorijas koncepcijas. Trešajā apakšnodaļā tika apkopoti daudz bērnu ģimenes raksturojošie elementi un šādu ģimeņu nozīme sabiedrībā. Pirmā nodaļa sniedza izpratni par jēdzienu “ģimene”, tā nozīmi vēsturiski un mūsdienās, kā arī valsts mijiedarbību ar ģimenēm. Otrajā nodaļā “Ģimeņu vērtība Latvijā” tika analizēti gan normatīvie akti un likumi, gan apkopoti ekspertu, pētnieku, politiķu un citu nozaru pārstāvju viedokļi par ģimeņu nozīmi Latvijas sabiedrībā un attīstībā. Trešajā nodaļā “Ģimeņu atbalsta politika un tās attīstība Latvijā” tika iekļautas divas apakšnodaļas. Pirmajā apakšnodaļā tika analizēti un apkopoti statistikas dati par ģimeņu un mājsaimniecību skaitu Latvijā, savukārt otrajā apakšnodaļā tika analizēta ģimenes atbalsta politikas attīstība Latvijā, sākot no 1990. gada. Darba noslēgumā tika apkopota visās nodaļās iegūtā informācija un iegūti vairāki nozīmīgi secinājumi. Salīdzinot ģimenes atbalsta politikas attīstību dažādos laika posmos, var secināt, ka vislielāko valsts iesaisti ģimeņu jautājumu risināšanā varēja izjust laika posmā no 1999. līdz 2008.gadam Ģimenes atbalsta politikas attīstību Latvijā negatīvi ietekmēja ekonomiskā krīze, kuras sekas atbalsta politikas jomā ir jūtamas vēl šobrīd. Laika posmā no 2011.gada līdz mūsdienām ģimenes atbalsta politika ir “atvēršanās” procesā. Apkopojot maģistra darbā izveidotās aptaujas rezultātus, tika secināts, ka ģimeņu vēlmes attiecībā uz bērnu skaitu ģimenē ir lielākas nekā iespējas. Valsts realizētajai ģimenes atbalsta politikai būtu jātiecas uz sabiedrības izglītošanu par ģimenisko vērtību

nozīmību, jārealizē pilnvērtīgs atbalsts ģimenēm mājokļa jautājumos un jāveido apkārtējā vide draudzīga ģimenēm – sabiedrības, darba vietas, pašvaldības un valsts līmenī.

ANNOTATION

The title of the master's thesis is "**History of family support programs in Latvia and suggestions for its further development**". The aim of the thesis is to collect suggestions for further development of family support programs based on the viewpoint of the society, experts and government and analyzing the development of this program so far. Family support program has been in place since restoration of independence of Republic of Latvia in 1990 and it has not lost its importance. Acknowledging that children are the foundation of our future society, along with the family values of their upbringing, family support program is constantly updated to contemporary society. For this reason, within the scope of the thesis, history of family support program is analyzed. The hypothesis of the thesis states that Latvian family support program has been meeting the needs and wishes of the families residing in Latvia. To test the hypothesis, the thesis is structured in three sections. Section 1, "Family as a form of society and its theoretical aspects" includes three subsections. Subsection 1 describes the term "family" in its theoretical aspects based on theories and research of many experts. Subsection 2 analyzes concepts of family support programs in theory. Subsection 3 summarizes elements characteristic to large families and the importance of such families in the society. Section 2 gives an understanding about the term "family" and its importance historically and nowadays as well as cooperation with government. Section 2 "The value of families in Latvia" analyzes regulatory acts and laws and summarizes opinions of experts, researchers, politicians and other professionals about the value of family in the society of Latvia and its development. Section 3 "Family support program and its history in Latvia" includes two subsections. Subsection 1 collects and analyzes statistical data regarding the number of families and households in Latvia, and subsection 2 analyzes the development of family support program in Latvia since 1990. Comparing the program in different time periods we can conclude that the most support from the government was observed from 1999 to 2008. The development of family support program in Latvia was set back by the financial crisis, whose negative influence can still be felt in regards to family support program. The time period since 2011 up to today may be described as "remediation" process for the support program. Summarizing the results of the survey included in the thesis, it was concluded that families' wishes towards the number of children to have are greater than their actual circumstances. The program implemented by the government for the support of families must aim to educate the society about the importance of family values, provide support in household

matters and create a family-orientated environment on the level of society, work, local municipality, and country.

SATURA RĀDĪTĀJS

Anotācija.....	2
Annotation.....	4
Satura rādītājs.....	5
Ievads	6
1. Ģimene kā sabiedrības forma un tās teorētiskie aspekti.....	8
1.1. Jēdziena “ģimene definīcija un tā raksturojošās īpašības	8
1.2. Ģimenes atbalsta teorija.....	11
1.3. Daudzbērnu ģimenes un to loma sabiedrībā.....	29
2. Ģimeņu vērtība Latvijā.....	35
3. Ģimenes atbalsta politika un tās attīstība Latvijā.....	45
3.1. Ģimeņu, mājsaimniecību skaits, raksturojums Latvijā.....	45
3.2. Ģimenes atbalsta politikas attīstība Latvijā.....	59
Secinājumi.....	97
Priekšlikumi.....	99
Izmantotās literatūras avoti.....	100
Pielikumi.....	106

IEVADS

Bērni ir tie, kas jebkurā sabiedrībā un valstī nodrošina tautas turpmāko pastāvēšanu un to ģimenes lielā mērā ietekmē to, kādas vērtības nākotnē bērni nesīs sabiedrībā. Šī jautājuma risināšana, nenoliedzami ir bijusi un būs aktuāla vienmēr – cik vien ilgi valsts būs ieinteresēta saglabāt savu sabiedrību. Atzīstot ģimenes kā sabiedrības vērtību, Latvijas valsts interesēs vajadzētu būt izmantot sev pieejamos resursus, lai ģimeņu un bērnu skaitu noturētu un, domājot par nākotni, arī palielinātu. Veids, kā valsts var izrādīt rūpes par ģimenēm ir ģimenes atbalsta politika. Maģistra darba ietvaros tiks analizēta ģimenes atbalsta politikas attīstība Latvijā.

- **Maģistra darba izstrādes mērķis** - sniegt priekšlikumus turpmākai ģimenes atbalsta politikas attīstībai, balstoties uz sabiedrības, ekspertu un politiķu viedokli, un analizējot ģimenes atbalsta politikas attīstību Latvijā līdz šim;
- **Maģistra darbā izvirītā hipotēze** – Latvijā realizētā ģimenes atbalsta politika ir spējusi un šobrīd spēj apmierināt ģimeņu vajadzības un vēlmes.
- **Darba uzdevumi, lai sasniegtu izvirzīto mērķi:**
 1. Apkopot pieejamās ģimenes definīcijas un teorijas, raksturot tās nozīmi un vērtību sabiedrībā;
 2. Raksturot ģimenes atbalsta teoriju;
 3. Apkopot ekspertu, pētnieku un Latvijas sabiedrības viedokļus par ģimeņu vērtību, nozīmi Latvijā, un apkopot daudzbērnu ģimeņu raksturīgākās iezīmes;
 4. Apkopot un analizēt pieejamos dokumentus, statistikas datus par ģimenes atbalsta politikas attīstību Latvijā (1990.- 2019.gads);
 5. Izskatīt šī brīža politisko partiju mērķus ģimenes atbalsta politikas veidošanā un raksturot mūsdienu atbalsta politiku;
 6. Apkopot maģistra darba teorijas un empīriskās sadaļas iegūto informāciju un izdarīt secinājumus par ģimenes atbalsta politikas attīstību Latvijā;
 7. Balstoties uz iegūto un pētīto informāciju, sniegt priekšlikumus vēlamajai turpmākai ģimenes atbalsta politikas attīstībai;

Lai izpildītu izvirzītos uzdevumus, tiks pielietotas dažādas pētnieciskās metodes – maģistra darba ietvaros tiks veikta neklātienē aptauja. Tiks aptaujāti ģimeņu pārstāvji, lai noskaidrotu to labsajūtu Latvijā un problēmas, ar kuriem tie saskaras ikdienā. Otrkārt, tiks veiktas nestrukturētās intervijas ar Imantu Parādnieku un Nitu Jirgensoni. Kā vēl viena pētnieciskā metode tiks

izmantota kvalitatīvā dokumentu analīze. Maģistra darba ietvaros tiks analizēti gan tautas skaitīšanas rezultāti, politiskie dokumenti un projekti, ģimenes atbalsta politikas plāni dažādos laika posmos. Kā arī tiks pielietota tiesību aktu interpretācijas metodes, lai aprakstītu ģimeņu un bērnu tiesību aizsardzību. Statistikas dati, galvenokārt, tiks iegūti no Centrālās statistikas pārvaldes datubāzes, kas pieejami tiešsaitē www.csb.gov.lv, kā arī no tautu skaitīšanas rezultātiem, kas arī pieejami Centrālās statistikas pārvaldes mājaslapā. Ģimeņu un bērnu tiesību normatīvie akti, likumi tiks analizēti, izmantojot mājaslapu www.likumi.lv, kur ir pieejami visi Latvijā spēkā esoši un neesoši likumi, Ministru kabineta noteikumi un citi noteikumi. Valsts realizētā ģimenes atbalsta politika tiks analizēta, galvenokārt, izmantojot Labklājības ministrijas publicētos projektus un dokumentus. Maģistra darba teorētiskā daļa tiks izstrādāta, izmantojot Latvijas Universitātes studentiem pieejamās datubāzes tiešsaitē <https://www.lu.lv/lv/nc/portals/datubazes/>. Ģimenes atbalsta politika tiks analizēta, sākot no Latvijas neatkarības atgūšanas 1990.gadā, līdz pat mūsdienām un darba raksturs vairāk būs teorētisks nevis praktisks.

Maģistra darbs tiks strukturēts trīs nodaļās un piecās apakšnodaļās. Maģistra darba apjoms ir 115 lapas, kurās ietverts anotācijas latviešu un angļu valodā, ievads, satura rādītājs, nodaļas, apakšnodaļas, secinājumi, priekšlikumi, izmantoto literatūras avotu saraksts un pielikumi.

1. ĢIMENE KĀ SABIEDRĪBAS FORMA UN TĀS TEORĒTISKIE ASPEKTI

Ļoti daudzi procesi, kas saistīti ar cilvēku attiecībām, bērnu audzināšanu, sabiedrības attīstību un tās izgausmi, ir saistīti ar jēdzienu “ģimene”. Lai arī laika gaitā ģimeņu forma ir izmainījusies un izpratne par šo jēdzienu arī, tomēr svarīga nozīme šajai sabiedrības formai ir bijusi vienmēr. Jēdzienam “ģimene” var piedēvēt arī dažādas vērtības un emocionālas sajūtas, kā piemēram, rūpes, atbalsts, kopības sajūta. Tomēr, lai gūtu plašāku skatījumu uz ģimenēm un to formām dažādos laika posmos, ir nepieciešams apkopot plašāku informāciju un citu teorētiku, pētnieku, zinātnieku domas un pētījumus. Ģimeni kā sabiedrības veidojošo formu aprakstījuši un analizējuši ir daudzi pētnieki, mēģinot to apkopot pētījumos par ģimeņu vēsturisko veidošanos un attīstību. Dažas no pētnieku teoriju un viedokļu pamatidejām turpmākajā tekstā arī tiks aprakstītas.

1.1. JĒDZIENA “ĢIMENE” DEFINĪCIJA UN TĀ RAKSTUROJOŠĀS ĪPAŠĪBAS

Džons Miltons Kūpers (*John Milton Cooper*), amerikāņu vēsturnieks, tekstu, teoriju autors un pedagogs, savā darbā “The early History of Family”, ģimeni definē kā noteiktu grupu, kura sastāv no “biedriem” un pēcnācējiem, un tos vieno kopēja sadzīve.¹ Individīdi tieši grupā veido jaunas formas, kuras rezultātā arī rodas sadzīve. Šādas grupas raksturo ilgstoša pastāvēšana, vienotība, tajā pašā laikā, autors izšķir vairākas iespējamās ģimeņu formas. Pirmā no ģimeņu formām, monogāmija, tiek raksturota kā savienība starp vienu sievieti un vienu vīrieti.² Monogāmijas pamatprincips ir ģimeniska savienība ar vienu, nemainīgu partneri. Līdz ar to, uz šāda principa arī tiek veidota monogāmas formas un pārliecības ģimenes. Otrā no formām ir poligāmija. Šī forma paredz, ka partneriem, kuri veido ģimeni, var būt arī citi partneri, kuri ir ārpus konkrētās ģimenes.³ Taču autors nenoliedz, ka arī šāda veida attiecības var veidot ģimeni. Trešā no formām, kas ir kā atzars no poligāmijas, raksturo sievietes atrašanos vienlaicīgi vairākās ģimenēs.⁴ Tā ir poliandrija, kur sievietes nosacīti uzņemas ģimeņu veidošanas lomu. Tātad pēc autora Dž.Miltona Kūpera domām, ģimeni ir iespējams veidot dažādiem attiecību modeļiem. Taču lielākajā daļā pasaulē, veidojot attiecības, dominē monogāmijas principi.⁵ Autors Dž. Miltons Kūpers savā darbā apraksta, kādi faktori var ietekmēt to, kādu ģimeņu veidošanas formu

¹ John M. Cooper., *The early History of the Family.*, (Washington University, Vol 3), 56

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ W.Haviland., *Forms of marriage.*, (Anthropology: The Human Challenge.), 472

cilvēki izvēlas, kā piemēram, viens no ietekmējošajiem faktoriem ir *ekonomiskais faktors*. Šis autora piedāvātais faktors liek paraudzīties uz ģimeņu formu no praktiskā viedokļa. Jo ģimenei ir mazāki finansiālie līdzekļi, jo mazāk iespējams, ka pāris atbalstīs vairāk nekā vienas ģimenes veidošanu vienlaicīgi.⁶ Tieši otrādi – ģimenes, kurām ir mazāki finansiālie līdzekļi, ir tendētas veidot ciešu sadarbību, kopā uzturot ģimeni, atbalstot vienam otru. Taču ir arī citi faktori, kuri ne mazāk ietekmē ģimeņu veidošanos, kā piemēram, piederība pie kādas reliģiskās pārliecības, sociālās grupas vai valsts likumi. Šādus faktoros savos uzskatos pauduši arī citi pētnieki. Kā piemēram, Antonijs Vriglejs (*Anthony Wrigely*), kurš pazīstams kā vēsturiskās demogrāfijas pētnieks. Viņš uzskata, ka ģimene jau vēsturiski ir strādājusi kā “institūcija”, kura visvairāk no visām citām “institūcijām” ietekmējusi reprodukciju, ražošanu, socializāciju, izglītību.⁷

Autors Kirks Jeffrejs (*Kirk Jeffrey*) piedāvā ģimenes jēdzienu skatīt no indivīda skatu punkta. Pirmkārt, piederība ģimenei sniedz iespēju indivīdam labāk iekļauties kopējā sabiedrībā.⁸ Tiek pausts uzskats, ka ģimenes sistēmā cilvēks iemācās labi pildīt savus pienākumus, tādejādi iemācoties arī nest savu pienesumu ne tikai ģimenes iekšienē, bet arī sabiedrībā. Principā, ģimenes struktūra iemāca cilvēkam tās prasmes, kuras ir nepieciešamas, lai veiksmīgi iederētos un komunicētu sabiedrībā. Lai arī indivīds pastāv ar savām vērtībām, rakstura iezīmēm un mērķiem, tomēr tam ir nepieciešama komunikācija ģimenē.⁹ Šādi K. Jeffrejs norāda, ka indivīds pats sevī nespēj attīstīt visas tās īpašības, kuras nepieciešamas veiksmīgai komunikācijai – tam ir nepieciešama tuvu cilvēku netieša palīdzība. Kā arī, ģimenē vienojoties vairākiem indivīdiem, ieguvējs ir ne tikai viena persona, bet visi ģimenes locekļi kopumā.

Jēdzienam “ģimene” skaidrojumu ir snieguši ne tikai pētnieki, bet arī dažādas institūcijas visā pasaulē, kuru darbība ir saistīta ar ģimenēm. Viena no tādām organizācijām ir Nacionālā ģimeņu attiecību padome (*The National Council on Family Relations*). Šī ir bezpeļņas organizācija, kurā apvienojušies dažādi pētnieki no 35 dažādām valstīm, lai veiku pētījumus ģimeņu atbalsta jomā, sniegtu ierosinājumus dažādu problēmjautājumu uzlabošanā un izglītotu sabiedrību visā pasaulē par dažādiem jautājumiem, kas ietekmē ģimenes.¹⁰ Pauls R. Amato (*Paul R. Amato*), Nacionālās ģimeņu attiecību padomes (turpmāk tekstā - NCFR) prezidents un pētnieks, ir sniedzis savu viedokli par ģimenes jēdziena definēšanu. NCFR prezidents atzīst, ka ir svarīgi, kādā kontekstā ģimenes jēdziens tiek analizēts, tomēr Amerikā visbiežāk ģimeni raksturo kā divu vai vairāku

⁶ John M. Cooper., *The early History of the Family.*, (Washington University, Vol 3), 61

⁷ Anthony Wrigley., *AReflections on the History of Family.*, (American Academy of Arts and Sciences), 72

⁸ Erik Jeffery., *Varieties of Family History.*, (Vol 4, 1975), 521

⁹ *Ibid.*, 522

¹⁰ The National Council on Family Relations., (mājaslapa - skatīts 26.04.2019), saite: <https://www.ncfr.org/about>

cilvēku grupu, kura saistīta ar tādiem procesiem kā laulības, dzimstība, kopdzīve.¹¹ Pētnieks savā koncepcijā par ģimeni izvairās stingri noteikt, kuras personas pieder vai nepieder ģimenei, jo uzskata, ka šādus nosacījumus izvirza katra ģimene individuāli – atkarībā no savām vēlmēm vai esošās situācijas. Kā piemēru viņš min ģimenes, kur vecāki vairs neatrodas laulībā un nedzīvo kopā, taču tiem ir kopēji bērni, kas tos vieno. Šādās ģimenēs to piederīgie var mainīties. Arī tikai asinsradniekus uzskatīt par ģimenes locekļiem būtu pārāk šaurs definējums, jo sabiedrībā pastāv arī ģimenes, kurās neietilpst tikai asinsradnieki (bērnu adopcijas gadījumā). Kā apgalvo pats pētnieks un padomes prezidents, katra pētījuma ietvaros, kas skar ģimenes struktūru, būtu jāsniedz sava definīcija, kas ar vārdu “ģimene” konkrētajā pētījumā tiks apzīmēts.¹²

Latvijā, līdzīgi kā visā pasaulē, katra no nozarēm, kura pēta ģimenes un tās procesus, jēdzienu “ģimene” definēs mazliet atšķirīgi. www.letonika.lv publicētajā datubāzes vārdnīcā termins “ģimene” tiek skaidrots kā “organizatoriska cilvēku abu dzimumu pārstāvju kopdzīves forma, kas izveidojusies vēsturiski un pastāv kā cilvēku sabiedrības pamatšūniņa. Radnieku grupa (piemēram, vecāki un bērni), kas parasti dzīvo kopā”.¹³ Tomēr tiesisko terminu lietošanā un atbalsta politikas veidošanā, šis jēdziens netiek raksturots viennozīmīgi, tomēr šis aspekts maģistra darbā tiks aplūkots citā nodaļā, raksturojot ģimeņu situāciju Latvijā.

Kopsavilkumā var teikt, ka jēdzienam “ģimene” nav viena kopīga definīcija, kuru globāli izmantotu kā galveno definīciju, taču jēdzienam pastāv raksturojošās īpašības, kuras piemin visi iepriekš minētie pētnieki. Visbiežāk pieminētā iezīme ir tā, ka ģimenei ir svarīga nozīme kopējās sabiedrības veidošanā.

Ģimenes veido lielu daļu sabiedrības, tādēļ ir svarīgi runāt par to, kā ģimenes ietekmē sabiedrību, un kāda ir to mijiedarbība. Autore *Rabije Murati* darbā “Ģimene mūsdienu sabiedrībā” (*Family in contemporary society*) raksta, ka ģimenes lomu sabiedrībā nav tik vienkārši definēt, jo sabiedrība nemitīgi ir mainīga un pielāgojas pārmaiņām.¹⁴ Kā piemēram, ģimeņu lomu sabiedrībā ietekmē pārmaiņas darba tirgū un tas, cik labi jaunie vecāki tiek integrēti darba tirgū. Bet šādu ietekmējošo sfēru ir ļoti daudz un uz šādām pārmaiņām reaģē visa sabiedrība, ne tikai ģimenes. Neskatoties uz to, vai runa ir par ģimenēm laukos, pilsētās, jaunattīstajās valstīs vai kur citur, ģimenes locekļi socializējoties vienmēr ietekmēs sabiedrību un

¹¹ The National Council on Family Relations., What is family? (mājaslapa - skatīts 26.04.2019)., saite: <https://www.ncfr.org/ncfr-report/past-issues/summer-2014/what-family>

¹² Ibid.

¹³ www.letonika.lv vārdnīcas datubāze (@Tilde, 2019., mājaslapa – skatīts 26.04.2019)., saite: <http://www.tezaurs.lv/llvv/ģimene>

¹⁴ Rabije Murati., Family in Contemporary society., (International Journal of Human Sciences: 510), 510

tās vērtības.¹⁵ Īpaši spilgti tas ir novērojams bērnu vidē, kuri skolās, draugu pulkos, interešu pulciņos dalās ar vērtībām, normām, interesēm, kuras tiem ir iegūtas no saviem vecākiem. Vēlāk, iegūstot informāciju un pieredzi no citiem, bērns kādas vērtības var ienest arī ģimenē, tādejādi izveidojot savstarpējo mijiedarbību starp ģimenes locekļiem un sabiedrības grupām. R. Murati savā darbā akcentē, ka ģimene ir īpašs posms, kas palīdz indivīdam socializēties sabiedrībā.¹⁶ Līdz ar to, ģimene ir neatņemama sabiedrības funkcionēšanas daļa. Izlaižot šo ģimenes posmu, indivīdam var būt problēmas iekļauties sabiedrībā un saprast sabiedrības vērtības, un uzvedību. Kā piebilst pati autore, šis ir viens no iemesliem, kādēļ bērnus, kuri atrodas bērnu namos un dažādos sociālās aprūpes centros, būtu pēc iespējas ātrāk jāiekļauj ģimenēs. Ideju par sabiedrības mainīgo dabu, kurai seko līdzīgi arī pārmaiņas ģimenēs, var atrast arī citu pētnieku darbos. Jau 1987. gadā, pētnieks N. V. Ekermans (N. V. Ekerman) savā darbā “Ģimenes dzīves psiholoģiskās dinamikas” pauda ideju, ka “ģimeni vajag uztvert kā mazu, dinamisku institūciju, kura ir mainīga kā pati sabiedrība” un “tās analizēšana ir sociāli nozīmīga”.¹⁷ Ģimeni un tās locekļus ir grūti nošķirt no apkārtējās sabiedrības, jo tās locekļi vienlaicīgi pieder pie vairākām sabiedrības grupām, ietekmējot tās visas. Šo indivīdu apzināti vai neapzināti veikto ietekmi ir iespējams izpētīt un analizēt, un pētnieki to cenšas darīt jau vairāku gadu garumā, lai labāk izprastu sabiedrību. Arī citos iepriekš minētajos autora darbos tika pieminēta ideja par nepieciešamību analizēt mainīgos procesus sabiedrībā, lai spētu pielāgoties situācijai. Pētnieks N. Ekermans pauž arī ideju, ka sabiedrība bez ģimenēm nemaz nevar būt pilnvērtīga sabiedrība.¹⁸ Ģimenes kā sabiedrības locekļi savas vērtības “ienes” arī plašākā sabiedrībā. Šādas vērtības veicina savstarpējo sapratni, spēju sadarboties, un šīs vērtības ir svarīgas jebkurā sabiedrībā.

1.2. ĢIMENES ATBALSTA TEORIJA

Kā iepriekš tekstā tika noskaidrots, ģimenēm kā sabiedrības formai ir svarīga nozīme un tā pilda dažādas funkcijas, kas ir nozīmīgas gan ģimeņu locekļiem, gan arī sabiedrībai kopumā. Vairāki pētnieki un rakstu autori uzsvēra, ka ģimenes stiprināt un sargāt ir svarīgi ilgtermiņā. Ģimenes nes lielu pienesumu nākotnē, veidojot jau nākamās paaudzes, kuras tālāk sabiedrībā nesīs vērtības un atziņas, kas turpmāk veidos sabiedrību. Arī Latvijas sabiedrībā ir dzirdēti vairāki teicieni, kuri akcentē ģimeņu un bērnu nozīmi, kā piemēram, “bērni ir mūsu nākotne”, “bērni ir vecāku spogulis”. Šis viss liek domāt par ideju, kā valsts kā institūcija, kura “strādā”

¹⁵ Rabije Murati., Family in Contemporary society., (International Journal of Human Sciences: 510),, 511

¹⁶ Ibid., 512

¹⁷ N.V. Ekerman., Psycho dynamics of family life., (London: 1999)., 15

¹⁸ N.V. Ekerman., Psycho dynamics of family life., (London: 1999)., 17

sabiedrības labā, varētu palīdzēt ģimenēm, atbalstīt, stiprināt tās, lai sabiedrība šobrīd un nākotnē būtu aizvien labāka. Valsts loma ģimeņu veidošanā ir aprakstīta *ģimeņu atbalsta teorijās*. Lai gūtu priekšstatu par valsts instrumentiem ģimeņu atbalstīšanā, maģistra darba autors šajā darbā apkopos dažādu pētnieku izteiktās idejas par šo tēmu.

Autors Džons Kanavans (*John Canavan*), dažādu sociālo procesu pētnieks un teoriju autors, darbā “Understanding Family Support: Policy, Practice and Theory” jau pašā iesākumā min, ka “Ja ģimeņu atbalsts ir kļuvis par bērnu labklājības paradigmu, tad ir svarīgi, lai to atbalstītāji izstrādātu vienotu, spēcīgu nostāju par to, ko tas nozīmē un kāpēc”.¹⁹ Šajā gadījumā, ar vārdu “atbalstītājs” ir domāta valsts, kura arī veic ģimeņu atbalsta darbības. Šis autora arguments liek domāt par to, ka ir nepieciešama valsts izstrādāta kopēja ģimeņu atbalsta koncepcija, kurā skaidri tiktu definēti visi jēdzieni, visas darbības, plāns un veicamās funkcijas. Domājams, ka šāda izstrādāta koncepcija arī dotu pārliecību, ka valstij ir skatījums uz to, kāda situācija valsts ģimenēs ir šobrīd un kurās tās funkcijās, jomās ir nepieciešami uzlabojumi. Kā arī, šādas kopējas koncepcijas ļauj vēlāk apkopot informāciju par to, kā laika gaitā mainās situācija ģimeņu atbalsta jomā. Tas, vai Latvijā ir izstrādāta šāda koncepcija un vai tajā viss ir skaidri definēts, kā autors to uzsver, tiks noskaidrots vēlāk. Autors izsaka vairākus nosacījumus, vai kā viņš raksta, izaicinājumus, ar kuriem var saskarties izstrādājot ģimeņu atbalsta koncepciju. Pirmkārt, izaicinājumus var radīt jēdziena “ģimene” definīcija. Kā apgalvo autors, ka ģimeņu politikas izstrādātājiem un visiem tiem cilvēkiem, kuri ir iesaistīti koncepcijas realizēšanā, ir jābūt pārliecinātiem par to, kas tiks definēts ar vārdu “ģimene”, kuras sabiedrības daļas tajā ietilps un kā uz to raudzīsies sabiedrība.²⁰ Jo precīzāk tiks definēts šis jēdziens, jo skaidrāka būs atbalsta sistēma un likumu piemērošana sabiedrībā. Šis priekšnoteikums ir īpaši svarīgs likumu izpratnē, kuriem ir jābūt precīziem, skaidri norādot, kura norma attieksies uz kādu sabiedrības daļu. Tātad ir svarīgi zināt, vai ģimeņu atbalsta politika un ar to saistītie likumi attieksies uz, piemēram, vientuļajām māmiņām ar bērniem, šķirtām ģimenēm, viendzimuma pāriem, daudz bērnu ģimenēm, vecākiem ar adoptētiem bērniem un citām iespējamām ģimeņu formām.

Otrkārt, autors Dž. Kanavans apgalvo, ka vēl viens izaicinājums var būt ģimeņu atbalsta politikas īstenošana saskaņoti visos līmeņos.²¹ Kā jau jebkurā valsts pārvaldes jomā, pieņemtajām normām jābūt sabiedrības interesēs, taču ne mazāk svarīgi ir spēt pieņemtās normas īstenot valsts pārvaldē - sniegtajos pakalpojumos. Lai tas būtu iespējams, izstrādājot ģimeņu atbalsta politiku,

¹⁹ J. Canavan., “Understanding Family Support : Policy, Practice and Theory”. (2016: London)., 8

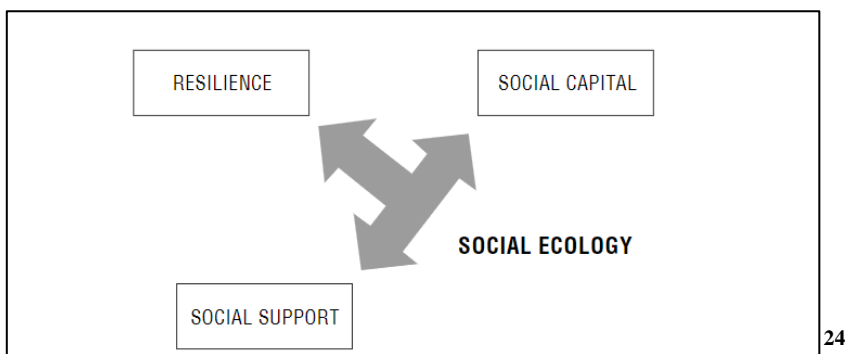
²⁰ Ibid., 9

²¹ Ibid., 11

būtu jāspēj skatīties uz reālo situāciju, jāspēj izvirzīt sasniedzamus mērķus, kas dotu arī reālu rezultātu.²² Svarīgi piebilst, ka šāda sadarbība starp vairākiem līmeņiem ir nepieciešama visa procesa laikā – ne tikai izstrādājot un realizējot konkrēto politiku, bet arī novērtējot tās rezultātus. Rezultātu novērtēšana arī ir svarīga, to apgalvo arī Dž. Kanavans, jo tieši tā var saprast, cik efektīvi visi iesaistītie līmeņi ir darbojušies un ko šajā sistēmā varētu uzlabot. Un veicot visas šīs darbības – saskaņošanu, plānošanu, realizēšanu, novērtēšanu – var novērst iepriekš minētos izaicinājumus.

Raksturojot to, kas ir ģimeņu atbalsts, autors Dž. Kanavans nodala četrus svarīgākos virzienus. Kā redzams attēlā nr.1, minētie virzieni ir šādi: sociālā “ekoloģija”, elastīgums, sociālais atbalsts un sociālais kapitāls.²³

Attēls nr.1

Avots: (Theoretical sources for reflective practice in family support)

Sociālā “ekoloģija” sevī ietver veidus, kā cilvēki un viņu piederīgie ietekmē viens otru, veidojot mijiedarbību starp indivīdiem, grupām, apkārtējo sabiedrību dažādās vidēs.²⁵ Šajā gadījumā šis raksturojums ir mērķēts uz ģimeni kā cilvēku savienību, kurā katrs cilvēks gan ietekmē kopējo sabiedrību, gan arī vienlaicīgi veido to. Ar sociālās ekoloģijas palīdzību tiek skaidroti arī daudzie līmeņi, kādos cilvēks var pastāvēt. Kā piemēram, indivīda līmenis, piederība kādai formālai vai neformālai grupai (draugi, ģimene, kolēģi u.t.t) un citi. Šī koncepcija paredz, ka katrs indivīds ar piederību kādai grupai maina / ietekmē šīs grupas vidi, taču arī ārējā, it kā nesaistītā vide, kura ietekmē indivīdu. Kā piemēru autors Dž. Kanavans min bērnus. Bērns ietekmē tās vides, kurām viņš pieder – bērns ietekmē ģimeni, kurai viņš pieder, skolu, kuru viņš apmeklē, interešu pulciņus, kuros viņš darbojas, draugus, ar kuriem viņš satiekas un daudzas citas lomas, kuras bērns pilda. Taču ir arī nesaistīta ārējā vide, kura ietekmē bērnu kā indivīdu, kā

²² J. Canavan., “Understanding Family Support : Policy, Practice and Theory”. (2016: London)., 12

²³ Ibid.

²⁴ Ibid., 13

²⁵ Ibid., 14

piemēram, vietējās iestādes, likumi, kuri to skar, politiskā sistēma un daudzi citi ārējie faktori.²⁶ Visas šīs vides kopā veido to, ko autors raksturo kā “sociālā ekoloģija”.

Otrais autora raksturotais virziens, kā iepriekš tika minēts, ir elastība. Lai arī nav vienotas elastības definīcijas šādā izpratnē, tomēr raksturojot elastību, tiek minētas tādas īpašības, kā spēja pielāgoties un darīt to ar rezultātiem, spēja pārvarēt draudus, neveiksmes, kā arī indivīda un apkārtējās vides veiksmīga mijiedarbība.²⁷ Atbilstoši tēmai par ģimeņu atbalstu, šādas īpašības tiek piedēvētas ne tikai indivīdam, bet ģimenei kā veidojumam kopumā. Sasaucot to kopā ar teoriju par sociālo “ekoloģiju”, teoriju autors ir minējis, ka arī dažādām vidēm ir jābūt elastīgām tā, lai indivīds tajās justos labi. Kā arī otrādāk – indivīdam dažādās vidēs jābūt spējīgam pielāgoties, iejusties un arī pakļauties, ja tas ir nepieciešams. Dž. Kanavans savā darbā atstāj atklātu jautājumu, kādu elastību spēj izrādīt indivīds no nelabvēlīgas vides (kā saprotams, nelabvēlīgas ģimenes), nokļūstot kādā citā vidē? Tiek apgalvots, ka elastība ir tā īpašība, kura dot iespēju indivīdam apvienot dažādas lomas dažādās vidēs.²⁸ Nepatīkama pieredze citās vidēs, bērnībā vai jau pieaugušā vecumā, var stiprināt izturību un vēlmi pilnveidoties, izpausties citās vidēs.

Sociālais atbalsts ir tā palīdzība, kas ir nepieciešama no apkārtējiem cilvēkiem, tajā skaitā institūcijām un valsts pārvaldi.²⁹ Raksturojot sociālo atbalstu, teorijas autors sniedz piemērus vairākiem atbalsta veidiem. Viens no atbalsta veidiem ir konkrēti atbalsts, kas saistīts ar praktiskiem palīdzības pasākumiem. Tā var būt materiālā atbalsta sistēma no valsts pārvaldes puses, pabalsti, kompensācijas vai kāda cita materiālā palīdzība. Tomēr nedrīkst aizmirst, ka valsts pārvaldes atbalsts var būt arī emocionāls. Emocionālais atbalsts var izpausties kā profesionāļu konsultācijas dažādos sadzīves un personīgajos jautājumos, uzklaušanās un problēmu risināšana.³⁰ Tomēr ir svarīgi just atbalstu arī no sabiedrības puses, aicināt sabiedrību būt empātiskiem, saprotošiem un spēt tolerēt dažādus, atšķirīgus cilvēkus. Sociālajam atbalstam jābūt “tuvam” jeb viegli sasniedzamam.³¹ Sniedzot pakalpojumus vai kāda cita veida atbalstu, tā saņēmējiem (šajā gadījumā ģimenēm) ir jābūt sajūtai, ka atbalsts ir pieejams un pēc iespējas “tuvāks”. Šāda pieeja atbalsta sniegšanā nodrošina, ka sniegtais atbalsts un pakalpojums būs viegli saprotams, ērts un to būs viegli “izmantot”. Kā raksta pats autors – sociālā atbalsta teorija

²⁶ J. Canavan., “Understanding Family Support : Policy, Practice and Theory”. (2016: London)., 14

²⁷ Ibid., 15

²⁸ Ibid., 15

²⁹ Ibid., 16

³⁰ Ibid., 16

³¹ Ibid., 17

balstās uz pētījumu kopumu par attiecību veidiem un īpašībām, kas sniedz atbalstu viegli saprotamā veidā.³² Tas attiecas gan uz atbalstu ģimenēm kopumā, gan uz atbalstu vecākiem, atbalstu bērniem, jauniešiem, arī katram cilvēkam individuāli. Arī sociālā atbalsta ietvaros tiek pieminēta savstarpējā mijiedarbība dažādos līmeņos. Bērniem ir svarīgs savu vecāku atbalsts, vecākiem ir svarīgs draugu, savu vecāku atbalsts. Tajā pašā laikā, gan bērniem un vecākiem vienlaicīgi ir svarīgi, lai vajadzības gadījumā būtu iespējams gūt valsts pārvaldes institūciju atbalstu, savukārt valsts pārvaldes institūcijām un pakalpojumu sniedzējiem ir svarīgs atbalsts no valsts varas un likumu pieņēmējiem, lai pieņemtās normas un likumi būtu saprotami visos līmeņos. Daudzlīmeņu sadarbība laika gaitā sniedz iespēju uzlabot atbalsta kvalitāti. Šo visu procesu vēl plašākā līmenī ietekmē globālie procesi, pārmaiņas, kuras notiek cilvēktiesību aizsardzības un citās jomās. Pētījuma autors šo procesu raksturo kā nebeidzamu, nemitīgi aktīvu un mainīgu, kuram ir jāspēj pielāgoties.

Lai būtu iespējams aprakstīt nepieciešamo resursu klāstu, teorijas autors lieto jēdzienu “sociālais kapitāls”. Šim jēdzienam ir daudz un dažādu definīciju un dažādās vidēs to lieto ar atšķirīgu nozīmi, tādēļ autors skaidro, kādā izpratnē tiek lietots šis jēdziens. Ar sociālo kapitālu tiek saprasts potenciālais vai jau iegūtais resursu daudzums cilvēku mijiedarbības procesā.³³ Šādu resursu piesaistīšana nozīmē cilvēku satuvināšana pamatojoties uz līdzīgām uztverēm, vērtībām, pieredzi, interesēm. Piemēram, starp ģimeni un viņu draugiem. Savukārt sociālā kapitāla “izlīdzināšana” rodas, kad veidojas saikne starp it kā atšķirīgām sabiedrības daļām, piemēram, kad satuvinās dažādu etnisko kopienu pārstāvji. Šāda “izlīdzināšanās” notiek dabiski, tā notiek laika gaitā, cilvēkiem komunicējot un mijiedarboties. Šī procesa rezultātā pieaug sociālais kapitāls, jo aizvien lielākas cilvēku grupas atrod savstarpēji kopīgas intereses un vērtības. Sociāla kapitāla “izlīdzināšanās” process ļoti ātri notiek arī ģimeņu iekšienē, kad vecāku bērni pārņem tās vērtības, kuras vecāki apzināti vai neapzināti ieaudzina savos pēcnācējos. Teorijas autors uzsver, ka svarīgi ir apzināties, ka visi sociālā kapitāla veidi ir vērsti uz aktīvu kontaktu.³⁴ Tā ir gan aktīva komunikācija sabiedrībā un valsts pārvaldes līmenī, gan sadarbība un nepārtraukta mijiedarbība. Aktīva kontakta rezultātā tiek iegūta uzticība, kopīgas intereses, izveidojas komunikācija un savstarpējā sapratne. Apkopojot iepriekš autora izteiktās idejas, skaidri iezīmējas, ka ģimeņu atbalsta procesā svarīga ir komunikācija visos līmeņos, savstarpējā sapratne, sadarbība un aktīvs kontakts.

³² J. Canavan., “Understanding Family Support : Policy, Practice and Theory”. (2016: London)., 17

³³ Ibid., 18

³⁴ Ibid., 19

Savā teorijā par ģimeņu atbalstu autors raksturo vairākus nosacījumus, kurus ir jāņem vērā, izstrādājot un realizējot ģimeņu atbalsta politiku. Pirmkārt, ir nepieciešams skaidrs vēlamais rezultāts.³⁵ Jo būs skaidrāk zināmi mērķi, jo vieglāk būs atrast pareizos instrumentus, kā to realizēt. Otrkārt, plānojot materiālo atbalsta sistēmu (pabalsti, prēmijas u.c.), nedrīkst aizmirst par neformālo sociālo atbalstu. Tās ir iepriekš minētās profesionāļu sniegtās konsultācijas, uzticības tālruņi un citi. Kā svarīgu faktoru autors min arī starpnozaru sadarbību. Īsumā to raksturojot – ir svarīgi, lai visos līmeņos atbalsta sistēma būtu pārdomāta, efektīva, lai nerastos situācijas, kad kādas no iesaistītajām pusēm savos uzskatos ir pretrunīgas. Kā nākamo svarīgo darbību autors min “savlaicīgu iejaukšanos”. Teorijas autors savā darbā apraksta situācijas, kad kāda no problēmām ģimeņu atbalsta sistēmā netiek risināta savlaicīgi, kas ilgākā periodā rada liekas problēmas. Šī iemesla dēļ, svarīgi ir spēt savlaicīgi saskatīt izaicinājumus un problēmas, ar kurām saskaras ģimenes un laicīgi meklēt šo problēmu risinājumus. Īpaša uzmanība ir jāpievērš sociāli mazāk aizsargātajām grupām, maznodrošinātajām ģimenēm un citām ģimenēm, kurām ir nepieciešams lielāks atbalsts kā citiem. Plānojot ģimeņu atbalsta politiku, ir jāparedz, ka šīm grupām var būt nepieciešama citāda pieeja to atbalstīšanā. Visbeidzot, arī ģimeņu atbalsta politikas izstrādes procesam ir jābūt efektīvi organizētam. Domājot par atbalstu bērniem, ir jākoncentrējas uz vēlmēm, labklājību, jūtām un drošību.³⁶ Savukārt, domājot par pieaugušajiem ģimenēs, ir jāatceras par partnerību un to, cik partnerībā svarīga ir sadarbība. Plānojot veicamās darbības, jāvirzās uz sociāli iekļaujošu mērķi – ģimeņu atbalsta pakalpojumu mērķiem būtu jābūt tādiem, lai tie veicinātu dažādu ģimeņu sociālo integrāciju, veidotu vienotu, saprotošu sabiedrību. Tādēļ uzmanība ir jāpievērš arī tādiem jautājumiem, kā etniskā piederība, invaliditāte, materiālais nodrošinājums, lauku un pilsētu kopienas un daudzi citi jautājumi, kuros var rasties dažādi izaicinājumi. Šos visus punktus teorijas autors ir definējis kā svarīgākos politikas izstrādes procesā un visiem šiem punktiem ir jāpievērš vienādi liela uzmanība.³⁷ Ja ir iespējams, autors piedāvā politikas izstrādes procesā iesaistīt arī pakalpojuma lietotājus (ģimenes) un pakalpojuma sniedzējus (valsts pārvaldes iestādes vai personas).³⁸ Šāda vairāku līmeņu iesaiste liecina par labu praksi, jo visām iesaistītajām pusēm būs iespējams izteikt savas vēlmes un ierosinājumus. Līdzīgi politikas izveides procesam, arī nobeigumā, apkopojot rezultātus, var tikt pieaicinātas iesaistītās puses, lai paustu savu viedokli par to, kā atbalsta sistēma ir darbojusies un kādi varētu būt

³⁵ J. Canavan., “Understanding Family Support : Policy, Practice and Theory”. (2016: London)., 20

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid., 21

³⁸ Ibid., 22

iespējamie uzlabojumi. Vienmēr ir nepieciešama novērtēšana, lai turpmākajā rīcībā būtu iespējams novērst kļūdas un nepilnības.

Apkopojot visas idejas, kuras autors Dž. Kanavans savā darbā ir minējis par ģimeņu atbalsta teoriju, viņš apgalvo, ka galvenais mērķis ģimeņu atbalsta pakalpojumiem ir veicināt un aizsargāt visu bērnu, vecāku, ģimeņu veselību, labklājību un tiesības.³⁹ Ģimeņu atbalsta sistēmu būtu jāraksturo kā atbildīgu, elastīgu un efektīvu. Ja šīs īpašības var būt piemērojamas konkrētajai ģimeņu atbalsta īstenošanai politikai, tad tā var tikt uzskatīta par veiksmīgu. Šādas politikas izstrādei ir nepieciešami jomas speciālisti, kuri spējīgi izveidot tādu atbalsta politiku, kura būtu visu iesaistīto pušu interesēs.

Savukārt *Sergio Belardinelli*, itāļu izcelsmes socioloģijas un politikas virzienu pētnieks, savā pētījumā “Ģimenes attīstība un ietekme uz sabiedrību un biznesu” (*The Evolution of Family Institution and Its Impact on Society and Business*) piedāvāja teoriju par ģimeni apskatīt no mazliet cita skatu punkta. Vairākos apgalvojumos var noprast, ka ģimene un tās attīstība tiek salīdzināta ar biznesa vidi. S. Belardinelli apgalvo, ka biznesa vidē, kā arī sabiedrībā, svarīga ir atbildība un solidaritāte, un nedrīkst aizmirst, ka šos tikumus mēs sākam iemācīties tieši ģimenē.⁴⁰ Arī iepriekš pieminētajās pētnieku idejās par ģimeni, bija sastopams apgalvojums, ka daudzi sabiedrībā nozīmīgi tikumi un vērtības ir iegūtas ģimenē. Savukārt procesi, ar kuriem mūsdienās ir jācīnās sabiedrības vidū, ir individualizācijas un diferenciacijas process.⁴¹ Šajā gadījumā, ar diferenciacijas procesu tiek saprasta sadalīšanās grupās. Individualizācijas process sabiedrībā ietekmē arī ģimeņu attīstību un veidošanos. Pēc teorijas autora domām, sabiedrība šī procesa rezultātā pamazām zaudē interesi par ģimeni un tās veidošanu.⁴² Svarīgāka kļūst indivīda laime, personīgā apmierinātība un sevis kā indivīda piepildīšana. Šis gan nav visas sabiedrības kopīgā iezīme, kas pastāvējusi vienmēr, bet gan iezīme, kura izceļas periodiski. Arī šajā procesā liela nozīme ir ģimenei, jo ģimene ir tā institūcija, kura var “iemācīt” citas svarīgas vērtības, kas mazliet apslāpē individuālisma procesu. Šis autors ģimeni sauc par vienu no socializācijas aģentiem.⁴³ Ģimene kā viens no šādiem aģentiem var mācīt sabiedrībai jaunas vērtības, uzvedības normas, savstarpējo sadarbību un sapratni. Taču pēc teorijas autora domām, galvenā

³⁹ J. Canavan., “Understanding Family Support : Policy, Practice and Theory”. (2016: London)., 31

⁴⁰ Sergio Belardinelli., “The Evolution of Family Institution and Its Impact on Society and Business” (2002: Italy)., 169

⁴¹ Ibid., 169

⁴² Ibid., 170

⁴³ Sergio Belardinelli., “The Evolution of Family Institution and Its Impact on Society and Business” (2002: Italy)., 171

iezīme, kura ir svarīga gan ģimenē, gan biznesā, ir uzticēšanās.⁴⁴ Uzticēšanās nepieciešama, lai cilvēki spētu sadarboties – gan sabiedrībā, gan ģimenē, gan biznesā – un starp indivīdiem veidotos labas savstarpējās attiecības. Šīs visas ģimeņu iezīmes ir tās, kādēļ autors uzskata, ka ir svarīgi atbalstīt ģimenes un veicināt to attīstību sabiedrībā.

Padziļinātāk pievērsoties autoriem, kuri ir pētījuši ģimeņu atbalsta politiku un tās attīstību pasaulē, jāpiemin pētnieci Maurēna Bakera (*Maureen Baker*), kura savas idejas par ģimeni, sabiedrību, politiku un pārvaldību ir apkopojusi darbā “Ģimenes politikas pārstrukturēšana: konverģences un atšķirības” (*Restructuring Family Policies: Convergences and Divergences*). Pētniece teorijā ietver vairākus faktoros, kuri ietekmē ar ģimeni saistīto politiku attīstību, kā piemēram, politiskie procesi, demogrāfiskie faktori un dažādi sociālekonomiskie procesi. M. Bakera jau iesākumā apraksta, ka antropologi un sociologi ir veidojuši dažādas definīcijas jēdzienam “ģimene” un pārsvarā ģimene tiek raksturota kā sociāla grupa, kuru vieno kopējas asinis, laulība, savstarpējā ekonomiskā sadarbība, vairošanās.⁴⁵ Lai arī katrai ģimenei šie raksturojošie lielumi būs atšķirīgi, tomēr šie visi lielumi vienlaikus ir arī vienojošie lielumi. Tie atšķir ģimenes no pārējās sabiedrības. To, kādas iezīmes piemīt ģimenei, var ietekmēt arī konkrētās valsts kultūra un attiecīgās sabiedrības īpatnības. Tomēr jau daudzi pētnieki iepriekš ir apgalvojuši, ka ģimenes teorija būtu jāpaplašina un jāpapildina vēl ar citiem raksturojošiem lielumiem. Liela daļa ģimeņu teoriju savā raksturojumā min laulības un asins radniecību, taču aizvien biežāk ir novērojamas ģimenes, kurās vecāki nav savstarpēji precējušies un bērnus kopā audzina no kāda partnera iepriekšējām attiecībām.⁴⁶ Tādejādi lielu daļu ģimeņu, atbilstoši teorijām, nevar saukt par ģimeni.

Šādā gadījumā partneru attiecību juridiskais statuss ir nozīmīgāks ģimeņu atbalsta pakalpojumu sniedzējiem, nevis pašai ģimenei. Šo visu iemeslu dēļ, autore teorijas sākumā precizē, kādā izpratnē viņas teorijā tiks lietots vārds “ģimene”. Teorijas autore vārdu “ģimene” lieto plašākā izpratnē – tajā skaitā tiek ietverti vientuļie vecāki un viņu apgādībā esošie bērni, gan likumīgie vecāki (precējušies) ar bērniem vai bez, gan viendzimumu pāri, gan pāri, kuri ilgstoši ir veidojuši kopdzīvi, taču nav precējušies. Respektīvi, autore vēlas savā teorijā par ģimeņu atbalsta politiku ietvert pēc iespējas plašākas sabiedrības grupas, jo viņa uzskata, ka tā ir īstā sabiedrības realitāte un tas ir īstais virziens, kā šī joma būtu jāapskata.⁴⁷ Tomēr teorijā apskatot kādus īpašus

⁴⁴ Sergio Belardinelli, “The Evolution of Family Institution and Its Impact on Society and Business” (2002: Italy), 174

⁴⁵ Maureen Baker, “Restructuring Family Policies: Convergences and Divergences”, (2006: Detailed record), 13

⁴⁶ Ibid., 14

⁴⁷ Maureen Baker, “Restructuring Family Policies: Convergences and Divergences”, (2006: Detailed record), 14

piemērus vai konkrētas valsts situāciju, tiks īpaši atzīmēta tā definīcija, kuru konkrētā valsts lieto. Pirmkārt, teorijas autore raksturo, kas ierosina ģimenes atbalsta politikas attīstību, un kā galveno iemeslu M. Bakera min globalizāciju. Akadēmiskajā vidē globalizācijas jēdziens ir aktuāls jau kopā 1970. gadiem, un vēl joprojām globalizācija ir tā, kas liek politikai pielāgoties.⁴⁸ Globalizācijas process maina ģimeņu vērtības un vajadzības un īstenotajai politikai ir jāspēj pielāgoties vajadzībām, tāpat globalizācija ietekmē arī citas jomas. Globalizācija ietekmē arī ekonomisko jomu, tādēļ taupības nolūkos, valsts vara var nolemt arī samazināt sociālo atbalstu.⁴⁹ Tādēļ ne vienmēr var teikt, ka politika laika gaitā nodrošina aizvien lielāku materiālo atbalstu. Iepriekš minētie apgalvojumi pamato, kādēļ pētniece uzskata, ka ģimenes atbalsta politikā notiek pārstrukturēšana (pielāgošana). Kā min pati autore: “Politikas pārstrukturēšana un pārmaiņu stimuls ir nepārtraukts, un tā pamatā ir jaunas idejas, dzīvesveida un tehnoloģiju izmaiņas, kā arī ekonomikas pārveidošana”.⁵⁰ Tādēļ otrs no izaicinājumiem ir spēt rast labāko risinājumu, ņemot vērā gan globalizācijas ietekmi, gan ģimeņu vajadzības un vēlmes.

Teorijas autore M. Bakera pauž savu skatījumu uz ģimeņu atbalsta politikas pārstrukturēšanas procesu. Šim procesam jābūt sīki izplānotam, jāspēj definēt paredzamos rezultātus, ir jāveido diskusijas, lai uzklautu dažādus viedokļus.⁵¹ Politikū un ieinteresēto personu starpā ir jābūt sapratnei, jāuzklausā argumenti un jāvienojas par labāko risinājumu atbalsta politikas īstenošanai. Viena no problēmām, kas mūsdienās ir sastopama šajā procesā, ir visu iesaistīto pušu neuzklausīšana. Demokrātiskā valsts pārvaldības sistēmā šāda politika nav ilgtspējīga.⁵² Ja realizētās politikas mērķauditorijas (šajā gadījumā ģimeņu) intereses, vajadzības netiek uzklausītas, tad tas var radīt neapmierinātību ar esošo sistēmu. Līdzīgi kā citi pētnieki, arī autore pauž ideju, ka realizētās politikas mērķauditorijai ir jābūt sajūtai, ka šī politika ir izstrādāta viņu interesēs. Ja tiek pieņemti kādi “nepopulāri” lēmumi, politiķiem ir jāspēj pamatot savu lēmumu sabiedrībai.⁵³ Lai pēc plānošanas procesa politiku varētu īstenot, ir jābūt skaidram vēlamajam rezultātam un uzdevumiem, kurus jāveic, lai sasniegtu rezultātu. Tas sevī ietver finanšu plānošanu, zināšanas esošo situāciju un problēmām un daudzus citus svarīgus procesus.

Demogrāfija ir tā joma, kurai būtu jāseko līdzī nepārtraukti. Demogrāfiskie procesi ir īpaši svarīgi ģimenes atbalsta politikas pārstrukturēšanā. Sekojot līdzī demogrāfijai, var gadīties

⁴⁸ Maureen Baker., “Restructuring Family Policies: Convergences and Divergences”., (2006: Detailed record)., 18

⁴⁹ Ibid., 20

⁵⁰ Ibid., 22

⁵¹ Ibid., 23

⁵² Ibid., 23

⁵³ Ibid., 24

situācija, kad valdībai ir jāmaina vai jāpilnveido sociālā politika, lai uzlabotu demogrāfijas rādītājus.⁵⁴ Teorijas autore uzskata, ka ģimenes atbalsta politika ir tā, ar kuras palīdzību demogrāfiskos procesus ir iespējams visefektīvāk uzlabot. Bērnu vecāku atalgojums, sieviešu loma darba tirgū, dažādi pabalsti jaunajām ģimenēm, laulību un šķiršanos skaits – šie un vēl daudzi citi faktori ietekmē demogrāfiju. Politikas instrumentu iespējās ir tiešā veidā ietekmēt demogrāfiskos rādītājus. Kā piemēram, valsts var atbalstīt kontracepciju, aizliegt vai padarīt grūti pieejamus abortus, vai piedāvājot finansiālu atbalstu par bērna piedzimšanu.⁵⁵ Liela daļa no ģimenes atbalsta politikām pasaulē ir veidotas pēckara laikā, kad darba algas bija pavisam citādākas, ģimenēs bieži vien tikai vīrietis strādāja algotu darbu, savukārt sieviete aprūpēja mājās bērnus. Situācija sabiedrībā ir mainījies, tādēļ arī atbalsta politikai ir jābūt modernizētai, lai atbilstu jaunajiem ģimeņu modeļiem.⁵⁶ Pārstrukturēšanas process šādā situācijā ir neizbēgams.

Autore M. Bakera savā teorijā par ģimenes atbalsta politiku pauž savu redzējumu par viendzimumu attiecībām un to iekļaušanu šajā sistēmā. Valsts veidotajā politikā ir skaidri jānorāda, vai ģimenes atbalsta politikas pasākumi attieksies arī uz viendzimuma ģimenēm. Ja tas skaidri nav norādīts, var rasties situācijas, kad heteroseksuāli pāri ierobežo viņu tiesības. Taču autore min arī gadījumus, kad viendzimumu pāri protestē, ka valstij nav tiesību iejaukties viņu privātajā dzīvē.⁵⁷ Ja ģimenes politika ir rūpīgi pārdomāta un izstrādāta, tad ir iespējams izvairīties no šādām konflikta situācijām. Ir valstis, kuras savā likumdošanā ir piešķirušas tiesības viendzimuma laulību noslēgšanai, kā piemēram, Beļģijā, Nīderlandē, Brazīlijā, Zviedrijā un vēl dažās citās. Šādu ģimeņu skaits šajās valstīs ir daudz mazāks kā tradicionālo ģimeņu skaits, un valsts valdībai ir liels izaicinājums, veidojot ģimenes atbalsta politiku, iekļaut dažādu ģimeņu formu intereses. Īpašs izaicinājums ir spēt saglabāt savstarpējo sapratni dažādu ģimeņu struktūru starpā, jo gadās situācijas, kad klasisko ģimeņu formu pārstāvji iebilst pret viendzimumu attiecībām. Viens no klasisko ģimeņu pārstāvju argumentiem pret viendzimumu laulībām ir tāds, ka šādas laulības ir “grēcīgas” un bērni šādās ģimenēs var iegūt dažādas psiholoģiskās traumas.⁵⁸ Lai šāds apgalvojums būtu pamatots, ir nepieciešami zinātniski pētījumi un pierādījumi. Tomēr ne vienmēr konfliktus abu pušu starpā ir iespējams novērst ar politikas vai politiķu palīdzību, jo tā var būt arī personīgā nostāja par to, kādai ir jābūt laulībai, vai kā ir jāaudzina savi bērni. Teorijas autore aicina atcerēties, ka jebkurā no ģimeņu formām ir svarīgs atbalsts bērniem, un

⁵⁴ Maureen Baker., “Restructuring Family Policies: Convergences and Divergences”., (2006: Detailed record)., 23

⁵⁵ Ibid., 24

⁵⁶ Ibid., 25

⁵⁷ Ibid., 26

⁵⁸ Ibid., 26

šādi konflikti nedrīkst iespaidot bērnu tiesības sabiedrībā. Bērnu tiesības tiek aizsargātas ne tikai ar ģimenes politikas palīdzību un pastāv vairāki politiskie instrumenti, kā veicināt bērnu labsajūtu.

Atsaucoties uz M. Bakeras teoriju, nozīmīgs jautājums ģimenes atbalsta politikā ir nodarbinātība. Nodarbinātība ir svarīga gan vecākiem, lai tie spētu apgādāt ģimeni, gan valstij, lai iekasētu nodokļus un spētu sabiedrībai nodrošināt dažādus pakalpojumus. Viens no veidiem, kā veicināt nodarbinātību ar ģimenes atbalsta politiku, ir sadarbība ar darba devējiem un korekcijas darba likumā.⁵⁹ Veidojot dialogu ar darba devējiem, var veicināt to sapratni pret jaunajām māmiņām, kuras atgriežas darba tirgū pēc bērna piedzimšanas. Kā viens no ieguvumiem var būt elastīgs darba laiks, darba samaksas pielāgošana situācijai, kā arī paša darba devēja emocionālā sapratne. Ja valsts realizē veiksmīgu sieviešu rekrutāciju darba tirgū pēc bērna piedzimšanas, ir lielāka iespējamība, ka ģimenē būs vairāk par vienu bērnu.⁶⁰ Lai uzlabotu darba devēju attieksmi pret topošajām un esošajām mātēm, ir nepieciešams uzlabot visas sabiedrības attieksmi, tādēļ ir nepieciešami arī dažādi sabiedrības izglītošanas pasākumi. Kā piemēram, informatīvie raksti, likumi, atbalstošu ideju paušana sabiedrībā no politiķu puses. Pētniece uzskata, ka pašreizējās darba tirgus tendences veido nelabvēlīgu vidi ģimeņu veidošanai. Privātajā sektorā bieži nepieciešams darbinieks, kurš ir gatavs strādāt nenoteiktu darba laiku, pielāgojoties darba devēja vajadzībām, savukārt jaunajās ģimenēs šādu prasību ir grūtāk izpildīt. Kā arī, globalizācijas rezultātā, aizvien populārāki ir darbinieku komandējumi uz citām pasaules valstīm.⁶¹ Teorijā tiek pieņemts, ka šis ir viens no iemesliem, kādēļ sievietes veido ģimenes pieaugumu aizvien vēlākā vecumā. Ar ģimenes atbalsta politikas palīdzību var mēģināt panākt līdzsvaru starp darba pienākumiem un personīgo dzīvi. Līdzsvars abās šajās jomās ir svarīgs gan darba devējam, gan strādājošajiem vecākiem, jo abas no šīm jomām var viena otru ietekmēt negatīvi. Nozīmīga loma šajā vidē ir tehnoloģijām. Ar mūsdienu tehnoloģiju palīdzību ir iespējams atvieglot jauno vecāku darbu darba vietā. Strādājošs vecāks var vienlaikus atrasties mājās un strādāt, kad tas ir nepieciešams un iespējams, no darba vietas attālināti uzraudzīt bērnus, ar telefonu un elektronisko pastu palīdzību uzturēt kontaktus ar darba vietu jebkurā laikā, tādēļ valsts valdībai būtu jārosina darba devējus sekot līdzī jaunākajām tehnoloģijām, kuras varētu atrisināt daudzas problēmas. Tomēr bērnu vecāku tehnoloģiju lietošana var atstāt negatīvu ietekmi uz bērniem, kā piemēram, bērni var gribēt sekot līdzī vecāku piemēram un arī lietot mobilās ierīces vai datorus,

⁵⁹ Maureen Baker., "Restructuring Family Policies: Convergences and Divergences"., (2006: Detailed record)., 31

⁶⁰ Ibid., 32

⁶¹ Ibid., 33

samazinot savu fizisko slodzi. Par tehnoloģijām ir jārunā arī jauniešu vidū. Lai jaunie vecāki spētu izmantot dažādas tehnoloģijas darba vietā, ir jārosina jauniešus izvēlēties sev piemērotāko studiju programmu, kur tie iegūtu praktisku pieredzi arī dažādu tehnoloģiju lietošanā. Pie tehnoloģijām pieder arī transports, kas arī ievērojami var atvieglot nodarbinātību ģimenēs. Teorijas autore kā piemēru min uzlabojumus gaisa satiksmē, kas ļauj ātri nokļūt darba vietā vai mājās, ja darba pienākumos ietilpst komandējumi uz ārvalstīm.⁶² Kopsavilkumā par tehnoloģiju iespaidu uz ģimenes atbalsta politiku, teorijas autore uzskata, ka valsts lēmējvarai būtu vērts padomāt, kādu atbalstu tā var sniegt ģimenēm tehnoloģiju jomā, lai atvieglotu ģimeņu ikdienu.

Pētniece savā darbā vērš uzmanību uz vēl vienu svarīgu faktoru, kuru nedrīkst neņemt vērā, izstrādājot ģimenes atbalsta politiku. Tie ir bērni. Lai mātes pēc bērnu piedzimšanas spētu iesaistīties darba tirgū, valsts uzdevums ir sniegt atbalstu bērnu dienas aprūpē, kas risināms ar ģimenes atbalsta politikas palīdzību.⁶³ Kā viens no šāda atbalsta realizācijas instrumentiem ir bērnudārza nodrošināšana bērniem. Šis ir būtiskākais faktors, kas ietekmē to, vai sieviete varēs atgriezties darba vietā. Īpaši svarīgs šāds atbalsts ir ģimenēs, kur bērnus audzina viens no vecākiem, jo nereti tieši šis viens vecāks ir atbildīgs par finansiālo nodrošinājumu ģimenē. Realizējot šāda veida atbalstu ģimenēm, ir svarīgi, lai arī pakalpojuma kvalitāte tiktu kontrolēta. Tādēļ valstij jāregulē arī bērnu aprūpes iestādes, izglītības iestādes, tajās strādājošos darbiniekus un piedāvāto pakalpojumu klāsts tajos.⁶⁴ Regulējumi kontrolē bērnu drošību, vajadzību nodrošināšanu, izglītošanu, vides piemērotību un citus svarīgus faktoros. Tas, cik lielā mērā šāds atbalsts būs sniegts, atkarīgs no konkrētās valsts realizētās politikas. Apkopojot M. Bakeras atziņas par ģimenes atbalsta politiku no bērnu aizsardzības puses, var secināt, ka valsts politikas rīcībā ir vairāki instrumenti, kā atbalstīt bērnus un to ģimenes – nodokļu atlaides, pabalsti, dažādi bezmaksas pakalpojumi (piem. ēdināšana izglītības iestādēs), bērnu izglītošana, un ir svarīga visu šo pakalpojumu sniedzēju savstarpējā sadarbība.

Autore M. Bakera savā pētījumā velta atsevišķu nodaļu tematam par sociālo atstumtību, apgalvojot, ka šis svarīgais faktors ir jāņem vērā, plānojot un izstrādājot ģimenes atbalsta politiku. Sociālās atstumtības jēdzienu nedrīkst saprast kā tikai “nabadzību”, taču pastāv savstarpēja saistība. Sociālā atstumtība nostāda indivīdus “zemākā” vidē, kā rezultātā tādas vides pārstāvji nespēj vai negrib līdzdarboties apkārtējā pārējā sabiedrībā.⁶⁵ Nespēju iekļauties

⁶² Maureen Baker., “Restructuring Family Policies: Convergences and Divergences”., (2006: Detailed record)., 37

⁶³ Ibid., 143

⁶⁴ Ibid.,

⁶⁵ Maureen Baker., “Restructuring Family Policies: Convergences and Divergences”., (2006: Detailed record)., 176

apkārtējā sabiedrībā var veicināt arī tādi faktori, kā zemāks izglītības līmenis, dažādu resursu trūkums vai citi faktori, kuri varētu rosināt diskrimināciju. Tādēļ būtu nepareizi apgalvot, ka ar pabalstiem vai cita veida finansiālo atbalstu ir iespējams atrisināt sociālās atstumtības problēmu. Pētniece apgalvo, ka sociālā atstumtība var atstāt ievērojamas sekas uz bērnu turpmāko dzīvi.⁶⁶ Bērni var pirms laika pārtraukt mācības, veikt likumpārkāpumus, iedzīvoties uzvedības problēmās, kas nebūt neveicina personas iekļaušanos pārējā sabiedrībā. Ar valsts ģimenes atbalsta politikas palīdzību ir iespējams palīdzēt ģimenēm, kuras ikdienā izjūt sociālo atstumtību, taču gadās arī situācijas, kad ģimene šādu atstumtību nejūt, lai gan pieder pie šīs pašas grupas. Kā apgalvo autore savā pētījumā, ģimenēm, kuras noliedz sociālās atstumtības problēmu un uzskata, ka problēma nepastāv, ir ļoti grūti palīdzēt. Tās pārstāvjiem ir jābūt gataviem pieņemt valsts īstenoto sociālo palīdzību. Ģimenes pārstāvjiem ir jācenšas izmainīt sava uzvedība, jāizmanto valsts sniegtais atbalsts un pakalpojumi, un jādara tas gudri un saprātīgi. Tā, kādā veidā šo palīdzību ir paredzēts sniegt. Sociālā atstumtība atstāj negatīvas sekas ne tikai uz bērniem, bet arī to vecākiem. Kā piemēram, vecāki, kuri nespēj savā darba vietā nopelnīt pietiekami lielu algu, lai nodrošinātu un uzturētu ģimeni, var izjust personīgu vilšanos un neticību saviem spēkiem. Šis viss var novest līdz depresijas stāvoklim, kad pieaugušajam trūkst motivācijas darīt sev darbā uzdotos pienākumus un darīt to kvalitatīvi. Svarīgi ir piebilst, ka sociālais atstumtības process ietekmē ne tikai ģimenes ar bērniem, bet var skart arī pensionārus, personas ar invaliditāti, bezpajumtniekus, pirmspensijas vecuma personas un citus.⁶⁷ Lai arī kāds būtu iemesls sociālās atstumtības procesam, tomēr aizvien būs aktuāli, lai šī procesa risināšanas laikā valsts pārvalde un tās padotības iestādes strādātu komandā. Savstarpējā sapratne sniedz lielāku uzticību pakalpojuma sniedzējiem, ļauj novērtēt darbību un sniegt priekšlikumus, kā atbalsta sistēmu būtu iespējams pilnveidot.

Viens no faktoriem, kas ir būtisks ģimenes atbalsta politikas plānošanā, ir ģimenes mājoklis. Ģimenes mājoklis tiek pieminēts arī iepriekšējā tēmā, aprakstot ģimenes mājokli kā vienu no faktoriem, kas var veicināt ģimenes pārstāvju sociālo atstumtību.⁶⁸ Daudzas ģimenes, kuras jau ir raksturotas kā sociālās atstumtības riska grupas, bieži vien dzīvo sadzīvei nepiemērotos apstākļos. To mājas bieži vien ir nedrošas, kas apdraud gan vecāku dzīvību, gan arī bērnu dzīvību. Viens no variantiem, kā šo situāciju ir iespējams labot, ir valsts līdzfinansējums vai atbalsts ģimenes mājokļa iegādei, vai īrei. Šāda veida atbalsta apmēram ir jābūt elastīgam, lai

⁶⁶ Maureen Baker., "Restructuring Family Policies: Convergences and Divergences"., (2006: Detailed record)., 177

⁶⁷ Ibid., 179

⁶⁸ Ibid., 181

tas spētu pielāgoties mājokļu cenām konkrētajā valstī un citiem izdevumiem, kuri saistīti ar mājokļa iegādi un apsaimniekošanu. Šī iemesla dēļ ir ļoti grūti salīdzināt šī atbalsta apmēru starp dažādām valstīm – mājokļu cenas un cenu svārstības ir atšķirīgas katrā valstī. Ar šo apgalvojumu pētījuma autore atgādina jau iepriekš minēto pārlicību, ka ģimenes atbalsta politika ir nemitīgi jānovērtē, jāapkopo rezultāti un jāpilnveido.⁶⁹ Piemērota mājokļa atrašana un iegādāšanās ir problēma īpaši daudz bērnu ģimenēs. Ģimenēm, kurās ir vismaz trīs bērni, ir nepieciešama lielāka mājokļa platība, kas rada lielākas izmaksas. Stabila, droša, labvēlīga un pastāvīga dzīvesvieta ir svarīga visai ģimenei kopumā, bet it īpaši bērniem. Tiem ir nepieciešama vide, kurā justies patīkami un droši, tādēļ valsts uzdevums ir iespēju robežās palīdzēt.

Līdzīgi kā par lielāko daļu jautājumu, arī ģimenes atbalsta politikas plānošana bieži izraisa diskusijas dažādu politisko spēku starpā. Katrai no ideoloģijām ir savi uzskati par to, cik lielā mērā valstij būtu jānodrošina ģimenes ar nepieciešamajām lietām, cik lielā mērā valsts politikai būtu jāiesaistās ģimeņu dzīvē, cik lielu finansiālo atbalstu valstij būtu jāsniedz, kādi ir labākie un efektīvākie valsts politikas instrumenti, lai šādu politiku realizētu. Tomēr, pēc pētnieces *M. Baker* domām, visiem politiskajiem spēkiem būtu jābūt pārlicībai, ka ģimenes ir svarīga sabiedrības daļa un tām ģimenēm, kurām ir nepieciešams atbalsts, tas likuma ietvaros ir jāsniedz.⁷⁰ Lai arī kura ideoloģiskā spēka priekšlikumi par ģimenes atbalsta politiku tiktu atbalstīti, tiem visiem jābūt sabiedrības interesēs. Skaidrojot šo apgalvojumu – valsts varai ir jāveido dialogs ar sabiedrību, jāuzklausā to un jāspēj pieņemt tāds lēmums, kas saskan ar iespējām un vajadzībām.⁷¹ Apkopojot informāciju par autoru paustajām idejām ģimenes atbalsta politikas jomā, var izcelt biežāk pieminētos atslēgvārdus, kuri raksturo šīs politikas būtību – socializācija, iekļaujošas sabiedrība veidošana, valsts atbalsts un rūpes, ģimene kā sabiedrības vērtība. Minot iemeslus, kādēļ valsts varai būtu svarīgi atbalstīt ģimenes un vairoto to skaitu valstī, viens no spilgtākajiem argumentiem bija bērni. Tajā pašā laikā, caur ģimenes atbalsta politiku, valsts rūpējas arī par vecāku labsajūtu un vajadzībām. Bērnu vecāki ir cilvēki darbspējīgā vecumā, kuru darba samaksa nodokļu formā nes budžeta ieguvumus arī valstij. Kā arī, no vecāku labsajūtas ir atkarīgs arī tas, cik lielā mērā tie spēs parūpēties par saviem bērniem, jo, kā iepriekš tas tika aprakstīts, kādam no “varas spēkiem” būs jāparūpējas par bērniem – vai to vecākiem, vai valstij.

⁶⁹ Maureen Baker., “Restructuring Family Policies: Convergences and Divergences”., (2006: Detailed record)., 182

⁷⁰ Ibid., 235

⁷¹ Ibid., 239

Līdz šim tika pieminēti daudzi valsts pārvaldes instrumenti, ar kuru palīdzību varētu palielināt jauno ģimeņu skaitu, palīdzēt esošajām ģimenēm un atbalstīt tās finansiāli un morāli tā, lai tās spētu pilnvērtīgi audzināt bērnus, un uzturēt ģimeni. Tomēr maģistra darba autore vēlas vērst uzmanību uz to, ka pastāv arī nepilnās ģimenes, kuras veidojas izjūkot bērnu vecāku savstarpējām attiecībām. Ģimeņu šķiršana un ar to saistīto problēmu process var tikt apskatīts gan no psiholoģijas, gan socioloģijas skatu punkta, tomēr arī valsts realizētās atbalsta politikas virzienu šis process var ietekmēt. Kā piemēram, tā rezultātā var tikt apgrūtināta arī valsts ģimenes atbalsta politika, kā piemēram, regulējot alimentu sistēmu. Šī iemesla dēļ, ir svarīgi apskatīt tematu, kā šādi procesi mijiedarbojas ar ģimenes politiku, un kādi ir iespējamie pasākumi, lai risinātu šādas problēmas. Autors Stefans Baskerville (*Stephan K. Baskerville*), amerikāņu politikas zinātnieks un sociologs, savā darbā “Laulību šķiršanas politika” (*The Politics of Family Dissolution*), apskata laulību šķiršanu, bērnu aizbildniecības, bērnu atbalsta tēmas un to saistību ar ģimenes atbalsta politiku. S. Baskerville, pamatojot sava pētījuma nozīmīgumu, apgalvo, ka laulību šķiršana un šķirto ģimeņu struktūra ilgtermiņā var izmainīt konkrētās sabiedrības sociālo kārtību, ekonomisko labklājību, demogrāfiju, valsts likumus, kuri attiecas uz cilvēktiesībām un daudzas citas mums nozīmīgas sfēras.⁷² Valsts interesēs būtu jābūt, lai sabiedrībā pastāvētu pēc iespējas mazāk šķirtu ģimeņu. Pētnieks savā darbā analizē vairākus, iespējams, strīdīgus jautājumus, kas saistīti ar valsts iejaukšanos ģimeņu dzīves procesos. Kā viens no tematiem ir valsts iesaiste bērnu aizbildniecības kontrolēšanā. Pastāv uzskats, ka situācijā, kad vecāki nespēj vienoties par bērnu audzināšanu, valsts pārņem kontroli pār bērniem un bērni šajā situācijā kļūst par “precī”, par kuru cīnās un kaulējas. Vissliktākajā pozīcijā atrodas bērni, kuri pie šādiem apstākļiem nespēj just mīlestību un rūpes ne no vecāku, ne valsts puses. Autors S. Baskerville oponē šādu viedokli. Viņš savā darbā skaidro, ka situācijā, kad divi vecāki savstarpēji strīdas par bērnu aizbildniecību un uzturlīdzekļiem, tiek aizmirstas bērnu intereses un labsajūta un tas ir iemesls, kādēļ valsts iejaucas. Bērni nespēj paši sevi aizsargāt un valsts, tās likumi ir nepieciešami, lai bērnu intereses tiktu aizstāvētas. Aizbildniecības un uzturlīdzekļu likumi ir neaizstājami un nepieciešami, jo vecāki ne vienmēr bērnu labā spēj vienoties.⁷³ Tikpat strīdīgs jautājums ir arī par bērnu nošķiršanu no ģimenēm. No valsts puses tā ir iejaukšanās ģimeņu personīgajā dzīvē, norādot, kāda veida audzināšana ir pareiza vai nepareiza. Šāds lēmums bieži izraisa strīdus, apgalvojot, ka valstij nav tiesību izlemt, kuri vecāki ir nepietiekami labi. Arī šādu

⁷² Baskerville S., *The Politics of Family Dissolution.*, (New Male Studies: An International Journal: Vol., 7., issue 2: 018)., 2

⁷³ *Ibid.*, 4

viedokli autors savā pētījumā oponē. Valstij savā pārliecībā un likumos ir skaidri jādefinē, kāda vide bērnu attīstībai ir labvēlīga un kāda nav. Piemēram, vecāku atrašanās alkohola vai narkotiku iespaidā var apdraudēt bērnu dzīvību, nespējot par viņiem pienācīgi rūpēties. Ir neizbēgami, ka likumi attiecībā pret bērnu aprūpi ietekmē ģimenes atbalsta politiku. Katras valsts realizētā ģimenes atbalsta politika individuāli regulē to, cik lielā mērā tā palīdz ģimenēm šādās konfliktsituācijās. Pētījuma autors uzsver, ka, lai arī valsts regulē bērnu aizsardzību un izstrādā ģimenes atbalsta politikas, neviens likums nenoņem vecāku atbildību no bērnu audzināšanas.⁷⁴ Nepilngadīgi bērni, to rīcība, veselība, labsajūta ir vecāku atbildība. Šīs ir pamatprasības, kuras valdība izvirza pret vecākiem, rūpējoties par bērniem kā valsts nākotni.

Autors S. Baskerville, aprakstot valsts un ģimeņu attiecības strīdu gadījumos, vēlas attaisnot valsts rīcību dažādos gadījumos. Kā apgalvo pats autors, jebkuras valsts interesēs nekad nevarētu būt vēlme vienpersoniski un tirāniski pārvaldīt ģimeņu veidošanu, un bērnu audzināšanu.⁷⁵ Arī ģimeņu atbalsta politika nav vērsta uz to, lai valsts kontrolētu ģimeņu ienākumus, bērnu nodarbošanos, audzināšanas principus. Tieši otrādi – valsts interesēs būtu jābūt vecāku atbildības veicināšana. Šāds uzskats ir īpaši izteikts demokrātiskās pārvaldes formas valstīs. Tādēļ kā viens no ģimenes atbalsta politikas mērķiem ir motivēt vecākus rūpēties, būt atbildīgiem un uzturēt veselīgas ģimenes attiecības. Viens no veidiem, kā motivēt bērnu vecākus būt atbildīgiem, ir norādīt vecākiem uz pārkāpumiem, kļūdām un dot iespēju tiem laboties. Šādu funkciju bieži pilda sociālais dienests. Tomēr arī citām valsts varas iestādēm un organizācijām būtu jābūt tendētām ne tikai sodīt, bet dot iespēju laboties un palīdzēt – tiesu tiesneši, sociālie darbinieki un citi iesaistītie valsts iestāžu pārstāvji.

Raksturojot ģimeņu problēmas un valsts iesaisti to risināšanā, autors S. Baskerville apgalvo, ka aizbildniecība ir vissarežģītākais no problēmu risināšanu veidiem. Par aizbildniecību sauc procesu, kura laikā kāda persona kļūst bērnam par vecāku aizvietotāju un pārstāvēs viņa intereses.⁷⁶ Savukārt aizbildnis ir tā persona, kura kļūst par vecāku aizvietotāju. Ir vajadzīga gara un plaša izmeklēšana, lai personu atzītu par piemērotu bērna aizbildni, tas ir sarežģīts process, kuru vada valsts likumi un izpilda valsts iestādes. Kā arī, ir nepieciešama pamatoti apgalvojumi un pierādījumi, lai tiktu nolemts, ka ir vajadzīgs bērnu nošķirt no vecākiem un tam ir nepieciešams aizbildnis. Brīdī, kad bērna vecākiem tiek atņemtas bērna aprūpes tiesības, bērns

⁷⁴ Baskerville S., *The Politics of Family Dissolution.*, (New Male Studies: An International Journal: Vol., 7., issue 2: 018), 5

⁷⁵ Baskerville S., *The Politics of Family Dissolution.*, (New Male Studies: An International Journal: Vol., 7., issue 2: 018), 6

⁷⁶ *Ibid.*, 7

nonāk valsts pārraudzībā, tādēļ no šī brīža sistēmai ir jābūt efektīvai, spējīgai ātri rīkoties un šādā bērnu aizsardzības politikā nedrīkst būt nepilnības. Kā apgalvo pats autors, lai arī atbalsta politiku šajā jomā var izstrādāt efektīvu un labvēlīgu bērnam, tomēr bērnam valsts sistēmā būtu jāatrodas pēc iespējas mazāku laiku. Citiem vārdiem sakot, valstij būtu jānodrošina, lai pēc iespējas ātrāk bērnam tiktu atrasti aizbildņi, kuri pildīs vecāku funkcijas. Svarīgi ir piebilst, ka šādas rīcības galvenais mērķis nav izmantot varu pret vecākiem un ierobežot tos, bet gan, kā iepriekš arī tika minēts, aizsargāt bērnu intereses un nodrošināt tiem labvēlīgu vidi. Diemžēl, kā apgalvo S. Baskerville, šāda vecāku nošķiršana no bērniem ir ierasta prakse jebkurā valstī un tas liecina par to, ka šī ir aktuāla tēma. Kā arī jebkurai valstij būtu jāstrādā ne tikai ar sekām, kuras rodas, atņemot vecākiem vecāku tiesības, bet arī ar iemesliem, kas pie šādas situācijas ir novedis. Šādi iemesli var būt vairāki – vecāku nepietiekamais ienākumu apmērs, kas neļauj pienācīgi nodrošināt ģimenes locekļu vajadzības, vecāku atkarības no alkohola un narkotiskajām vielām, vai arī vienkārša vecāku nespēja atrisināt savstarpējo attiecību problēmas, kas noved pie strīdiem ģimenē un ģimenes izjukšanu.

S. Baskerville savā pētījumā norāda uz vēl kādu svarīgu faktoru, kas ietekmē turpmāko ģimeņu attīstību, un tas ir dzimuma līdztiesība ģimenēs. Tiek apgalvots, ka dzimuma diskriminācija ir novērota tieši vecāku tiesību un aizbildņu jomā, kur valda uzskats, ka mātes ir piemērotākas bērnu audzināšanai un tēvi ir tie, kuri nespēj tik veiksmīgi tikt galā ar bērnu audzināšanu.⁷⁷ Kā zināms, tiesības audzināt bērnus ir ne tikai sievietēm, bet arī vīriešiem un bērna dzīvē nozīmīga loma ir gan tēvam, gan mātei. Lai pasargātu tēvus no iespējamās diskriminācijas, tiesu statūti un labas, taisnīgas prakses noteikumi nosaka, ka vecāku tiesību piešķiršanas jautājumos nedrīkst balstīties uz dzimuma ietekmējošajiem faktoriem, kas gan attiecās uz tiesu praksi arī citos jautājumos. Visgrūtāk šādu stereotipu izmainīt ir sabiedrības vidū, kurā pastāv uzskats, ka vīrieši visbiežāk ir vainīgi pie tā, ka ģimene tiek izjaukta.⁷⁸ Valstij ar daudz dažādiem “instrumentiem” ir iespējams ietekmēt sabiedrības attieksmi pret dzimumu līdztiesību ģimenēs. Kā piemēram, valsts padotības iestādes var rīkot informatīvas lekcijas, diskusijas, domu apmaiņas pasākumus, ar mērķi iepazīstināt sabiedrību ar reālo statistiku un to, kādēļ ģimenes locekļu savstarpējā sadarbība ir svarīga.

Vēl viens jautājums, kam šis autors vēlas pievērst uzmanību ir vecāku personīgo tiesību un bērnu tiesību savienošana. Ir saprotams, ka jebkurai personai ir savas personīgās tiesības un ir

⁷⁷ Baskerville S., *The Politics of Family Dissolution.*, (New Male Studies: An International Journal: Vol., 7., issue 2: 018), 9

⁷⁸ *Ibid.*, 10

grūti izvērtēt, kuru personu tiesības ir svarīgākas, un kuras tiesības pie noteiktiem apstākļiem būs sekundāras. Šīs tēmas ietvaros, S. Baskerville aplūko trīs interešu grupu tiesības un to saistības – vecāki tiesības, bērnu tiesības un valsts tiesības. Vecāku pamattiesības ir tiesības uz bērnu aprūpi, aizbildniecību un to audzināšanu.⁷⁹ Vecāku tiesības, līdzīgi kā citu sabiedrības daļu tiesības, ir veidotas uz brīvības un taisnīguma principiem. Tātad vecākiem ir tiesības izlemt par to, kā tie audzinās savus bērnus, kādas vērtības tie vēlas ieaudzināt un nest savā ģimenē. Autors ģimeni salīdzina kā savu iekšējo valsti, kurā vecāki kā tās pārvaldnieki nosaka iekšējo kārtību. Vecākiem pieder tiesības lemt par kārtību savā ģimenē, kā arī ir pienākums gādāt par savas ģimenes drošību. Valstij būt jācenšas pēc iespējas mazāk iesaistīties ģimeņu iekšējā kārtībā, ļaujot vecākiem uzņemt atbildību par ģimenē notiekošo. Šādu principu pamatā ir tas, ka vecāki paši izlemj par to, kas ir labākais viņu bērniem.⁸⁰ Bērnu aizsardzības nolūkos, uz vecākiem attiecas dažādi likumi un normas, kuras savā audzināšanā tie nedrīkst pārkāpt. Galvenais izaicinājums šajā sistēmā, ir spēt savienot vecāku un valsts tiesības tā, lai bērnu intereses tiktu aizstāvētas no visām pusēm. Tātad valsts nedrīkst pārlieku nedrīkst iejaukties vecāku veidotajā ģimenes dzīvē, savukārt ir jāspēj likuma ietvaros iejaukties, ja rodas nepieciešamība aizsargāt bērnu intereses. Veidojot ģimenes atbalsta politiku, valstij jāspēj uzticēties vecākiem un to izvēlētajam audzināšanas veidam.⁸¹ Ar to autors ir domājis, ka ģimeņu atbalsta politikas mērķim ir jābūt palīdzēt tādos gadījumos, kad ģimenei ir nepieciešama palīdzība, nevis kontrolēt bērnu audzināšanas stilu un pieņemtos lēmumus ģimeņu dzīvē.

Apkopojot autora S. Baskerville paustās idejas par valsts pārvaldes ietekmi uz ģimenēm un to sadzīvi, var secināt, ka ģimene ir tā “institūcija”, kurai ir nepieciešama sava kārtība, likumi, tradīcijas un darbības principi. Tas ir svarīgi, jo rūpes un atbildība par ģimeni uzliek vecākiem pienākumu audzināt savus bērnus. Ir svarīgi, lai valsts rīcībā būtu veidi, kā aizsargāt bērnu intereses, ja gadījumā vecāki nespēj vai negrib parūpēties par tām. Tomēr pētījuma autors rosina ideju, ka, veidojot ģimenes atbalsta politiku, vairāk būtu jākoncentrējas uz cēloņiem, kas ierosina nesaskaņas vecāku starpā, ģimeņu izjukšanu vai vecāku nespēju parūpēties par saviem bērniem, nekā koncentrēties uz sekām un to risināšanu. Kā arī, lielākais izaicinājums, kas var sagādāt problēmas, ir valsts, vecāku un bērnu interešu salāgošana.

⁷⁹ Baskerville S., *The Politics of Family Dissolution.*, (New Male Studies: An International Journal: Vol., 7., issue 2: 018), 13

⁸⁰ Baskerville S., *The Politics of Family Dissolution.*, (New Male Studies: An International Journal: Vol., 7., issue 2: 018), 14

⁸¹ *Ibid.*, 20

Līdz šim šī darba ietvaros tika definēti iemesli, kādēļ bērni mūsdienu sabiedrībā ir svarīgi, kādēļ par tiem būtu jā rūpējas un jāatbalsta tos. Tika noskaidrots, ka ģimene ir svarīgs faktors saprotošas, gudras un atbalstošas sabiedrības veidošanā. Savukārt ģimene ir tā vide, kurā bērni iegūst tās vērtības un zināšanas, kuras nevar iegūt nevienā citā vidē, tieši tādēļ daudzi rakstu un pētījumu autori piemin ideju, ka ir svarīgi sniegt atbalstu ģimenēm, kuras audzina mūsu nākamo sabiedrību. Bērnu skaits ģimenē ir viens no instrumentiem, kā pie pašreizējā ģimeņu skaita valstī, ir iespējams palielināt dzimstību un iedzīvotāju skaitu valstī. Šī iemesla dēļ, ir svarīgi apskatīt pētnieku pieņēmumu un pētījumus par to, kā veidojas bērnu skaits ģimenēs, kādi faktori to ietekmē. Šī jautājuma kontekstā, maģistra darba autore vēlas apskatīt tēmu “daudz bērnu ģimenes”, apkopojot informāciju par to lomu un nozīmi sabiedrībā.

1.3. DAUDZBĒRNU ĢIMENES UN TO LOMA SABIEDRĪBĀ

Daudz bērnu ģimeņu statusu nosaka tas, cik liels bērnu skaits ir vienā ģimenē. Visbiežāk daudz bērnu ģimeņu statusu piemēro ģimenēm, kurām ir trīs un vairāk bērni. Šādu ģimenes formu ir aprakstījuši daudzi pētnieki, raksturojot daudz bērnu ģimeņu galvenās iezīmes, raksturojošās izpausmes un darbības formas. Bērnu skaitu ģimenē ietekmē daudzi iekšējie un ārējie faktori, un ne visus no šiem faktoriem valsts politika var ietekmēt. Tomēr nenoliedzami ir tas, ka bērnu skaits ģimenē būtiski ietekmē valsts ekonomiku, demogrāfiju, arī sabiedrību kopumā. Sociologi, demogrāfi, pētnieki visā pasaulē ir izvirzījuši vairākas versijas, kas ietekmē ģimeņu lielumu dažādās sabiedrībās. Viena no šādām pētniecēm ir Leslija Ņūsona (*Lesley Newson*), amerikāņu izcelsmes modernizācijas un sabiedrības pētniece, kura, sadarbojoties ar citiem jomu speciālistiem, ir publicējusi pētījumu “Kādēļ modernās ģimenes ir mazas? “Ceļā uz evolucionāru un demogrāfiskās pārejas kultūras izskaidrojumu” (*Why are modern families small? Toward an Evolutionary and Cultural explanation for the demographic Transition*). Minētā pētījuma ietvaros tika aplūkotas tendences, kuras ir vērojamas ģimeņu struktūru izmaiņās, kā arī ir pieminēti dažādi ārējie faktori, kuri ietekmē ģimeņu veidošanos un to sadzīvi. Pētniece savā darbā apgalvo, ka jau vēsturiski iedzīvotāju skaits, arī ģimeņu skaits, pieauga, palielinoties resursu pieejamībai.⁸² Cilvēki apzinoties, ka ir pieejams pietiekams daudzums nepieciešamo resursu, bieži sāk apsvērt domu par ģimenes paplašināšanu. Šāda iezīme bija novērojama jau vēsturiski, tomēr to viegli var piemērot arī mūsdienu situācijai. Tātad arī valsts veidotie pabalsti, atvieglojumi vai cita veida finansiālā palīdzība ģimenēm, varētu veicināt iedzīvotāju skaita

⁸² Newson L., *Why are modern families small? Toward an Evolutionary and Cultural explanation for the demographic Transition.*, (School of Psychology University of Exeter, England: Vol. 9 , No.4)., 358

pieaugumu. Maģistra darba autore uzsver, ka finansiālais faktors īpaši svarīgs ir daudzbērnu ģimenēs, jo ar katru ģimenes locekli, tās apgādātājiem kļūst aizvien sarežģītāk nodrošināt visas ģimenes locekļu vajadzības. Viens no izaicinājumiem, ar kuru var saskarties atbalsta politikas izstrādātāji, ir cilvēku vēlmju izprašana un spēja tās savienot ar valsts iespējām.

Līdz ar modernizāciju un paaudžu nomaiņu, mainās arī sabiedrība un vērtības tai līdzī. Pārmaiņas ir novērojamas arī ģimeņu struktūrās un vērtībās. Pēc L. Ņūsona domām, modernizācijas procesu un mūsdienu sabiedrību visspilgtāk raksturo vārds “individuālisms”.⁸³ Sabiedrības locekļi vecumā, kurā varētu veidot ģimeni un plānot ģimenes pieaugumu, par prioritāti uztver personīgos mērķus, kā piemēram, augstākas izglītības iegūšana, karjeras izveide un attīstīšana, savu iekšējo talantu izkopšana. Šāda individuālās vēlmes ir pozitīvas, tomēr tajā pašā laikā tās atliek ģimenes dzīvi un nostabilizēšanos uz vēlāku laiku. Šādu uzvedību, kā apgalvo autore, ietekmē arī apkārtējā sabiedrība. Visa sabiedrība kopumā nemanot izveido normas, kurām būtu vēlams atbilst, un katru individu šīs apkārtējās normas, vide, ietekmē. Piemēram, ja sabiedrībā būs pieņemts, ka pieaugušajiem primāri būtu jāiegūst augstākā izglītība un tikai tad jārada pēcnācēji, tad lielākā daļa sabiedrības pārstāvju sekos līdzīgai sistēmai. Kā arī nedrīkst aizmirst, ka jebkurā sabiedrībā pastāvēs tādi indivīdi, kuri atšķirsies savu uzskatu vai darbības dēļ. Šis ir galvenais iemesls, kādēļ pētījuma autore L. Ņūsona apgalvo, ka individuālisma un modernizācijas iespaidā, sabiedrībā veidojas skaitliski mazākas ģimenes un daudz bērnu ģimenes vairs nav tik populāras. Modernizācijas process visā pasaulē ir ietekmējis arī tehnoloģiju attīstību. Autore apgalvo, ka ar katru paaudzi aizvien vairāk varēs izjust tehnoloģiju un sociālo tīklu ietekmi, tādēļ ir svarīgi stiprināt ģimenes vērtības, neļaujot jaunākajām paaudzēm aizmirst par to, cik svarīgi ir radīt un uzturēt ģimenes saites. Ne tikai tehnoloģiju aktīvāka lietošana, bet arī citas pazīmes raksturo jaunākas paaudzes un šādas pazīmes liecina par to, ka sabiedrība laika gaitā mainās. Aprakstot šo procesu, kad sabiedrība mainās, modernizējas un iedzīvina jaunas vērtības, autore lieto jēdzienu “demogrāfiskā pāreja”. Demogrāfiskās pārejas teoriju izstrādāja Vorens Tomsons (*Warren Thompson*) jau 1929. gadā, raksturojot sakarības starp iedzīvotāju skaita izmaiņām un valsts attīstību.⁸⁴ Kā iepriekš tika noskaidrots no citu pētnieku izteiktajām idejām, apgalvojumiem, sabiedrības vēlmi veidot ģimenes un audzināt bērnus ietekmē daudzi iekšējie un ārējie faktori, piemēram, ekonomiskie faktori, sabiedrības un

⁸³ Newson L., *Why are modern families small? Toward an Evolutionary and Cultural explanation for the demographic Transition.*, (School of Psychology University of Exeter, England: Vol. 9 , No.4)., 360

⁸⁴ Reher David., “The Demographic Transition Revisited as a Global Process”. (Universidad Complutense de Madrid: 2011) Published online in Wiley InterScience., 19

individuālās vērtības, valsts atbalsta apmērs un vēl daudzi citi faktori. Šī teorija ir aktuāla vēl mūsdienās, īpaši novērojot, cik strauji sabiedrība mainās un kā modernizācija ietekmē izmaiņas. Ģimeņu veidošanas tendences lielā mērā ietekmē demogrāfiju, līdz ar to arī vēsturiski, aprakstot demogrāfiskās pārejas teoriju, tika ņemts vērā šis faktors. Arī maģistra darba ietvaros analizējot ģimeņu lomu sabiedrībā, ir svarīgi aplūkot modernizāciju un urbanizāciju no demogrāfijas skatu punkta, kā to arī apraksta vairāki pētnieki. Autors Deivids Rehers (*David Reher*), dažādu demogrāfisko procesu pētnieks un zinātnisko rakstu autors ir paudis uzskatu, ka līdz ar modernizāciju un tehnoloģiju attīstību, daudzās valstīs notiek strauja urbanizācija – sabiedrība tiecas pēc pilsētvides, straujāka dzīves ritma un augstāka dzīves līmeņa.⁸⁵ Kā apgalvo autors, šada situācija var negatīvi ietekmēt ģimeņu veidošanu, jo aktīvu dzīves ritmu ir grūtāk savienot ar ģimenes dzīvi. Īpaši tas ietekmē daudz bērnu ģimeņu skaitu, jo līdz ar vairākiem bērniem pieaug gan atbildība, gan izdevumi. Valsts veidotajai ģimeņu atbalsta politikai būtu jāorientējas šajos procesos, lai sniegtu tieši tādu atbalstu, kāds ģimenes vecākiem ir nepieciešams. Kā piemēram, atbalstot vecākus ar pabalstu palīdzību tajās jomās, kuras tiem sagādā grūtības, var veicināt ģimeņu pieaugumu ģimenēs. Apkopojot pētnieku tēzes par demogrāfisko pāreju var secināt, ka mainīgā sabiedrības vide liek nemitīgi pielāgoties un attīstīties arī valsts atbalsta politikai tā, lai veicinātu dzimstību, ģimeņu veidošanos un notiktu pozitīva paaudžu nomaiņa. Autors D. Rehers savā koncepcijā par urbanizāciju salīdzina lauku un pilsētu reģionus, apgalvojot, ka pastāv atšķirības starp iedzīvotājiem šajos apvidos. Nereti var novērot situāciju, kad urbanizācijas rezultātā pilsētās sabiedrība ir strauja, tai ir augstas prasības gan pret darba vidi, gan atalgojumu, gan iedzīvi kopumā. Savukārt lauku apvidos cilvēku ikdiena nav tik sasteigta un prasības pret darbu un sadzīvi ir atšķirīgas no pilsētvides.⁸⁶ Lauku apvidos, īpaši tajos, kur ir novērojamas ekonomiskās problēmas (bezdarbs, zemi mājāsaimniecību ienākumi, darba vietu trūkums), ģimeņu atbalstam materiālais atbalsts, kas palīdzētu nodrošināt ģimenes locekļu pamatvajadzības. Tā var būt palīdzība pārtikas un apģērba iegādē, valsts atbalsts bērnu izglītības izdevumos un citu mājāsaimniecības preču iegādei. Īpaši svarīgs atbalsts daudz bērnu ģimenēm lauku apvidos, jo darba vietu skaits ir ierobežots un nereti vecākiem nav iespējas palielināt savus ienākumus līdz ar ģimenes pieaugumu. Ja ģimeņu ienākumi nav pietiekami, lai nodrošinātu ar nepieciešamo visus ģimenes locekļus, ir jāparedz iespēja ģimenēm iegūt īpašu statusu kā ģimene, kura nespēj pati sevi apgādāt. Ģimeņu situācija pilsētvidēs lielākoties ir atšķirīga no lauku apvidu ģimenēm. Tas,

⁸⁵ Reher David., "The Demographic Transition Revisited as a Global Process"., (Universidad Complutense de Madrid: 2011) Published online in Wiley InterScience., 23

⁸⁶ Ibid., 29

galvenokārt, ir saistīts ar lielākām iespējām atrast darba vietu un nopelnīt atbilstoši vajadzībām.⁸⁷ Pieaugot iespējām, pieaug arī cilvēku vēlmes. Finansiāli nodrošinātas ģimenes varētu vēlēties atbalstu bērnu interešu nodarbībām un hobijiem, atbalstu bērnu zināšanu pilnveidošanai vai kādu citu ērtību iegādei (piemēram, automašīnas vai plašāka mājokļa iegāde). Šis ir viens no izaicinājumiem, ar kuriem ir jāstāpjas valsts politikas veidotājiem – spēt pielāgot atbalsta politiku dažādām sabiedrības grupām, un spēt to laika gaitā pielāgot, ja rodas tāda nepieciešamība. Veidojot atbalsta politiku, nedrīkst aizmirst par ģimeņu apgādniekiem, paredzot noteiktus atbalsta mehānismus arī tiem. Kā apgalvo autors D. Rehers, globalizācijas rezultātā sabiedrības pārstāvji mūsdienās kļūst izteikti individuālisti.⁸⁸ Sabiedrības pārstāvjiem ir jāsniedz iespēja apmierināt savas vēlmes arī atrodoties ģimenēs un apgādājot bērnus. Atbalsts vecākiem var atspoguļoties gan nodokļu atvieglojumos, ar papildus brīvdienām darba vietām, gan arī pabalstu sistēmas veidā.

Lai arī no kāda skatu punktu analizētu ģimenes un to lomu sabiedrībā, var secināt, ka atbalsts ģimenēm ir nepieciešams, jo īpaši daudzbērnu ģimenēm, kuru izdevumu un patērēto resursu apmērs ir vēl lielāks. Arī ģimenēm ar vairākiem bērniem būtu jājūtas nodrošinātai arī tad, ja vecāku darba alga līdz ar ģimenes pieaugumu nemainās. Daudzbērnu ģimenes kā atsevišķa sadaļa šajā darbā tika apskatīta, jo tieši atbalsts daudzbērnu ģimenēm tiek akcentēts no valsts politikas puses un tas kļūst aizvien aktuālāks.

Pietuvinot daudzbērnu ģimeņu tēmu Latvijai, kā piemēru aprakstot daudzbērnu ģimeņu lomu sabiedrībā, maģistra darba autore apraksta Lietuvas situāciju, balstoties uz pētījumu “Profesionālās attīstības un karjeras vadīšanas īpatnības daudzbērnu ģimenēs: Lietuvas gadījums” (*Peculiarities of Vocational Training and Career Guidance in Families with Many Children: the Case of Lithuania*). Šis pētījums tika veikts 2013. gadā un tā autors ir Sigitas Daukilas, Aleksandras Stulginskis Universitātes filosofijas un psiholoģijas pasniedzējs. Kā arī, pētījuma izstrādē tika piesaistīti vēl citi dažādu jomu speciālisti. Lai veiktu pētījumu, tika izmantoti dažādas pētījumu metodes – strukturētā anketēšana, kvalitatīvā un kvantitatīvā datu analīze. Pētījuma ietvaros tika analizētas dažādas daudzbērnu ģimenes, veiksmīgas, nelabvēlīgas un sociālā riska ģimenes. Šī veiktā pētījuma ietvaros, par veiksmīgām ģimenēm tika uzskatītas tās, kuras tiek galā ar savām ģimenes funkcijām, spēj izpildīt ģimenes locekļu vajadzības, pienācīgi parūpēties ar bērniem un sagatavot tos veiksmīgai tālākajai dzīvei. Par nelabvēlīgām ģimenēm

⁸⁷ Ibid., 30

⁸⁸ Reher David., “The Demographic Transition Revisited as a Global Process”. (Universidad Complutense de Madrid: 2011) Published online in Wiley InterScience., 23

tiek uzskatītas tās ģimenes, kurām ir zemi ienākumi un tie nespēj apmierināt tās vajadzības, kuras ir ģimenes locekļiem. Šādas ģimenes tiek sociāli atbalstītas no valsts puses un tām ir jāpievērš īpaša uzmanība. Sociālā riska ģimenes ir tās, kurās pastāv ne tikai zemu ienākumu problēma, bet arī citas problēmas, kuras nelabvēlīgi ietekmē ģimenes locekļus. Šādas problēmas bieži vien ir alkohola un narkotiku atkarības, vecākiem trūkst izpratnes par bērnu audzināšanu un šādās ģimenēs bērni tiek nelabvēlīgi ietekmēti, emocionāli vai fiziski. Tieši sociālā riska ģimenes ir tās, kuras visvairāk cieš no vecāku ilgtermiņa bezdarba un nepietiekamiem ienākumiem. Lietuva jau vairāku gadu garumā ir pievēršusi īpašu uzmanību ģimeņu labklājībai sabiedrībā, liekot uzsvāru uz daudz bērnu ģimenēm un ar tām saistītajiem izaicinājumiem. Lietuvā ar jēdzienu “daudz bērnu ģimene” definē ģimenes, kuru sastāvā ir trīs un vairāk bērni.⁸⁹ Kā piemēram, Lietuvā 2013. gadā bija 35 tūkstoši daudz bērnu ģimeņu. 86% no šīm daudz bērnu ģimenēm dzīvo lauku teritorijās. Šī pētījuma rezultātos tā veicēji secināja, ka ir vairāki faktori, kuri nelabvēlīgi ietekmē tās daudz bērnu ģimenes, kuras dzīvo lauku apvidos. Piemēram, šādām ģimenēm laukos nav iespējas nopelnīt iztikas līdzekļus tādā apmērā, lai pienācīgā līmenī nodrošinātu ģimenes vajadzības. Lauku apvidos ir darba vietu trūkums un tās darba vietas, kuras ir pieejamas, visbiežāk ir zemi apmaksātas. Šāda situācija vissliktāk ietekmē tieši daudz bērnu ģimenes, kurās ir vairāk apgādājamo personu nekā citās ģimenēs. Otrkārt, psihologu un pedagogu pētījuma rezultāti liecināja, ka daudz bērnu ģimenes negatīvi ietekmē cilvēku savstarpējo attiecību kvalitātes samazināšanās.⁹⁰ Kā tika secināts, ģimenes vecākiem attiecības pasliktinās, jo tie nespēj pienācīgi aprūpēt ģimeni vai ir bez darba, nespēj realizēt savas intereses un vajadzības, bieži pastiprinās alkohola lietošana un veidojas aizvien vairāk strīdu ģimenes starpā. Treškārt, pētījuma ietvaros veidotā statistika liecināja, ka daudzās daudz bērnu ģimenēs, kuras dzīvo lauku apvidos, ģimenes apgādājamais ir tikai viens vecāks un šāda tendence aizvien palielinās, kas liek Lietuvas pētniekiem aktualizēt šo problēmu.⁹¹ Līdz ar šķirto ģimeņu skaita pieaugumu, pieaug arī alkohola patēriņš laukos un kā liecina pētījuma statistika, alkohola patēriņš ar katru gadu ir audzis. Alkohola patēriņš pieaug ne tikai pieaugušo vidū, bet arī jauniešu vidū. Kā apgalvo pētījumā iesaistītie psihologi *T. Butvilas* un *G. Kondrotaite*, alkohols jauniešu vidū izraisa veselu rindu negatīvu seku, kā piemēram, skolu neapmeklēšana un zems izglītības līmenis, nespēja atrast

⁸⁹ Daulikas Sigitas., Peculiarities of Vocational Training and Career Guidance in Families with Many Children: the Case of Lithuania., Aleksandras Stulginskis (University, Lithuania: 2013)., 104

⁹⁰ Ibid., 105

⁹¹ Ibid., 106

apmaksātu darbu un citas ar cilvēka personību saistītas problēmas.⁹² Līdz ar to, šādiem jauniešiem ir grūti konkurēt ar citiem vienaudžiem darba tirgū. Tomēr, kā apgalvo arī pētījuma autori, šādi jaunieši nemaz nav motivēti konkurēt, iesaistīties darba tirgū un pilnveidot savas zināšanas un paliekot dzīvot lauku apvidū, bremzē lauku apvidu attīstību. Tieši laukos dzīvojošo jauniešu izglītību, motivāciju un iesaisti darba vidē, pētnieki uzskata par lielāko problēmu daudz bērnu ģimenēs. To, vai arī Latvijā daudz bērnu ģimenes ir visneaizsargātā ģimeņu forma, tiks noskaidrots maģistra darba turpmākajā nodaļā.

Apkopojot pētījuma rezultātā iegūto informāciju, tā autori izvirzīja vairākas problēmjas, kuras ir nepieciešams atrisināt, lai celtos daudz bērnu ģimeņu labklājība un cilvēki lauku apvidos būtu izglītoti, spējīgi konkurēt, nodrošināt savas vajadzības un gūt pienācīgus ienākumus. Kā galvenā problēmja, kuru valstij būtu jārisina, ir – sociālo risku ģimeņu galvenie ienākumi nedrīkst būt dažāda veida pabalsti, kuri saistīti ar apgādājamo bērnu ģimenē.⁹³ Lai arī pabalsti ir viens no valsts instrumentiem, kā veicināt daudz bērnu ģimeņu skaitu valstī, tomēr šāda ienākumu gūšana neveicina labvēlīgu ģimeņu un bērnu turpmāko attīstību. Pētnieki savos secinājumos min vairākus veidus, kā šo situāciju varētu risināt, piemēram, karjeras atbalsts, kas motivētu ģimenes pelnītājus atrast sev interesējošo jomu un izglītoties. Tikpat svarīgi ir emocionālais atbalsts ģimeņu bērniem, lai tie būtu motivēti apmeklēt izglītības iestādes, iemācītos tās vērtības, kuras nepieciešamas, lai tie nākotnē nekļūtu par sociāla riska ģimeņu veidotājiem. Visbeidzot, valstij būtu jāiegulda liels darbs un papildus pūliņi, lai izglītotu sociālā riska ģimeņu vecākus par bērnu audzināšanu, pāru attiecībām un ģimenes veidošanu.⁹⁴

Apkopotās un analizētās pētnieku un nozaru speciālistu idejas par ģimeņu veidošanos un to raksturīgajām iezīmēm liecina, ka mūsdienās ir pārāk daudz dažādu ģimeņu veidu, lai to visu iekļautu vienā definīcijā. Taču ir viena svarīga iezīme, kas raksturo ģimenes jebkurā pasaules valstī, aplūkojot tās no sociālās, ekonomiskās vai politiskās jomas skatu punkta – ģimenes ar savām vērtībām, uzskatiem, vajadzībām un darbībām ietekmē kopējo sabiedrību. Šis ir iemesls, kādēļ par ģimenēm ir svarīgi runāt un tās analizēt, vēl jo vairāk, atbalstīt tās, domājot par labāku sabiedrību nākotnē.

⁹² Daulikas Sigitas., Peculiarities of Vocational Training and Career Guidance in Families with Many Children: the Case of Lithuania., Aleksandras Stulginskis (University, Lithuania: 2013)., 106

⁹³ Daulikas Sigitas., Peculiarities of Vocational Training and Career Guidance in Families with Many Children: the Case of Lithuania., Aleksandras Stulginskis (University, Lithuania: 2013)., 107

⁹⁴ Ibid., 107

2. ĢIMENŪ VĒRTĪBA LATVIJĀ

Latvijas Republikas Satversmē, kas ir Latvijas valsts pamatlikums, jau pašā preambulā ir atrodams teksts: “Uzticība Latvijai, latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda, brīvība, vienlīdzība, solidaritāte, taisnīgums, godīgums, darba tikums un ģimene ir saliedētas sabiedrības pamats.”⁹⁵ Ģimenes termina iekļaušana Satversmes preambulā liecina, ka ģimenes un to nestās vērtības Latvijai un tās sabiedrībai ir svarīgas. Ir pamats uzskatīt, ka valstī ir izstrādāti politikas instrumenti, ar kuru palīdzību būtu iespējams atbalstīt ģimenes. Viens no šādiem instrumentiem ir likumi – normatīvie akti, kuriem ir vislielākais juridiskais spēks. Latvijas Republikas (turpmāk – LR) Civillikuma pirmajā daļā tiek atrunātas ģimenes tiesības. Vadoties pēc likumā noteiktajām ģimenes tiesībām, var izdarīt secinājumus par to, kādu veidu ģimenes valsts atbalsta un kādas vērtības valstij ir svarīgas. Iepriekš minētā Civillikuma otrās apakšnodaļas “Laulību noslēgšana un izbeigšanās” 35. pants nosaka, ka laulība ir aizliegta starp viena dzimuma personām.⁹⁶ Latvijas valsts jau ar likuma palīdzību ir nostiprinājusi nostāju, ka viendzimuma pāru attiecības, kopdzīve netiek uzskatīta par ģimeni. Arī Cilvēku tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 12. pantā ir teikts, ka “Pilngadību sasniegušiem vīriešiem un sievietēm ir tiesības stāties laulībā un dibināt ģimeni saskaņā ar valsts iekšējo likumdošanu, kas nosaka šo tiesību izmantošanas kārtību.”⁹⁷ Šī kārtība paredz, ka stājoties laulībā, cilvēks veido ģimeni. Iepriekš minētā Civillikuma palīdzību, valsts aizsargā gan vecāku, gan bērnu intereses dažādās situācijās, kā piemēram, vecāku laulību vai šķiršanās gadījumā, bērnu adopcijas vai aizbildniecības gadījumā un citās situācijās, ar kurām var sastapties ģimenes. Bērnu intereses ģimenēs un ārpus tām aizsargā atsevišķs “Bērnu tiesību aizsardzības likums”. Šis likums nodrošina, ka valsts spēs rīkoties situācijās, kad vecāki nespēs uzturēt izveidoto ģimeni un aprūpēt savus bērnus. Šī likuma nodaļas “Bērnu pamattiesības” 7. pants nosaka, ka “Katram bērnam ir neatņemamas tiesības uz ģimeni.”⁹⁸ Šis pants ir jaunieviešums bērnu tiesību aizsardzības jomā un tas stājās spēkā 2018. gada 1. jūnijā. Tātad ģimene tiek raksturota kā labākā un dabiskā bērnu attīstības vide. Šāda likuma panta iekļaušana uzliek atbildību ne tikai bērnu vecākiem, bet arī valsts un pašvaldību institūcijām. Kā tiek minēts šī likuma 26. pantā, “Valsts un pašvaldība atbalsta ģimeni, it īpaši daudz bērnu ģimeni, un sniedz tai palīdzību.” Valsts un pašvaldības ir līdzatbildīgas par bērna

⁹⁵ Latvijas Republikas Satversme, (pieņemts: 15.02.1992) Skatīts 28.04.2019., <https://likumi.lv/doc.php?id=57980>

⁹⁶ Latvijas Republikas Satversmes Civillikuma otrā apakšnodaļa “Laulību noslēgšana un izbeigšanās”, (pieņemts: 28.01.1937) Skatīts 28.04.2019., <https://likumi.lv/doc.php?id=90223>

⁹⁷ Cilvēku tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, (pieņemts: 04.11.1950) Skatīts 28.04.2019

⁹⁸ Latvijas Republikas Satversmes Bērnu tiesību aizsardzības likuma nodaļa “Bērna pamattiesības (pieņemts: 19.06.1998) Skatīts 28.04.2019., <https://likumi.lv/doc.php?id=90223>

labklājību, nepieciešamības gadījumā sniedzot atbalstu visdažādākajās jomās – izglītībā, medicīnā, audzināšanā, brīvā laika pavadīšanā. Analizējot LR galvenos likumus, kuri nosaka ģimeņu tiesības un pienākumus, var secināt, ka nozīmīgs faktors ir laulības esamība vai neesamība. Pārus, kuri ir likumīgi stājušies laulībā, aizsargā iepriekš minētās likuma normas, savukārt tos pārus, kuri veido kopdzīvi, bet nav stājušies laulībā, liela daļa no šīm likuma normām neaizstāv. Šāda situācija ir viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ Latvijā pēdējo gadu laikā aizvien aktīvāk tiek runāts par partnerattiecībām un kopdzīves likumu. Neviens no Latvijai saistošajiem likumiem neuzliek par pienākumu partnerattiecībām piešķirt tādu pašu likumisko aizsardzību kā laulībai, un Latvijā līdz šim tas nav izdarīts. Kā liecina informācija portālā www.manabalss.lv, 2015. gada 23. martā tika publicēta iniciatīva par kopdzīves likuma pieņemšanu Latvijā. Publicētās iniciatīvas galvenie mērķi bija atvieglot birokrātisko slogu un novērst juridiskās problēmas tiem pāriem, kuriem būtu reģistrēta kopdzīve; veicināt līdztiesību starp laulātiem un nelaulātiem pāriem; pilnvērtīgāk aizsargāt to bērnu intereses, kuri dzimuši ārpus laulību ģimenēs; piešķirt dažāda veida tiesības ģimenēm, kuru vecāki nav stājušies oficiālā laulībā.⁹⁹ Sasniegusi nepieciešamo sabiedrības atbalstu un parakstu skaitu, iniciatīva tika nodota izskatīšanai Saeimai, tomēr tā noraidīta. Kā apgalvo pats iniciatīvas autors Juris Pūce, partijas “Latvijas attīstībai” priekšsēdētājs, Latvijā ir daudzi pāri, kuri ir izveidojuši ģimeni un audzina bērnus, taču nav stājušies oficiālās laulībās, tādejādi šādas iniciatīvas pieņemšana veidotu valsts atbalstu plašai sabiedrības grupai.¹⁰⁰ 48 Saeimas deputāti balsoja, lai iniciatīva tiktu noraidīta, 12 Saeimas deputāti šajā balsojumā nepiedalījās. Kā atzina pats iniciatīvas autors, šāds balsojuma rezultāts parāda Saeimas deputātu cinisko attieksmi pret tūkstošiem Latvijas ģimeņu.¹⁰¹ Juris Pūce uzsver, ka kopdzīves likums ir svarīgs un atbalstāms, īpaši plānojot pāru tiesības ilgtermiņā. Ar kopdzīves likuma palīdzību būtu iespējams aizsargāt pārus kā potenciālos vai esošos bērnu vecākus un šāds likums sniegtu lielāku drošības sajūtu. Kā piemēram, atbilstoši šī brīža likumdošanai, nelaulātais dzīvesbiedrs nedrīkst pieņemt nepieciešamos medicīniskos lēmumus sava dzīvesbiedra vietā, ja dzīvesbiedrs ir cietis negadījumā. Šādas un daudzas citas situācijas rada apgrūtinājumus. Tomēr arī politiskajā līmenī tiek argumentēts viedoklis, kādēļ kopdzīves likums Latvijā nav nepieciešams un īstenojams. Viena no Saeimā esošajām politiskajām partijām “Nacionālā Apvienība” 2018. gadā savā mājaslapā ir publicējusi partijas kopējo nostāju par

⁹⁹ Iniciatīva “Par kopdzīves likuma pieņemšanu Latvijā”, (www.manabalss.lv; 2015) Skatīts 28.04.2019., <https://manabalss.lv/par-kopdzives-likuma-pienemsanu-latvija/show>

¹⁰⁰ LTV raidījuma “Rīta panorāma” intervija ar Juri Pūci, (26.03.2015)., Skatīts 28.04.2019., <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/puce-kopdzives-likums-ir-jaievies-cilvektiesibu-vara.a122997/>

¹⁰¹ Ibid.

kopdzīves likuma ieviešanu Latvijā. Viņuprāt, nav pieņemami, ka sabiedrība tiek maldināta, apgalvojot, ka nelaulātie pāri ir neaizsargāti no valsts tiesību puses daudzos jautājumos. Partijas pārstāvis Gaidis Bērziņš min vairākus piemērus, kā Latvijas likumi aizsargā arī nelaulātu pāru attiecības. Savstarpējo mantisko attiecību nokārtošanai Civillikums paredz dažādus mehānismus, ar kuru palīdzību personas, kuras dzīvo kopā, bet nav precējušies, spētu nokārtot šo jautājumu juridiski. Ir iespējams noslēgt dāvinājuma, pirkuma, pilnvarojuma un cita veida līgumus. Ja runa iet par mantošanu, tad testamentārā mantošanas un līgumiskā mantošanas likumi paredz dažāda veida tiesības arī nelaulātajām personām. G. Bērziņš uzsver, ka pastāv vēl cita veida savstarpējās vienošanās iespējas par dažādām ģimenes lietām. Ja ģimenes apgādnieks vēlas pasargāt savu dzīvesbiedru vai bērnus gadījumā, ja ar pašu apgādnieku notiek kāds nelaimes gadījums, taču nevēlas stāties laulībā, zināmu drošības sajūtu dod apdrošināšanas kompānijas. Dzīvības un nelaimes gadījumu apdrošināšanā ir iespējams vairākas personas kā labuma guvējus apdrošinātās personas nāves gadījumā, kurām nav nepieciešama kāda īpaša radniecība – tas var būt arī draugs vai jebkurš ar radniecību nesaistīts cilvēks. Viens no biežāk dzirdētajiem argumentiem par labu kopdzīves likuma pieņemšanai ir nespēja medicīnas iestādēs lemt par dzīvesbiedra ārstēšanās procesu, kā tas ir iespējams laulātajai personai. Tomēr pacientu tiesību likums noteic, ka pacients var pilnvarot jebkuru citu personu viņa vietā izlemt par ārstniecības procesu un ar to saistītajiem jautājumiem, kā arī saņemt informāciju par pacienta veselības stāvokli. Ar šādiem piemēriem partija “Nacionālā apvienība” pamato, kādēļ iniciatīvas argumenti “neiztur kritiku” un likumos ir paredzēta iespēja aizstāvēt arī pārus, kuri ir neprecējušies. Kā norāda publikācijas autors, vienīgā atšķirība ir tāda, ka nelaulāto personu saistību nokārtošana ir ilglaicīgāks process.¹⁰²

Saistībā ar nelaulātajiem pāriem, šī iniciatīva nav vienīgā, kas ir bijusi aktuāla Latvijas sabiedrībā. 2015. gadā Saeimas deputāts V. Spolītis izvirzīja priekšlikumu ieviest jaunu civiltiesisko jēdzienu – partnerību. Partnerības iecere paredz, ka jebkuras divas fiziskas personas var nodibināt partnerību, kurai varētu piedēvēt tādas pašas funkcijas kā laulībai.¹⁰³ Šāda priekšlikuma atbalstīšanas rezultātā būtu jāizmaina vairāki LR Civillikuma panti. Iepriekš jau tika pieminēts, ka Latvija savos likumos ir noteikusi, ka ģimeni var dibināt divu pretēju dzimumu pārstāvji, taču iecere par partnerības likumu neparedz ierobežojumus, kāda dzimuma pārstāvji

¹⁰² “Nacionālā Apvienība”, “Kopdzīves likums – nevis vienlīdzība, bet sociālais eksperiments mākslīgai sabiedrības modifikācijai”, (mājaslapa www.nacionalaapvieniba.lv : 2018) Skatīts 29.04.2019.,

<https://www.nacionalaapvieniba.lv/aktualitate/kopdzives-likums-nevis-vienlidziba-bet-socialais-eksperiments-maksligai-sabiedribas-modifikacijai/>

¹⁰³ LSM.LV ziņu redakcija., Priekšlikums par partnerību (30.01.2015) Skatīts 28.04.2019.,

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/saeima-iesniedz-priekslikumu-par-partnerattiecibu-legalizaciju.a115866/>

drīkstētu veidot savienību. 2015. gada 5. martā Saeima noraidīja šo priekšlikumu. Ierosinājumu par partnerības jēdziena ieviešanu atbalstīja arī nevalstiskā organizācija “Mozaīka”. Šī lesbiešu, geju, biseksuāļu, transpersonu aizstāvju organizācija par vienu no saviem darbības mērķiem ir noteikusi sabiedrības izpratnes veicināšanu par dažādiem ģimenes modeļiem un sekmēt to tiesību juridisko atzīšanu.¹⁰⁴ Šāda jēdziena nostiprināšana būtu to pāru interesēs, kuri dažādu iemeslu dēļ nevar vai negrib stāties laulībā. Kā intervijā ziņu portālam “LETA” apgalvoja organizācijas pārstāve Kristīne Dapate, “partnerības” ieviešana būtu ne tikai visa veidu pāru interesēs, bet arī bērnu interesēs, jo šāda civiltiesiskā institūta ieviešana vairāk aizsargātu bērnu, piemēram, vecāku šķiršanās gadījumā. Kā arī, šāds solis apliecinātu, ka Latvija ir spējīga neatpalikt no citām Eiropas valstīm.¹⁰⁵

Saistībā ar nelaulātiem pāriem un to tiesisko aizsardzību Latvijā, LR Tieslietu ministrija 2008.gadā publicēja juridisko pētījumu “Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā”. Pētījuma ietvaros netika pētīti tiesiskie regulējumi, kas attiecas uz viendzimuma partnerattiecībām, jo, atsaucoties uz LR Satversmi, likumos šādas attiecības netiek iekļautas. Analizējot Latvijas situāciju šajā jautājumā un aplūkojot citu valstu pieredzi, likumdošanu, juridiskā pētījuma autori ir identificējuši vairākus trūkumus Latvijas likumdošanā. Kā viena no galvenajām problēmām ir vienota jēdziena “ģimene” neesamība. LR normatīvajos aktos ir atrodami vairāki jēdziena “ģimene” skaidrojumi, kā piemēram:

- LR Civillikuma 214. pants nosaka, ka “Pie ģimenes šaurākā nozīmē pieder laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā”;
- LR Civillikuma Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums nosaka, ka “ģimene sastāv no laulātajiem, personām, kurām ir kopēji izdevumi pamatvajadzību nodrošināšanai un kuras mitinās vienā mājoklī”;¹⁰⁶

Pētījuma autori pauž kritiku, ka valsts likumdošanā būtu jāspēj radīt vienotu izpratni par termina “ģimene” lietošanu. Lai ieviestu šādu vienotu izpratni likumos, pētījuma autori iesaka raudzīties uz citu valstu praksi, kā arī konsultēties ar dažādu nozaru pārstāvjiem tepat Latvijā. Kā arī, tiek aicināts pārskatīt līdzšinējo definīciju atbilstību. Asi tiek kritizēta Sociālo pakalpojumu un

¹⁰⁴ Nevalstiskā organizācija “Mozaīka”., (mājaslapa www.mozaika.lv) Skatīts 29.04.2019.,

¹⁰⁵ Ziņu portāls LETA., “Mozaīka: Partnerības institūta ieviešana būtu nozīmīga visiem pāriem” (02.02.2015) Skatīts 29.04.2019., <https://www.diena.lv/raksts/latvija/viedokli/mozaika-partneribas-institutu-ieviesana-butu-nozimiga-visiem-pariem-14086146>

¹⁰⁶ Juridiskais pētījums “Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā., (Zvērināto advokātu birojs Eversheds Bitāns: 2008) Skatīts 29.04.2019., 19

sociālās palīdzības likuma izpratne par jēdzienu “ģimene”. Juridiskajā pētījumā tiek pausts viedoklis, ka minētā likuma ģimenes definīcija ir neprecīza, jo, piemēram, arī studenti, kuri dzīvo kopmītnēs, nereti kopā vienojas izdevumos par pārtiku, īres maksu un citiem tēriņiem.¹⁰⁷ Šāda definīcija var tikt attiecināma ne tikai uz studentiem, bet arī citām sabiedrības grupām. Pētījuma autori aicina izstrādāt citu ģimenes definīciju, vai arī sašaurināt esošo tā, lai tā būtu attiecināma tikai uz ģimenēm. Kā arī tiek vērsta uzmanība uz to, ka gadījumā, ja tiks pieņemts lēmums ieviest ārpus laulības savienības attiecību regulējumu, tad ir jāgroza arī citi likumi, kurus tas ietekmē. Kā piemēram, grozījumi Administratīvā procesa likuma noteiktos pantos, Krimināllikuma dažos pantos un citos valsts noteiktajos normatīvajos aktos. Reizē ar citu likumu pantu labošanu ir jāatceras arī par problēmām, kuras var rasties regulējuma ieviešanas laikā. Būtu vēlams izstrādāt plānu, kā jaunais normatīvais regulējums tiks “iedzīvināts” sabiedrībā – kurš sabiedrībai izskaidros regulējuma darbību, atbildību, kas nāk līdzi ar regulējumu un citus svarīgus jautājumus. Šādi procesiem realizēšanai ir jāparedz finansiālie līdzekļi.¹⁰⁸ Apkopojot dažādus viedokļus par kopdzīves likuma un partnerības jēdziena ieviešanu, rodas jautājums, vai Latvijas valsts pārvalde un sabiedrība būtu gatava šādam solim.

Kā redzams, jautājumi par ģimenes jēdziena nostiprināšanu un pāru, laulāto juridisko aizsardzību ir rosinājuši diskusijas Latvijā jau vairākus gadus. Pirms vienpadsmit gadiem tika publicēts iepriekš minētais juridiskais pētījums “Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā” un, pēc maģistra darba autores ieskatiem, ir izveidojusies mazliet absurda situācija, ka šobrīd, 2019. gadā, vēl aizvien eksperti, kas ir saistīti ar šo jomu, diskutē par jēdziena “ģimene” lietošanu un jautājumiem, kas saistīti ar partnerību un pāru kopdzīvi Latvijā. Kā piemēram, 2018. gada 2. novembrī, atsaucoties uz LNT televīzijas raidījuma “900 sekundes” interviju ar Latvijas tiesībsargu Juri Jansonu, ziņu portāls “LETA” atspoguļoja tiesībsarga ziņojumu un nostāju par šī brīža situāciju Latvijā. J. Jansons pauž stingru viedokli, ka nav nepieciešams partnerattiecību institūtu Latvijā ieviest.¹⁰⁹ Viņš uzskata, ka vārds “ģimene” ir pietiekami skaidrs, tas ir ietverts Satversmē un problēma, kuru būtu jārisina, ir šī vārda lietošana dažādos normatīvajos aktos. Tādēļ tiesībsargs nāca klajā ar aicinājumu veidot vienotu izpratni par Satversmē iekļauto ģimenes jēdzienu un aizsardzību, kā arī valstī paredzēt

¹⁰⁷ Juridiskais pētījums “Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā., (Zvērināto advokātu birojs Eversheds Bitāns: 2008) Skatīts 29.04.2019., 20

¹⁰⁸ Juridiskais pētījums “Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā., (Zvērināto advokātu birojs Eversheds Bitāns: 2008) Skatīts 29.04.2019., 23
Tiesībsargs aicina vienoties par jēdziena “ģimene” nozīmi., (www.apollo.lv: 02.04.2018)., <https://www.apollo.lv/6443877/nepieciešams-vienoties-par-jedziena-gimene-nozimi-aicina-tiesibsargs> Skatīts 30.04.2019

juridisku ietvaru dažādu ģimeņu formu atzīšanai.¹¹⁰ Atšķirībā no citiem iepriekš minētajiem viedokļiem, tiesībsargs nav tik kategorisks ģimenes jēdziena lietošanā. Viņš apgalvo, ka nav nekas neparasts un nepareizs, ja ar vārdu “ģimene” saprot ne tikai laulātu pāru ģimenes, bet arī uz tiem cilvēkiem, kuri vienkārši izvēlas veidot kopdzīvi. J. Jansons min vairākus pamatojumus, kādēļ vārda izpratni “ģimene” būtu nepieciešams paplašināt. Pirmkārt, Šāda jēdziena “ģimene” izpratne izslēgtu daudzas diskusijas, kuras rosina citu jēdzienu ieviešanas nepieciešamību, tajā skaitā arī iepriekš pieminētā “partnerība”. Kā arī, citiem politiskajiem spēkiem un organizācijām nebūtu iespējams spekulēt ar šī jēdziena izpratni. Otrkārt, Latvijai ir saistoši arī dažādi starptautiskie tiesību akti, Latvija ir Eiropas Savienības dalībvalsts, ar kuras normatīvajiem aktiem būtu jārēķinās. Citējot J. Jansonu “Laulība nav vienīgā ģimenes forma. Ja Latvija ir apņēmusies ievērot arī dažādus starptautiskos tiesību aktus, tad valstij ir jāizdara savs pozitīvais pienākums un [šajos aktos ietvertu tiesību normu pārņemšana] ir jāregulē ¹¹¹ Treškārt, tiesībsargs atgādina, ka mūsdienu sabiedrības modernizējas, pārmainās un arī valsts regulētajām normām ir jāspēj sekot līdzi pārmaiņu procesiem. Mūsdienu ģimene sabiedrībā vairs neasociējas tikai ar laulību dzīvi un ne seksualitāte, ne dzimums, ne laulību esamība vairs nav dominējošais aspekts, ja runā par mūsdienu ģimenēm.

Tiesībsargs savā aicinājumā uzsver, ka šī nav Satversmē nostiprinātā laulības institūta nocienāšana. Aicinājums izveidot vienotu juridisko ietvaru dažādām ģimenes formām būtu visas sabiedrības interesēs un valsts realizētajai politikai, pirmkārt, būtu jāaizstāv sabiedrības intereses, cik vien tas ir iespējams. Fakts, ka šī tēma ir bijusi aktuāla jau vairākus gadus, vien liecina par to, ka sabiedrībai ir svarīga šī jautājuma sakārtošana gan politiskajā, gan likumu līmenī. Runājot par Latvijas sabiedrību, kopdzīve ir viens no risinājumiem, kā sabiedrības locekļi sev atvieglo ikdienu no ekonomiskā viedokļa – kopīga mājsaimniecība prasa mazāk līdzekļus, kas lielai daļai sabiedrības ir īpaši svarīgs faktors – Tā apgalvo tiesībsargs.¹¹² Lai arī ekonomiskais faktors nav noteicošais, kura dēļ būtu jāizmaina jēdziena “ģimene” izpratne, taču šo faktoru nedrīkst neņemt vērā, ja tas ir svarīgs sabiedrībai. Svarīgi piebilst, ka tiesībsargs J. Jansons ne pirmo reizi aktualizē nepieciešamību pārskatīt normatīvajos aktos lietotā termina “ģimene” lietošanu. 2012. gadā tiesībsargs nosūtīja valdībai un Saeimai sevis apkopotus ieteikumus par nepieciešamajiem

¹¹⁰ Tiesībsargs aicina vienoties par jēdziena “ģimene” nozīmi., (www.apollo.lv: 02.04.2018)., <https://www.apollo.lv/6443877/nepieciešams-vienoties-par-jedziena-gimene-nozimi-aicina-tiesibsargs> Skatīts 30.04.2019

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ziņu portāls “LETA”, Tiesībsargs aicina vienoties par jēdziena “ģimene” nozīmi., (www.apollo.lv: 02.04.2018)., <https://www.apollo.lv/6443877/nepieciešams-vienoties-par-jedziena-gimene-nozimi-aicina-tiesibsargs> Skatīts 30.04.2019

grozījumiem tiesību aktos, kas risinātu jautājumus par termina “ģimene” izpratni dažādās jomās. Viņa ieteikumos tika minēta sociālo tiesību joma, saistībā ar procesuālajām tiesībām, kā arī citas jomas. 2012. gadā tiesībsarga nosūtītie priekšlikumi netika izskatīti.

2015. gada 20. jūlijā tiesībsargs Juris Jansons vērsās pie Ministru kabineta ar vēstuli *par ANO rezolūciju “par ģimenes aizsardzību”*. Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) Cilvēktiesību padome 3. jūlijā pieņēma rezolūciju “Par ģimenes aizsardzību”, ar kuru ANO apliecina, ka ģimene ir dabiska sabiedrības pamatsūniņa, kurai ir tiesības būt aizsargātai no valsts un sabiedrības puses.¹¹³ Tiesībsargs vēstulē pauž uzskatu, ka šīs rezolūcijas pieņemšana ir nozīmīgs solis ģimenes un bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī šis dokuments ir nozīmīgs cilvēktiesību jautājumos, īpaši attiecībā uz nevienlīdzības, nabadzības izskaušanu. Latvijas Republika nobalvoja pret šīs rezolūcijas pieņemšanu, apgalvojot, ka rezolūcija neatzīst ģimenes formu dažādību. Tiesībsargs vērsās pie Ministru kabineta, lai tas sniegtu atbildes uz jautājumiem, vai šāds lēmums atbilst LR Satversmei, vai lēmums tika apspriests Ministru kabinetā, Saeimā? Vēl tiesībsargs norāda, ka ANO šajā rezolūcijā nav norādījusi stingru un ierobežotu definīciju jēdzienam “ģimene”, ņemot vērā, cik daudz dažādas kultūras un valstis pārstāv ANO. Šai deklarācijai “par ģimenes aizsardzību” ir rekomendējošs raksturs, aicinot katru dalībvalsti interpretēt šīs deklarācijas lietošanu. Atbildi tiesībsargam J. Jansonam sniedza LR Ārlietu ministrs Edgars Rinkēvičs, paskaidrojot Latvijas nostāju šajā balsojumā. Latvija savā balsojumā bija vienota ar Eiropas Savienības (turpmāk – ES) valstīm, tām, kuras balsoja – Igaunija, Francija, Vācija, Īrija, Nīderlande, Portugāle, Lielbritānija.¹¹⁴ Viens no iemesliem, kādēļ Latvija neatbalstīja šo rezolūciju un balsoja “pret” – Latvija, līdzīgi kā ES valstis, uzskata, ka cilvēktiesības ir piemērojamas ikvienam, neatkarīgi no dažādiem faktoriem, kuri var būt atšķirīgi dažādās sabiedrībās – reliģija, kultūra, politiskā pārliecība un citi. Minētajā rezolūcijā skaidri iezīmējās tikai vienpusīgs ģimenes skatījums, netieši diskriminējot, piemēram, nepilnās ģimenes, kur bērnu audzina tikai māte. Šāda rezolūcijas apstiprināšana, pēc Ārlietu ministra domām, ir autoratīvās pārvaldes formas valstu interesēs.¹¹⁵ Otrkārt, Latvija, biedrojoties ar ES valstīm, sniedza arī priekšlikumus rezolūcijai, aprakstot savu skatījumu un iekļaujot punktus, kurus būtu

¹¹³ ANO, Human rights Council., “Human Rights Council adopts text on enhancing the efficiency of the Council , Rohingya, Muslims, the protection of the family., (3.07.2015)., Skatīts 01.05.2019., <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16196&LangID=E#sthash.BGN CJ26.dpuf>

¹¹⁴ LR Ārlietu ministrs., LR tiesībsargam J. Jansonam “Par ANO rezolūciju “Par ģimenes aizsardzību” (14.08.2015)., Skatīts 01.05.2019., <http://www.tiesibsargs.lv/news/lv/arlietu-ministra-atbilde-par-balsojumu-pret-ano-rezoluciju-par-ģimenes-aizsardzibu>

¹¹⁵ Ibid.

jāuzlabo, lai ES valstis spētu atbalstīt minēto rezolūciju. Tā kā ietekumi netika ņemti vērā, Latvija savā nostājā balsoja “pret”.

Apskatot citas ANO rezolūcijas, kuras ir saistītas ar ģimeņu, vecāku un bērnu interešu aizstāvību, var manīt, ka Latvija ir atbalstījusi citas rezolūcijas. 28. un 29. sesijas laikā Latvija atbalstīja tādas rezolūcijas kā Ieguldījums bērnu tiesību veicināšanā; Dzimšanas reģistrācija; Personu ar invaliditāti tiesības (*“Investing in children; Birth registration; The rights of persons with disabilities”*), kā arī rezolūcija – Pasākumu pastiprināšana jebkādas vardarbības pret sievieti izskaušanai; Vardarbības pret sievietēm izskaušana (*“Elimination of discrimination against women: Accelerating efforts to eliminate all forms of violence against women”*).¹¹⁶ Tātad būtu nekorekti apgalvot, ka Latvija starptautiskajā vidē pauž negatīvu nostāju pret ģimeņu aizsardzības politiku. Lai arī Latvijas politiskajā vidē nav vienotas nostājas par to, kādā izpratnē skatīt jēdzienu “ģimene”, tomēr starptautiskās saistības, kā iepriekš minēja arī LR Ārlietu ministrs, liek uz daudziem jautājumiem raudzīties vienoti.

Par jēdzienu “ģimene” un tā izpratni sabiedrībā runā ne tikai politiskajā līmenī, bet arī citu jomu eksperti, jo, kā tika minēts iepriekš, ģimene ietekmē dažādas dzīves jomas. Rīgas Stradiņa universitātes docents, antropologs Klāvs Sedlenieks, runājot par ģimeni un tās lomu sabiedrībā, apgalvo, ka Latvijas sabiedrība savos uzskatos laika gaitā ir ļoti mainījusies, taču tas ir dabisks process, ar kuru būtu jāspēj rēķināties.¹¹⁷ Līdz ar visiem procesiem, kuri modernizācijas un tehnoloģiju attīstības laikā ir attīstījušies, arī sabiedrības zināšanas ir paplašinājušās un sabiedrība aizvien vairāk tiecas uz tādām vērtībām kā iecietība, savstarpējā sapratne. Antropologs ģimeni apraksta kā kultūras elementu, kas sastopams visdažādāko cilvēku un tautu sabiedrībās. Globalizācija un daudzi citi procesi ir mainījuši ģimeņu veidošanās procesus dažādās valstīs, tam nemanot pielāgojas arī sabiedrības, un būtu jāpielāgojas arī valstu politikai. Kā apgalvo K. Sedlenieks, valstis nemaz nevar sagaidīt, ka 21. gadsimtā ģimenes un šī jēdziena izpratne būs tāda pati kā, piemēram, 19. gadsimtā. Aprakstot situāciju Latvijā, antropologs, balstoties uz pieņēmumiem, pauž viedokli, ka visizplatītākā ģimenes forma varētu būt nukleārā ģimene.¹¹⁸ Nukleārās ģimene sastāv no diviem pieaugušajiem vecākiem un viens vai vairāki nepilngadīgi bērni. Šāda tipa ģimeņu pārsvars ir ļoti daudzās valstīs. Antropologs pauž viedokli, ka visu

¹¹⁶ LR Ārlietu ministrs., LR tiesībsargam J. Jansonam “Par ANO rezolūciju “Par ģimenes aizsardzību” (14.08.2015)., Skatīts 01.05.2019., <http://www.tiesibsargs.lv/news/lv/arlietu-ministra-atbilde-par-balsojumu-pret-ano-rezoluciju-par-gimenes-aizsardzibu>

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Intervija ar K. Sedlenieku “Kas mūsdienās ir ģimene?”, (ziņu protāls “TVNET” 17.05.2016) Skatīts: 01.05.2019., <https://www.tvnet.lv/4761091/kas-musdienas-ir-gimene>

¹¹⁸ Ibid.

ģimeņu veidiem var pielāgot vienu raksturīgo iezīmi – radniecība. Lai arī kāda būtu ģimeņu forma, tai būs saistība ar radniecību – asinsradniecība vai ieprecētā radniecība. Protams, vienmēr ir iespējami izņēmumi, taču tiek uzsvērts, ka šāds raksturojums attiecas uz mūsdienu visbiežāk sastopamajām ģimenes izpratnēm. Viens no faktoriem, kas ietekmē ģimenes formu, ir kultūras aspekti. Antropologs aicina palūkoties uz Latvijas kultūru, kā tā gadu un gadsimtu laikā ir mainījusies – “līdz ar izmaiņām kultūras elementos, nevar cerēt, ka ģimenes elementi saglabāsies nemainīgi”.¹¹⁹ Viņaprāt, sabiedrība savos uzskatos, vērtībās un darbībās ir attīstījusies tik tālu, ka nav tādas “pareizās” vai “nepareizās” ģimeņu formas. Arī antropologs piekrīt jau iepriekš maģistra darbā paustajam viedoklim, ka viens no faktoriem, kas ietekmē mūsdienu ģimeņu veidošanos, ir ekonomiskais faktors. Īpaši Latvijas lauku apvidos var novērot situāciju, ka vienā ģimenes mājoklī apvienojas vairākas paaudzes, lai no ekonomiskā viedokļa būtu vieglāk izdzīvot. Arī vairāku paaudžu pārstāvji vienā mājoklī nereti sevi sauc par ģimeni. Viena no mūsdienu ģimenēm raksturīgākajām iezīmēm ir elastīgums. Mūsdienās pastāv brīvais tirgus un tas ļauj ģimeņu pelnītājiem iegūt iztikas līdzekļus daudzās citās valstīs. Daudzās ģimenēs viens vai abi vecāki veido savu karjeru vairākās valstīs, nevis atrodas visu laiku vienā un tajā pašā valstī. Līdz ar to, nereti arī pārējie ģimenes locekļi ir elastīgāki, spējot ceļot līdzīgi ģimenes pelnītājiem vai mobilizējoties mainīt savas dzīves vietas noteiktā laika periodā. Ar šādu piemēru antropologs vērš uzmanību uz to, ka izpratni par ģimenēm veido ļoti daudzi ārējie faktori. Taču svarīgi ir ne tikai sabiedrībai spēt dzīvot līdzīgi pārmaiņai, bet arī valsts realizētajai politikai.

Apkopojot politiķu, politisko partiju, ekspertu, valsts amatpersonu, kā arī sabiedrības viedokli par ģimenes jēdzienu un tā izpratni, līdzās tam izvērsās diskusijas par kopdzīves likumu un partnerību. Pēc maģistra darba autores domām, ir saprotama situācija, ka politiskajā vidē spēki nespēj vienoties par vienu jēdziena “ģimene” izpratni, jo šis ir jautājums, kas skar vēl daudzas citas jomas un ieinteresētās puses, kā arī politiskajā līmenī par šo tēmu ir bijušas diskusijas ilgu gadu garumā. Arī sabiedrības šajā jautājumā nav vienota savos uzskatos. Lai arī politiskajā līmenī vēl nav vienotas skaidrības par termina izpratni, ne politiskie spēki, ne sabiedrība neapšaubā, ka ģimene ir svarīga sabiedrības forma, no kuras lielā mērā ir atkarīgi daudzi citi sociālie, ekonomiskie un demogrāfiskie procesi. Ģimenes, līdzīgi kā citas sabiedrības formas, tiek atbalstītas no valsts puses un šī atbalsta politikas attīstība, pārmaiņas un efektīvums maģistra darba turpmākajā nodaļā tiks analizēts.

¹¹⁹ Intervija ar K. Sedlenieku “Kas mūsdienās ir ģimene?”, (ziņu protāls “TVNET” 17.05.2016) Skatīts: 01.05.2019., <https://www.tvnet.lv/4761091/kas-musdienas-ir-gimene>

3. ĢIMENES ATBALSTA POLITIKA UN TĀS ATTĪSTĪBA LATVIJĀ

3.1. ĢIMEŅU, MĀJSAIMNIECĪBU SKAITS UN RAKSTUROJUMS LATVIJĀ

“Ģimene ir galvenais motivējošais spēks veidot rītdienu arvien labāku,” šādi Saeimas priekšsēdētāja Ināra Mūrniece 2018.gadā, forumā “Laiks bērniem! Ceļā uz ģimenēm draudzīgāku sabiedrību”.¹²⁰ Saeimas priekšsēdētāja apliecināja, ka Latvijas prioritāte ir bijusi un būs demogrāfijas situācijas uzlabošana un tikai ar šādu skatījumu ir iespējama nākotne. Ģimene nes tādas vērtības, kādas vienmēr būs svarīgas Latvijai – siltums, dzīvesziņa, izpratne par savām saknēm, nepieciešamība pēc sava turpinājuma, tēvzemes mīlestība un vecāku dotais sirds siltums.¹²¹ I. Mūrniece savā uzrunā apliecina, ka līdzšinējā valsts jebkuras jomas attīstīšana ir bijusi, lai arī ģimenes Latvijā justos labi. Demogrāfija un ar to saistītie jautājumi politikas dienaskārtībā atrodas jau daudzus gadus, tomēr Saeimas priekšsēdētāja piebilst, ka demogrāfija ir tā joma, kuras veiksmīgai attīstībai ir jādoma ilgtermiņā. Līdz ar to, ģimeņu atbalsta politikai arī ir jābūt tālredzīgai – ir jādoma par labvēlīgiem apstākļiem jaunajām ģimenēm, atbalsta stiprināšanu daudz bērnu ģimenēm, gudri plānotu pabalstu sistēmu un cita veida atbalstu. Lai pilnvērtīgi aplūkotu ģimenes atbalsta politiku Latvijā un tās attīstību, ir nepieciešams apkopot datus, informāciju par šīs politikas mērķauditoriju – ģimenes.

Raksturojot dažādus statistikas rādītājus par sociālo, ekonomisko vai kādu citu jomu, visbiežāk tiek izmantoti statistikas dati, kurus apkopo un publicē “Centrālā statistikas pārvalde” (turpmāk – CSP). CSP datubāzē nav atrodami statistikas dati par ģimeņu skaitu un tā izmaiņām Latvijā, jo šādi regulārie statistikas dati netiek apkopoti. Tomēr CSP publicētajos statistikas datos daļēji ģimeņu stāvoklis Latvijā tiek atspoguļots rakturojot mājsaimniecības. Kā statistikas ietvaros tiek skaidrots, mājsaimniecība sastāv no vairākām personām, kuras dzīvo vienā mājoklī un kopīgi sedz mājsaimniecības izdevumus, vai viena persona, kura saimnieko atsevišķi.¹²² Šāds raksturojums definēja mājsaimniecības līdz 2014. gadam. Sākot no 2015. gada, par mājsaimniecību uzskatīja visus vienā mājā dzīvojošos (viena vai vairākas persona), neatkarīgi no tā kā tiek segti mājsaimniecības izdevumi. Kā piemēram, apskatot visas mājsaimniecības kopumā un salīdzinot tās savsarpēji dažādu gadu griezumos, var noteikt, cik (procentuāli) dažādas ģimenes formas Latvijā pastāv. Šāda statistika ir atspoguļota tabulā “Mājsaimniecību sadalījums

¹²⁰ Ziņu portāls Aprīnkis.lv., Forums “Laiks bērniem! Ceļā uz ģimenēm draudzīgāku sabiedrību”. (09.08.2019), Skatīts 01.05.2019., <http://www.a.aprinkis.lv/sabiedriba/gimene/item/46861-murniece-gimene-ir-galvena-motivacija-veidot-ritdienu-labaku>

¹²¹ Ibid.

¹²² Centrālā statistikas pārvalde., datubāze: “Mājsaimniecību kopējais skaits un mājsaimniecības vidējais lielums statistiskajos reģionos, republikas pilsētās, laukos/pilsētās”. Skatīts: 01.05.2019.

pēc to demogrāfiskā tipa (%). Apkopojot datus par mājsaimniecībām, kuras pārstāv pāri bez bērniem, var redzēt skaidru iezīmi, ka kopš 2005.gada, kad ir pieejami šādi dati, šādu pāru procentuālais skaits ir pieaudzis (skatīt tabulu nr.1 pielikumā). Iemesli, kādēļ pāri, kuri veido vienu mājsaimniecību, izvēlas palikt divatā un neradīt bērnus, ir vairāki. Kā apgalvo Tālis Tīsenkopfs, sociologs, lielu ietekmi uz bērna radīšanu atstāj modernizācijas procesi. Priekšplānā izvirzās materiālās vērtības un ar to saistītās lietas – karjera, atalgojums, patēriņš.¹²³ Sabiedrībai, īpaši gados jaunākiem cilvēkiem un cilvēkiem darbspējīgā vecumā, aizvien svarīgāk ir pierādīt sevi darba vidē, spēt pierādīt savas prasmes un saņemt par to pienācīgu atalgojumu. Materiālās vērtības kļūst kā mēraukla, lai sabiedrība spētu novērtēt, cik veiksmīgs ir cilvēks un cik daudz viņš ir spējis sasniegt. Kā jau tas raksturīgs lielākajai daļai pasaules valstu, bērni nozīmē ne tikai laika patēriņu, bet arī finansiālo resursu novirzi, laika menedžēšanu, uzmanības un enerģijas sadalījumu starp karjeru un ģimeni. Šie visi faktori apgrūtina jaunos vecākus, tādēļ daļa pāru izvēlas koncentrēt savu uzmanību, laiku un resursus uz karjeru un sevi. Šādu apgalvojumu sociologs minēja 2009. gadā, kad, kā zināms, Latviju skāra finansiālā krīze un šādu skatījumu ir ietekmējusi Latvijas ekonomiskā situācija. Arī sociologs T. Tīsenkopfs izteica minējumu, ka, iespējams, ekonomiskā krīze Latvijā ir bijusi kā galvenais faktors, kas ietekmējis ģimeņu attīstību šajā posmā, un ir saprotami, ka krīzes apstākļos cilvēki koncentrējas uz iztikas nodrošinājumu. Sociologs minēja, ka ekonomikas nostabilizēšanās gadījumā, cilvēki Latvijā varētu atgriezties pie ģimeniskām vērtībām.¹²⁴ Arī psihoterapeite Anita Plūme, pētot cilvēku sajūtas, vērtības un prioritātes, apgalvo, ka pat situācijā, kad pāris tiešām vēlētos bērnu, nostrādās drošības instinkti, kuri liks kritiski apsvērt situāciju, vai pāris spēs nodrošināt bērnu ar visu nepieciešamo.¹²⁵ Situācijā, kad valstī ir ekonomiskā krīze, vislabākais veids, kā veicināt dzimstību pāru vidū ir lielākas sociālās garantijas, ģimenes pabalsta paaugstināšana, cita veida finansiālais atbalsts no valsts puses. Tad, iespējams, pāris jutīs, ka bērna ienākšana ģimenē neapdraudēs to iespējas nodrošināt savas vajadzības. Kā uzsver psihoterapeite, sabiedrībā vienmēr nostrādā arī psiholoģiskais aspekts. Individīdam savā iekšējā pārliecībā ir jābūt gatavam bērnam, jāapzinās atbildība par šo lēmumu un jābūt gatavam sniegt bērnam nepieciešamās rūpes. Šis lēmums ir dziļi personisks un psihoterapeite nevar noteikt vienu konkrētu vecumu, kurā posmā pāriem būtu jābūt

¹²³ Ziņu portāls “Diena”. Arī Latvijā redz tendenci, ka sievietes apzināti izvēlas dzīvi bez bērniem (Krista Tropiņa:2009)., <https://www.diena.lv/raksts/latvija/politika/ari-latvija-redz-tendenci-ka-sievietes-apzinati-izvelas-dzivi-bez-berniem-672741>

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid.

gataviem radīt bērnus. Citējot A. Plūmi: “Vēlme radīt bērnus veidojas gan ģimenes tradīciju un pieredzes rezultātā, gan jau minēto sabiedrības vērtību sistēmas spiediena dēļ.”¹²⁶

Laika gaitā, valstij pamazām atrisinot krīzes radītās problēmas, pāru bez bērniem procentuālais skaits pret pārējo sabiedrību nesamazinājās – gluži otrādi, procenti gada laikā tikai pieauga. (skatīt pielikumu nr.1). Tas nozīmē, ka bez ekonomiskajiem ārējiem faktoriem, arī šobrīd ir saglabājušies vēl citi, ne mazāk svarīgi faktori. 2017. gada ziņu portāla veiktajā pētījumā par Latvijas sabiedrības grupu, kura izvēlas dzīvot bez bērniem, iepriekš pieminētā psihoterapeite Anita Plūme aicina atcerēties, ka sabiedrībā vienmēr pastāvēs noteikta cilvēku (pāru) grupa, kuri nevēlas audzināt bērnus, jo vienkārši neizjūt tādu iekšējo nepieciešamību un aicinājumu. Laikam ejot, bērna ienākšana ģimenē kļūst par aizvien lielāku izvēles jautājumu, jo mūsdienās ir pieejamas gan dažādas izsargāšanās metodes, gan mākslīgās apaugļošanas metodes, kuras lielā mērā ļauj kontrolēt savu ģimenes stāvokli.¹²⁷ Atsaucoties uz šo argumentu, demogrāfs Ilmārs Mežs apgalvo, ka no tiem pāriem, kuri Latvijā ir bez bērniem, vairāk ir tādu, kuri tos gribēja, bet nevarēja, nekā tādi, kuri varēja radīt pēcnācējus, bet negribēja.¹²⁸ Līdz ar to, efektīvāks valsts ģimenes atbalsta politikas veidošanas paņēmieni būtu palīdzēt tiem pāriem, kuri vēlas ģimenes pieaugumu, taču dažādu iemeslu dēļ tas neizdodas. Līdzīgās domās bija toreizējais Saeimas deputāts, demogrāfijas lietu apakškomisijas vadītājs Imants Parādnieks. Viņš apgalvoja, ka valstij ir jāturpina meklēt aizvien jauni instrumenti, ar kuru palīdzību būtu iespējams veicināt dzimstību. Kā vienu no iespējamajiem variantiem, Imants Parādnieks piedāvā samazināt vecuma ierobežojumus, kas uzlikti sievietēm, kuras pretendē uz mākslīgo apaugļošanu.¹²⁹ Šāda pieeja gan risinātu tikai vienu no demogrāfijas jomas problēmām, veidojot valsts atbalsta politiku, ir jāspēj paredzēt pēc iespējas vairāk faktoru, kuri ietekmē pāru nevēlēšanos vai nevarēšanu veidot ģimeni.

Aina Poiša, psihoterapeite, šī paša pētījuma ietvaros atgādina faktoru, par kuru, pēc viņas domām, valsts vara ik pa laikam aizmirst. Bērnu esamību vai neesamību pāru attiecībās nedrīkst un nevar regulēt ar Ministru kabineta noteikumiem.¹³⁰ Valdības aktīvi centieni pārus iedrošināt uz ģimenes pieaugumu drīzāk izskatās pēc valsts iejaukšanās privātajā dzīvē ar saukli “Visas

¹²⁶ Ziņu portāls “Diena”, Arī Latvijā redz tendenci, ka sievietes apzināti izvēlas dzīvi bez bērniem (Krista Tropiņa:2009)., <https://www.diena.lv/raksts/latvija/politika/ari-latvija-redz-tendenci-ka-sievietes-apzinati-izvelas-dzivi-bez-berniem-672741>

¹²⁷ Ziņu portāla “LA.LV” pētījums “Kāpēc cilvēki izvēlas “būt brīviem no bērniem”?.. (Ģirts Kasparsāns: 07.10.2017). Skatīts 01.05.2019., <http://www.la.lv/vairosimies-latvijai-ne-paldies>

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Ibid.

sievietes uz demogrāfiskā stāvokļa uzlabošanu!” Bērna ienākšana ģimenē ir nozīmīgs lēmums, kas vistiešāk ietekmē tieši pāri un tikai sekundāri valsti. Pēc maģistra darba autores domām, psihoterapeites izteiktā ideja ir patiesa un lielā mērā atspoguļo arī šī brīža situāciju, taču šāds arguments neatbrīvo valsti no pienākuma rūpēties par saviem iedzīvotājiem, tajā skaitā par ģimenēm.

Analizējot CSP tabulas “Mājsaimniecību sadalījums pēc to demogrāfiskā tipa (%)” rezultātus par pāriem ar vienu bērnu, ir redzama situācija, ka laika posmā no 2005. – 2018. gadam, procentuālais pāru skaits ar vienu bērnu nav ievērojami svārstījies (skatīt pielikumu nr.2). Tomēr pēdējo gadu laikā (2016.-2018.g.) Šādu ģimeņu procents ir augstākais pēdējo astoņu gadu laikā. Dažādi eksperti un pētnieki ģimenes ar vienu bērnu uztver kā vienu no svarīgākajām mērķauditorijām Latvijas ģimenes atbalsta politikai. Ja ģimenei ir jau viens bērns, tas visbiežāk liecina par to, ka ģimene vēlas bērnu / bērnus un to ir iespējams atbalstīt no valsts puses. Sociālantropologs, bijušais izglītības ministrs Roberts Kļiņš apgalvo, ka valdībai ir jākoncentrējas tieši uz šādām grupām – ģimenēm ar vismaz vienu bērnu.¹³¹ Demogrāfs Ilmārs Mežs sniedz vienu no iemesliem, kādēļ tieši grupa “*pāris ar vienu bērnu*” ir svarīga, kurai būtu jāpievērš īpaša uzmanība. Kā apgalvo demogrāfs, finansiālās grūtības ir visbiežāk minētais aspekts, kas nereti attur pārus domāt par ģimenes pieaugumu. Ja ģimene jutīs, ka viena bērna apgādāšana rada finansiālas grūtības, pāris nebūs motivēts apgādāt vēl vienu bērnu, kas finansiālo stāvokli vēl vairāk apgrūtinās.¹³² Arī bijušais Saeimas deputāts Imants Parādnieks apgalvo, ka valsts sniegtajai atbalsta politikai būtu jābūt tādai, lai ģimenes ar vienu bērnu būtu pārliecinātas, ka spēj atļauties vēl ģimenes pieaugumu. I. Parādnieks uzskata, ka šādu pārliecību ir jārada tieši valstij, jo pietiekams valsts atbalsts sniedz vecākiem sajūtu, ka viņi nav vieni, kam jātiek galā ar visām finansiālajām un cita veida grūtībām. Līdz ar to, visi atbalsta instrumenti, kuri iestājas līdz ar pirmā bērna piedzimšanu – bērna piedzimšanas pabalsts, vecāku pabalsts, maternitātes pabalsts un citi atbalsta veidi – ir svarīgi un tiem ir jābūt efektīviem.

Viens no veidiem, kā palielināt to ģimeņu skaitu, kurām ir viens bērns, ir bezbērna nodokļa ieviešana. Viens no savas jomas ekspertiem, kas to idejiski atbalsta, ir ekonomists Edgars Voļskis. Apskatot šo jautājumu no Latvijas ekonomikas viedokļa, šāds nodoklis varētu sniegt tikai ieguvumus. Pirmkārt, papildus nodoklis tiem, kuri dažādu apsvērumu dēļ ir izvēlējušies neaudzināt bērnus, būtu kā solidaritātes izrādīšana tām ģimenēm, kuras rūpējas par mūsu

¹³¹ Ziņu portāla “LA.LV” pētījums “Kāpēc cilvēki izvēlas “būt brīviem no bērniem”?.. (Ģirts Kasparšāns: 07.10.2017). Skatīts 01.05.2019., <http://www.la.lv/vairosimies-latvijai-ne-paldies>

¹³² Ibid.

sabiedrību un bērnus audzina.¹³³ Otrkārt, vecāki, kuri audzina bērnus, rūpējas arī par tiem, kuriem bērnu nav, jo tieši bērni veido nākamo paaudzi, kura maksās nodokļus un ar viņu palīdzību tiek uzturēti arī pensionāri.¹³⁴ Demogrāfs Ilmārs Mežs ir pretējās domās un viņš šo jautājumu apskata nevis no ekonomiskās puses, bet no sociālās un savstarpējās sapratnes puses. Demogrāfs apgalvo, ka papildus nodokļa ieviešana tiem, kuri neaudzina bērnus, nebūtu korekti, jo vecākiem ar apgādājamo bērnu jau pastāv dažādi nodokļu atvieglojumi, savukārt personas, kurām apgādājamo bērnu nav, maksā pilna apmēra nodokļus. Visbeidzot, demogrāfs aicina pārus paraudzīties ne tikai uz šī brīža situāciju, bet arī ar skatu nākotnē. Lai arī bērna ienākšana ģimenē prasa papildus rūpes, atbildību, finansiālos līdzekļus, taču bērni ir sabiedrības nākotne, kā arī atbalsta punkts brīdī, kad pašiem vecākiem pienāks vecumdienas.

Pāru ar diviem bērniem procentuālais skaits, laika posmā no 2005. – 2018. gadam, ir attēlots tabulā nr.3 (skatīt pielikumu nr.3). CSP statistikas datu tabula liecina, ka pēdējo gadu laikā ģimeņu ar diviem bērniem procentuālais skaits ir bijis salīdzinoši vienmērīgs un augstāks nekā 2010. – 2014. gadā. Divi bērni ģimenē visbiežāk ir apdomāts un plānots solis no vecāku puses. Vecāki jūt, ka viņi spēj nodrošināt bērnam visu nepieciešamo, spēj uzturēt ģimeni, tādēļ nonākuši pie idejas par ģimenes pieaugumu. Kā apgalvo psihoterapeite Aina Poiša, izlemt par labu otrajam bērnam ģimenē, vecākiem ir vieglāk, nekā izlemt par labu pirmajam bērnam. Pāris, kuram vēl nav bērnu, nav piedzīvojuši daudzas emocijas, kuras sniedz bērna ienākšana ģimenē, kā arī bieži izjūt nedrošību par to, kā parūpēties par bērnu, kamēr tas ir pavisam mazs.¹³⁵ Pārim, jūtot sevī pārlicēību un atbalstu no dzīvesbiedra, veidojas pārlicēība par savām iespējām apgādāt un aprūpēt bērnu, līdz šī pārlicēība pāraug bērna ienākšanā ģimenē. Izlemt par labu otrajam bērnam vecākiem var radīt citādākas izjūtas. Pēc psihoterapeites domām, izšķirties par labu otrajam bērnam nerada tik daudz šaubas, jo vecāki jau zin, ar ko rēķināties.¹³⁶ Tomēr, neatkarīgi no bērnu skaita ģimenē, jebkurā situācijā ir svarīgs valsts atbalsts ģimenēm. Kā apgalvo demogrāfs I. Mežs, ļoti daudzas ģimenes ar vienu bērnu emocionāli un morāli būtu gatavas audzināt vēl vienu bērnu, tomēr finansiālais slogs ar katru ģimenes locekli pieaug un bērnu vecāku alga, līdz ar katru ģimenes pieaugumu, nepieaug. 2017. gadā labklājības ministrs Jānis Reirs, komentējot ierosinājumu par “trešā bērna politiku”, iebilda, ka vecākus drīzāk vajag motivēt izlemt par labu

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ziņu portāla “LA.LV” pētījums “Kāpēc cilvēki izvēlas “būt brīviem no bērniem”?.. (Ģirts Kasparsāns: 07.10.2017). Skatīts 01.05.2019., <http://www.la.lv/vairosimies-latvijai-ne-paldies>

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

divu bērnu apgādāšanai un tikai tad var plānot par trim.¹³⁷ J. Reirs kritizē pētījumu trūkumu ģimenes atbalsta politikas jomā, jo zinātnieku pamatoti pētījumi ļautu precīzāk saprast Latvijas situāciju ģimeņu jautājumos un uz tā pamata izstrādāt piemērotāko atbalsta sistēmu. Ar vecāku pabalsta apmēra paaugstināšanu netiek risinātas visas problēmas. Līdz ar to, papildus piešķirts finansējums vecāku pabalsta paaugstināšanai nav efektīvi izlietojams. Kā jau minēja J. Reirs, drīzāk ir nepieciešams piesaistīt īstus jomas speciālistus. Labklājības ministrs, aprakstot Latvijā realizēto ģimenes atbalsta politiku, secina, ka pārāk liels uzsvars tiek likts uz pirmā bērna piedzimšanas veicināšanu un trešā bērna, daudz bērnu ģimeņu atbalsta veicināšanu, taču tiek aizmirsts par ģimenēm ar diviem bērniem.¹³⁸

Saeimas deputāts Imants Parādnieks, raksturojot divu un vairāk bērnu ģimenes, pauž ideju, ka ar katra bērna piedzimšanu ģimenes finansiālajai situācijai būtu jāuzlabojas, nevis jāpasliktinās. Lai bērnu skaits ģimenēs nākotnē turpinātu pieaugt, svarīga ir jau pieminētā ģimenes atbalsta politika. Pētījumu centrs SKDS un konservatīvu ideju institūta “Populares Latvija” 2014. gadā veica pētījumu “Ģimene – ideāls un realitāte” un viens no pētījuma mērķiem bija noskaidrot Latvijas sabiedrības uzskatu par optimālāko bērnu skaitu ģimenē. Kā liecina pētījuma rezultāti, lielākā daļa no respondentiem atbildēja, ka optimālākais bērnu skaits Latvijā, ņemot vērā pašreizējo situāciju, ir divi bērni ģimenē.¹³⁹ Šādi aptaujas rezultāti var liecināt, ka Latvijas sabiedrība būtu gatava veidot lielākas ģimenes, ir tikai jāatrod pareizais veids, kā to atbalstīt. Sociālantropologs, bijušais izglītības ministrs Roberts Ķīlis bērnu skaita samazināšanos rakturo kā globālu problēmu. Kā viņš apgalvo, ļoti daudzas valstis cīnās, lai saglabātu sabiedrībā vēlmi veidot kuplākas ģimenes. Otrkārt, bijušais izglītības ministrs piemin jau iepriekš analizēto sabiedrības modernizāciju. Mūsdienu straujais ritms liek cilvēkiem aizvien vairāk strādāt, attīstīt savas spējas karjerā, taču reizē savienojot šo ritmu ar ģimenes dzīvi.¹⁴⁰ Sieviete ir ierobežots vecuma diapazons, kura ietvaros bērni var dzimt un bieži šis pats vecums sakrīt ar to pašu vecumu, kad sievietēm ir attīstība karjerā un atalgojumā. Nespēja savienot šīs abas dzīves lomas, sieviete var izlemt par labu vienam vai otram lēmumam. Palīdzot ģimenēm atrisināt šīs problēmas, tikai pēc tam valsts var sākt domāt par “trešā bērna politiku” un daudz bērnu ģimeņu attīstību Latvijā.

¹³⁷ Ziņu portāls “Diena”, “Pirms domāt par trešo, jādzemdē divi”, (A. Strapcāne: 2017)., <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/pirms-domat-par-treso-jadzemde-divi-14181244>

¹³⁸ Ziņu portāls “Diena”, “Pirms domāt par trešo, jādzemdē divi”, (A. Strapcāne: 2017)., <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/pirms-domat-par-treso-jadzemde-divi-14181244>

¹³⁹ Pētījumu centrs SKDS, “Populares Latvija”, “Ģimene – ideāls un realitāte”.. Skatīts 01.05.2019., <http://www.skds.lv/interneta-aptaujas>

¹⁴⁰ Ibid.

CSP datubāzes tabula “Mājsaimniecību sadalījums pēc to demogrāfiskā tipa (%)” atspoguļo arī daudz bērnu ģimeņu situāciju Latvijā, vairāku gadu griezumā. Kā liecina statistikā izmantotais lielumu apraksts, par daudz bērnu ģimeni uzskata ģimeni, kurā ir trīs vai vairāk bērni aizgādniecībā. Aplūkojot tabulas rezultātus (Skatīt pielikumu nr.4), var secināt, ka daudz bērnu ģimeņu procentuālais skaits ir bijis mazāks visos gados (2005. – 2018.g). Interesanti, ka 2018. gadā ir visaugstākais daudz bērnu ģimeņu skaits no visiem iekļautajiem gadiem, un kopš 2010. gada šis skaits ir pakāpeniski cēlies. Demogrāfs I. Mežs ir pārliecināts, ka galvenā problēma, ar ko daudz bērnu ģimenes sastopas, ir nepietiekamie finanšu līdzekļi ģimenē.¹⁴¹ Lai uzturētu ģimeni, kuras sastāvā ir trīs un vairāk bērni, vecākiem ne vienmēr pietiek ar tiem finanšu līdzekļiem, kurus viņi iegūst kā darba algu. Salaspils daudz bērnu ģimeņu biedrības “Mārtiņšala” valdes locekle, Ieva Grase, intervijā par daudz bērnu ģimeņu labsajūtu Latvijā, atzīst, ka ģimenes ar trīs un vairāk bērniem visvairāk sagaida, ka valsts atbalsta politika būs ilglaicīga un atbalsta apmērs ilgtermiņā nekļūs mazāks.¹⁴² Tādejādi daudz bērnu ģimene varētu rēķināties ar noteiktu atbalsta apmēru un plānot ilgtermiņā savas finanses. Līdzīgu ainu atklāja arī Valsts kancelejas 2013. gadā veiktais pētījums “Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru izpēte”. Šīs aptaujas rezultātā tika noskaidrots, ka Latvijas iedzīvotāji vēlētos ģimenē divus un vairāk bērnus, taču tiem traucē nepietiekamie ienākumi, nestabilitāte ienākumos un nestabila valsts un pašvaldību atbalsta politika.¹⁴³ Šī maģistra darba autore izsaka pieņēmumu, ka sabiedrībā varētu būt veidojusies šāda neuzticība valsts sniegtajam atbalsta apmēram, jo valsts ekonomiskās krīzes laikā, ģimeņu pabalstu apmērs tika strauji samazināts, atstājot daudz bērnu ģimenes izmisuma situācijā. Iespējams tādēļ ģimenes vēlētos garantiju, ka pabalstu apmērs netiks samazināts un ģimenēm pietiks finansiālie līdzekļi, lai nodrošinātu visas ģimenes vajadzības. Arī bijušais Saeimas deputāts Imants Parādnieks apstiprina, ka valsts finansiālais atbalsts būtiski ietekmē dzimstības rādītājus un daudz bērnu ģimeņu skaitu Latvijā. Kā arī Saeimas deputāts ir pārliecināts, ka ir iespējams atrast līdzekļus valsts budžetā, lai nodrošinātu pienācīgu atbalstu daudz bērnu ģimenēm. Kā apgalvo politiskās partijas “Vienotība” pārstāvis Jānis Reirs, ir tikai loģiski, ka pieaugot cilvēku skaitam ģimenē, bet nepieaugot ienākumiem, dzīves līmenis pazeminās. Valsts sniegtie atbalsta pasākumi nodrošina, ka līdz ar bērna piedzimšanu, ienākumu līmenis ne tik strauji krītas un dzīves līmenis nepasliktinās.

¹⁴¹ (Māris Klūga: “Latvijas tautsaimniecības glābiņš”, 2017.g.) Skatīts 01.05.2019., <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/zinu-analize/tresie-berni-un-stradigi-seniori-latvijas-tautsaimniecibas-glabinis.a249840/>

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid.

Viens no iemesliem, kādēļ valsts politikai būtu jāinteresējas par daudzbērnu ģimeņu labsajūtu, ir iedzīvotāju skaits Latvijā. Daudzbērnu ģimenes ir viens no veidiem, kā novērst iedzīvotāju skaita samazināšanos, tomēr šis faktors detalizētāk būtu jāpēta zinātniekiem, demogrāfiem un citiem jomas speciālistiem – tā apgalvo Jānis Reirs.¹⁴⁴ Latvijas Universitātes profesors un demogrāfs Pēteris Zvidriņš apgalvo, ka depopulācijas problēmu risināšanā koncentrēties vajadzētu uz divu bērnu ģimeņu skaita palielināšanu, nevis trīs un vairāk. Kā arī, profesors uzskata par svarīgu atgādināt, ka demogrāfijas pasākumi neaprobežojas tikai ar valsts pabalstiem ģimenēm. Atbalsta sistēmai jābūt plašākai un jāietver daudzas jomas – izglītība, ekonomika, sociālā joma un citas.¹⁴⁵

Demogrāfs I. Mežs ir analizējis vēl vienu iemeslu, kādēļ ir svarīgi atbalstīt daudzbērnu ģimenes. Trīs un vairāk bērnu ģimeņu atbalstīšana neļauj šādām ģimenēm nonākt zem nabadzības sliekšņa. Ja ģimenes nokļūst zem nabadzības sliekšņa, tas rada vēl lielākas ekonomiskās problēmas un ir nepieciešami papildus resursi to risināšanai. Pēc LR Centrālās statistikas pārvaldes skaidrojuma par nabadzības sliekšni, nabadzības jēdziens raksturo indivīda vai sociālās grupas nespēju sevi nodrošināt ar pamatnepieciešamības precēm.¹⁴⁶ Tas ietekmētu arī sabiedrības nostāju – ģimenes ar diviem bērniem nevēlēties kļūt par daudzbērnu ģimenēm, redzot, ka daudzbērnu ģimenes finansiāli nespēj atļauties nodrošināt vajadzības.

Katrai ģimenes formai – vai tie ir pāri bez bērniem vai daudzbērnu ģimenes - ir sev raksturīgās iezīmes un vajadzības, kuras ir jāspēj laicīgi izprast un apmierināt. Valsts realizētajā ģimenes atbalsta politikā ir jāspēj apkopot visu šo grupu vajadzības, kas Latvijā ir bijis liels izaicinājums līdz šim un tiek risināts vēl šobrīd.

Ilgtermiņa dati par ģimeņu skaitu Latvijā ir atrodi tautas skaitīšanas rezultātu apkopojumā. Tautas skaitīšanai Latvijā ir sena vēsture – pirmā tautas skaitīšana notika jau 1863. gadā Kurzemē un Latvijas kopējā tautas skaitīšana – 1897. gadā.¹⁴⁷ Pēdējā tautas skaitīšana notika 2011. gadā, pirms tam 2000. gadā. Vēsturiski tā notikusi arī 1920., 1925., 1930., 1935., 1959., 1970., 1979., 1989. gadā.

¹⁴⁴ (Māris Klūga: “Latvijas tautsaimniecības glābiņš”, 2017.g.) Skatīts 01.05.2019., <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/zinu-analize/tresie-berni-un-stradigi-seniori-latvijas-tautsaimniecibas-glabinis.a249840/>

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ CSP “Monterārās nabadzības, ienākumu nevienlīdzības indikatori”. Skatīts 01.05.2019., <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nabadziba/tabulas/metadati-monetas-nabadzibas-ienakumu-nevienlidzibas>

¹⁴⁷ Centrālā statistikas pārvalde., “Tautas skaitīšanu vēsture Latvijā”. Skatīts 01.05.2019., <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/tautas-skaitisana/ieprieksejas>

Kā liecina 1989. gada tautas skaitīšanas rezultāti, Latvijas teritorijā 85,7% no visiem iedzīvotājiem dzīvo ģimenēs, kas skaitļos ir 2 miljoni 284 tūkstoši cilvēku. Šajā laikā ģimeņu skaits bija pieaudzis, jo kā liecināja 1979. gada tautas skaitīšanas rezultāti – ģimeņu skaits bija mazāks par 47 tūkstošiem nekā 1989. gadā. Ģimeņu vidējais lielums - 3,1 cilvēki. Vieninieki (cilvēki, kuriem nav ģimenes vai kuri zaudējuši sakarus ar to), bija 251 tūkstotis cilvēku. Ģimenes, kurās bija 6 un vairāk personas, bija 25 tūkstoši. Jo mazāk personu ģimenē, jo lielāks ir šādu ģimeņu skaits. Ģimenes, kuras sastāv no 2 cilvēkiem, bija 277 tūkstoši.¹⁴⁸ Nākamā tautas skaitīšana norisinājās pēc 11 gadiem – 2000.gadā. Šajā apkopojumā ģimene tiek raksturota kā laulāts pāris ar neprecētiem bērniem vai bez bērniem, vai viens no vecākiem ar neprecētu bērnu / bērniem.¹⁴⁹ Saskaņā ar tautas skaitīšanas rezultātiem, Latvijā bija vairāk 624 tūkstoši ģimeņu. Tajās dzīvo 83,1% no visiem iedzīvotājiem (apkopoti to iedzīvotāju dati, kuri sniedza atbildi uz šo jautājumu). To cilvēku īpatsvars, kuri ir bez ģimenes, ir 16,9%. Salīdzinājumam – 1989. gadā tie bija 14,4%.¹⁵⁰ Lielākā daļa no visām ģimenēm (40,2%) bija laulāti pāri ar bērniem, 22,1% bija laulāti pāri bez bērniem, 29,1% bija mātes ar bērniem, 5,3% bija neregistrētā laulībā dzīvojoši pāri ar vai bez bērniem, savukārt 3,3% bija tēvi ar bērniem. Ģimeņu vidējais lielums, salīdzinājumā ar 1989.gadu, ir samazinājies. Ja 1989. gada tautas skaitīšanas dati liecināja, ka ģimeņu vidējais lielums ir 3,1 cilvēki ģimenē, tad 2000. gadā tie bija 2,84 cilvēki ģimenē. Statistikas rezultāti tiek paskaidroti, piebilstot, ka ģimeņu lieluma samazinājums ir saistīts ar dzimstības pazemināšanos. 2000. gada tautas skaitīšanas rezultātos ir atspoguļots arī ģimeņu skaita un ģimeņu vidējā lieluma salīdzinājums dažādos periodos. Publicētie dati tika apkopoti maģistra darba autores izveidotā tabulā nr.5.

Tabula nr.5

ĢIMEŅU SKAITA UN LIELUMA SALĪDZINĀJUMS 1959. -2000.GADS		
GADS	ĢIMEŅU SKAITS (tūkstoši)	ĢIMENES VID. LIELUMS (cilvēki)
1959	545	3,18
1970	633	3,19
1979	685	3,10

¹⁴⁸ Latvijas PSR Valsts Statistikas Komiteja., “1989. gada vissavienības tautas skaitīšanas rezultāti: Latvijas PSR demogrāfiskie rādītāji” (Rīga:1990). Skatīts 02.05.2019., <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/tautas-skaitisana/meklet-tema/190-1989-gada-vissavienibas-tautas-skaitisanas>

¹⁴⁹ LR Centrālā Statistikas pārvalde “Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti” (Rīga: 2002), 203

¹⁵⁰ Ibid., 205

1989	731	3,12
2000	624	2,84

Avots: LR Centrālā Statistikas pārvalde "Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti" (Rīga: 2002), 203

Kā redzams dotajā tabulā, līdz ar 2000. gadu skaitliski nokritās gan ģimeņu skaits, gan ģimeņu vidējais lielums Latvijā. Lai arī dažādos periodos ģimeņu skaits ir bijis ļoti mainīgs, ģimeņu skaita izmaiņas ir mērāmas pat simts tūkstošos, tomēr ģimeņu vidējais lielums ir palicis realitīvi nemainīgs. Tikai 2000. gada tautas skaitīšana parādīja, ka ģimeņu vidējais lielums ir samazinājies.

Nākamā tautu skaitīšana norisinājās 2011. gadā – viendpadsmit gadus vēlāk pēc 2000. gada tautas skaitīšanas. Analizējot ģimeņu skaitu Latvijā, šīs tautas skaitīšanas ietvaros tika izmantota mazliet cita mājsaimniecības definīcija. Ja 2000. gadā tā noteica, ka pie vienas mājsaimniecības pieder visi tie iedzīvotāji, kuri dzīvo vienā mājsaimniecībā. Taču 2011. gadā, ņemot vērā starptautisko organizāciju ieteikumus, pie vienas mājsaimniecības pieder iemītnieki, kuri dzīvo vienā mājoklī un kopīgi sedz saimniekošanas izdevumus, piemēram, kopīgi rūpējas par pārtikas preču iegādi.¹⁵¹ Šādas definīcijas maiņas ietekmē rezultātu un ir aizvien grūtāk objektīvi salīdzināt ģimeņu skaita rādījumus dažādos laika posmos. Tomēr 2011. gadā izmantotā jaunā mājsaimniecības definīcija atbilst Eiropas Savienības (turpmāk - ES) noteiktajai kopīgajai saimniekošanas koncepcijai. Vienota koncepcija sniegs iespēju salīdzināt rādītājus starptautiskā līmenī. 2011. gada tautas skaitīšanas rezultāti rādīja, ka pavisam bija 859,8 tūkstoši mājsaimniecību. Vienas personas mājsaimniecība sastādīja 34% (296 tūkstoši cilvēku) no visām mājsaimniecībām, kas ir salīdzinoši liels skaits un, salīdzinot ar 2000. gada datiem, šādu mājsaimniecību skaits ir pieaudzis. Svarīgi piebilst, ka šāda tendence bija novērojama ne tikai Latvijā, bet visā Eiropā. Vienas personas mājsaimniecību skaits pieauga arī Norvēģijā, Somijā, Portugālē, Īrijā un vēl citās valstīs.

Tautas skaitīšanas rezultātā tika saskaitītas 588 tūkstoši ģimeņu. Salīdzinot ar 2000. gada tautas skaitīšanas datiem, ģimeņu skaits ir samazinājies par 36 tūkstošiem.¹⁵² Laika posmā starp abām iepriekš minētajām tautas skaitīšanām, iedzīvotāju skaits samazinājās par 306 tūkstošiem, līdz ar šo faktu var izskaidrot arī ģimeņu skaita samazināšanos.¹⁵³ Gan 2000. gadā, gan 2011. gadā, analizējot ģimeņu skaitu un ar to saistītos rādītājus, liela uzmanība tika pievērsta arī ģimeņu

¹⁵¹ LR Centrālā Statistikas pārvalde "Latvijas 2011. gada tautas skaitīšanas rezultāti" (izdots Rīgā: 2015)., 119

¹⁵² Līga Āboliņa, Promocijas darbs "Ģimene un tās atbalsta politikas attīstība Latvijā (1990.-2015).

¹⁵³ Ibid., 121

sastāvam un to izmaiņām laika gaitā. Lai iegūtie dati būtu pārskatāmi un uzskatāmi salīdzināmi, maģistra darba autore apkopojā datus un attēloja tos tabulā nr. 6

Tabula nr.6

ĢIMENES PĒC TO VECĀKU FORMAS VEIDIEM (2000. UN 2011. GADS)		
ĢIMENES VECĀKU FORMA	2000. GADS (procentos)	2011. GADS (procentos)
Laulāti pāri bez bērniem	22,1	21,2
Laulāti pāri ar bērniem	40,2	32,3
Neregistrētā kopdzīvē dzīvojoši pāri ar vai bez bērniem	5,3	13,1
Mātes ar bērniem	29,1	29,1
Tēvi ar bērniem	3,3	4,3

Avots: LR Centrālā Statistikas pārvalde “Latvijas 2011. gada tautas skaitīšanas rezultāti” (izdots Rīgā: 2015)., 119

Kā redzams dotajā tabulā, visstraujākās izmaiņas ir ir ģimeņu skaitā, kurās ir neregistrētā kopdzīvē dzīvojoši pāri ar vai bez bērniem. Šis skaits ir pieaudzis par 7,8 procentiem. Runājot par izmaiņām, kuras var novērot 2000. un 2011. gadu salīdzināšanā, izmainījies ir arī to ģimeņu īpatsvars, kurās nebija bērnu vai ir bijis tikai viens bērns. 2000. gadā šādas ģimenes bija 24%, savukārt 2011. gada tautas skaitīšanā šis skaits jau bija pieaudzis līdz 26%.¹⁵⁴ Arī viena bērna ģimeņu skaits ir pieaudzis par 2% - līdz 47%. Ģimeņu skaits, kurās ir 2 divi bērni, mazliet sarucis – 2000. gada tautas skaitīšanā šis skaits bija 24%, savukārt 2011. gada rezultātos jau 21%.

Nākamā tautas skaitīšana tiek plānota 2021. gadā. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes publicētās informācijas, tautas skaitīšana notiks atbilstoši Ministru kabineta rīkojumam Nr.280 “Par Pasākumu plānu 2021. gada tautas skaitīšanas sagatvošanai un organizēšanai”. Viena no lielākajām izmaiņām, salīdzinot ar 2011. gadu, ir informācijas iegūšanas izmantotie paņēmieni. 2021. gada pamatā tiks izmantota administratīvajos datu avotos pieejamā informācija, tādējādi

¹⁵⁴ LR Centrālā Statistikas pārvalde “Latvijas 2011. gada tautas skaitīšanas rezultāti” (izdots Rīgā: 2015)., 121

pilnībā atsakoties no iedzīvotāju aptaujas internetā un viņu dzīvesvietās.¹⁵⁵ Šī metode ir novērtēta kā efektīvāka, vieglāk relizējama un novērtējama, jo šādu tautas skaitīšanas paņēmieni jau 2011. gadā realizēja vairākas Skandināvijas valstis, kā arī Somija, Nīderlande, Austrija, Slovēnija. Līdz ar Baltijas valstīm, 2021. gadā šādu pētniecības metodi izmantos arī Turcija un Spānija.¹⁵⁶ Jebkura jauninājuma ieviešana prasa prasa iepriekšējo sagatavošanos, kā arī cita apmēra finansiālos līdzekļus. Kā liecina Ministru kabineta rīkojuma nr.280 informācija, 2011. gadā tautas skaitīšanas procesam tika atvēlēti 7,6 milj. eiro, savukārt tiek paredzēts, ka uz 2021. gada tautas skaitīšanu tiks piešķirti lielāki finansiālie līdzekļi.¹⁵⁷ Tautas skaitīšanas laikā tiks apkopota informācija par iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti, izglītības līmeni, Latvijas iedzīvotāju dažādi demogrāfiskie dati, migrāciju un tās sekām, informācija par ģimenēm, to sastāvu un dažādību, mājsaimniecībām, kā arī daudziem citiem ekonomiskajiem un sociālajiem rādītājiem.

Apkopojot analizēto tautas skaitīšanas datus dažādos laika periodos, var apgalvot, ka šādas tautas skaitīšanas palīdz izprast situāciju valstī detalizētāk. Tā kā Latvijā netiek veikta regulāra, piemēram, ikgadēja, ģimeņu skaita apsekošana, analizējot dažādas ģimenes formas, daudz bērnu ģimeņu skaitu un pārmaiņas ģimeņu dzīvē, tautas skaitīšanas rezultāti ir viens no veidiem, kā pilnvērtīgāku ieskatu var gūt. Maģistra darba izstrādes laikā tika pamanītas dažas nepilnības tautas skaitīšanas datos, attiecībā tieši uz ģimenēm un to veidiem. Nevienā no tautas skaitīšanas datiem nebija atspoguļoti dati par “saliktajām” ģimenēm – tādām ģimenēm, kurās kāds no vecākiem vai abi vecāki audzina bērnus gan no iepriekšējām attiecībām, gan sevis kopīgi radītos bērnus. Tā kā šķiršanos skaits šajā periodā pieauga, maģistra darba autore izvirza pieņēmumu, ka šādu ģimeņu skaits varētu būt statistiski nozīmīgs. Kā arī autore cer, ka nākamajā tautas skaitīšanas laikā, 2021. gadā, šāds faktors tiks ņemts vērā un ģimenes, to veidi tiks analizēti vēl detalizētāk – atsaucoties uz precību, šķiršanos un citām sabiedrības iezīmēm. Atsaucoties uz izstrādātā maģistra darba tēmu, precīzāks un detalizētāks skatījums uz ģimeņu formām sniegtu iespēju realizēt atbilstošāku valsts atbalsta politiku ģimenēm. Šo faktoru jau iepriekš bija pieminējuši vairāki pētnieki un eksperti, apgalvojot, ka pētījumiem ģimeņu jomā jābūt precīziem, uz datiem balstītiem un analizētiem ilgtermiņā. Efektīvas ģimenes atbalsta politikas veidošanas

¹⁵⁵ Ministru kabineta rīkojums Nr.280 “Par Pasākumu plānu 2021. gada tautas skaitīšanas sagatavošanai un organizēšanai”. Skatīts 02.05.2019., <https://likumi.lv/ta/id/274448-par-pasakumu-planu-2021-gada-tautas-skaitisanas-sagatavosanai-un-organizesanai>

¹⁵⁶ Centrālā Statistikas pārvalde, “Par 2021. gada tautas skaitīšanu”. Skatīts 02.05.2019., <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/tautas-skaitisana/2021>

¹⁵⁷ Ministru kabineta rīkojums Nr.280 “Par Pasākumu plānu 2021. gada tautas skaitīšanas sagatavošanai un organizēšanai”. Skatīts 02.05.2019., <https://likumi.lv/ta/id/274448-par-pasakumu-planu-2021-gada-tautas-skaitisanas-sagatavosanai-un-organizesanai>

pamatnosacījums ir skaidri definēta mērķauditorija. Ja šādi faktori netiek pienācīgi novērtēti, tad var rasties situācija, ka valsts ar atbalsta instrumentiem stimulē nevajadzīgos faktoros, tajā pašā laikā aizmirsot vai nezinot par svaīgajiem faktoriem.

Lai arī nav pieejama atsevišķa detalizēta, sīka statistika par ģimeņu skaitu Latvijā no visu iepriekš minēto faktoru puses, tomēr viens no veidiem, kā ir iespējams noprast ģimeņu struktūras un to skaitu Latvijā, ir analizējot valsts sniegto pabalstu apmēru dažādām ģimenēm. LR Centrālās Statistikas pārvaldes izdots pētījums “Bērni Latvijā, 2018”, atspoguļo statistisko informāciju par bērnu dzimstību, mirstību, veselības stāvokli, izglītību, daudziem citiem faktoriem, kā arī sociālo aizsardzību un ekonomisko aktivitāti.¹⁵⁸ CSP izdotā pētījuma ietvaros, valsts sociālie pabalsti tiek definēti kā valsts atbalsts naudas izteiksmes veidā, kuru saņem pie noteiktām iedzīvotāju grupām piederīgās personas situācijās, kad ir nepieciešami papildus izdevumi vai kad šīs personas nespēj gūt ienākumus, un kad nav paredzēta kompensācija no valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas.¹⁵⁹ Sociālo pabalstu saņemšana ir atkarīga no ģimenes stāvokļa un ģimenes veida. Mājsaimniecību sadalījums pēc dažādiem ģimeņu tipiem ir aprakstīts iepriekš minētajā CSP pētījumā. Privātās mājsaimniecības definīcija šī pētījuma ietvaros – vairāku personas, kuras dzīvo vienā mājoklī un kopīgi sedz izdevumus, vai viena persona, kura saimnieko atsevišķi. 2017. gadā, no tām mājsaimniecībām, kuru sastāvā nav bērni, 32,9% bija vienu personu mājsaimniecības, 19,5% bija pāris bez bērniem, savukārt 20,3% bija cita veida mājsaimniecības. No tām mājsaimniecībām, kuru sastāvā ir bērni, 3,8% mājsaimniecībām bija viens pieaugušais ar bērniem, 7,4% bija pāri ar vienu bērnu, 5,4% bija pāri ar diviem bērniem, savukārt salīdzinoši mazāk – 1,8%, bija pāri ar 3 bērniem un vairāk. 8,9%¹⁶⁰ 2017. gada dati liecina, ka ir samērā daudz tādu mājsaimniecību, kuras pieder pie cita veida mājsaimniecības tipa. Šo mājsaimniecību daļa būtu jāanalizē padziļināti, nosakaidrojot, kādas ir to vajadzības un problēmas. Šie ir jaunākie statistikas dati, kas ir atspoguļoti publikāciju izlasē “Bērni Latvijā”. Maģistra darba autores izveidotajā tabulā ir iespējams uzskatāmi salīdzināt ģimeņu formas dažādu gadu griezumā.

Tabula nr.7

MĀJSAIMNIECĪBU SADALĪJUMS PĒC DEMOGRĀFISKĀ TIPA 2015.-2017.GADS
--

(%)

¹⁵⁸ LR Centrālā statistikas pārvalde “Bērni Latvijā, 2018” (publicēts 18.07.2018) Skatīts 02.05.2019., [file:///C:/Users/Mara/Downloads/sites_default_files_publication_2018-07_Nr%25207%2520Berni%2520Latvija%25202018%2520%252818_00%2529%2520LV_EN%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Mara/Downloads/sites_default_files_publication_2018-07_Nr%25207%2520Berni%2520Latvija%25202018%2520%252818_00%2529%2520LV_EN%20(2).pdf)

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid.

Demogrāfiskais tips	2015.gads	2016.gads	2017.gads
Viena persona	30,8	30,8	32,9
Pāris bez bērniem	19,4	19,2	19,5
Citas mājsaimniecības bez bērniem	22,3	22	20,3
Viens pieaugušais ar bērniem	3,2	3,7	3,8
Pāris ar 1 bērnu	6,8	7,3	7,4
Pāris ar 2 bērniem	5	5,2	5,4
Pāris ar 3 un vairāk bērniem	1,4	1,5	1,8
Citas mājsaimniecības ar bērniem	11,1	10,4	8,9

Avots: Centrālā statistikas pārvalde “Bērni Latvijā 2016., 2017., 2018”

Dotā tabula atspoguļo sabiedrības tendences veidot ģimeni, izvēlēties dažādas ģimeņu formas pēdējo gadu laikā. Salīdzinot katru rādītāju trīs gadu griezumā, var manīt iezīmi, ka neviens no statistikas rezultātiem nav statistiski nozīmīgi mainījies – šī perioda laikā nav bijuši būtiski kāpumi vai kritumi. Maģistra darba autore izsaka pieņēmumu, ka trīs gadi ir pārāk īss laika periods, lai būtu iespējams redzēt kādas statistiski ievērojamas pārmaiņas. Ir redzama tendence, ka laika gaitā ģimeņu struktūras izteikti nemainās. Kā piemēram, ģimenes, kurās ir pāris un 3 vai vairāk bērni, vienmēr ir bijušas skaitliski mazāk. Tāda tendenci varēja manīt arī tautas skaitīšanas rezultātos. Gan mūsdienās, gan laika periodu iepriekš, kā noteicošais faktors šādu ģimeņu skaitliskajam mazākumam bija ekonomiskie aspekti. Lielākas ģimenes apgādāšana vienmēr ir bijusi sarežģītāka, taču, kā iepriekš bijušais Saeimas deputāts Imants Parādnieks minēja, valsts pārvaldes ģimenes atbalsta politikas tālejošais nākotnes mērķis būtu, lai ģimenes ar trīs bērniem jūtas finansiāli nodrošinātas tāpat kā jebkura cita ģimene.

Kā redzams apkopotajos datos par dažādiem laika periodiem tautas skaitīšanas dokumentos, LR Centrālās statistikas pārvaldes datubāzē publicētajā statistikā par mājsaimniecībām Latvijā, kā arī citu pētnieku, ekspertu sniegtajiem datiem par ģimeņu situāciju Latvijā, samērā liels skaits ir tādu mājsaimniecību, kuras veido pāri bez bērniem. Arī 2017. gadā,

mājsaimniecības, kurās bija pāri bez bērniem, bija 19,5% no visām mājsaimniecībām Latvijā. Nedrīkst aizmirst, ka šādas ģimenes ir viena ģimenes atbalsta politikas mērķauditorijām. Lai arī šādiem pāriem vēl nav bērnu, tomēr veiksmīgas ģimenes atbalsta politikas rezultātā, arī šādi pāri var izlemt par labu ģimenes pieaugumam. Šie un vēl daudzi citi iemesli apstiprina, kādēļ ģimenes atbalsta politika Latvijā ir aktuāls jautājums. Turpmākajā maģistra darba apakšnodaļā tiks analizēta Latvijas valsts pārvaldes realizētā ģimenes atbalsta politika un šīs politikas attīstība.

3.2. ĢIMENES ATBALSTA POLITIKAS ATTĪSTĪBA LATVIJĀ

Kā līdz šim maģistra darba ietvaros tika analizēts, ģimeņu skaits un to veidi Latvijas teritorijā tika analizēti jau daudzus gadus pirms Latvijas neatkarības atgūšanu 1990. gada 4.maijā. Tomēr šī maģistra darba ietvaros, maģistra darba autore valsts veidoto ģimenes atbalsta politiku analizēs sākot ar Latvijas vastiskās neatkarības atjaunošanu. Šāds periods tika izvēlēts, jo līdz ar Latvijas neatkarības atgūšanu, pirmkārt, mainījās noskaņa sabiedrībā – neatkarības atjaunošana bija svarīgs faktors nācijas attīstībai. Otrkārt, neatkarības atgūšana deva iespēju atjaunot demokrātiskās un eiropēiskās vērtības sabiedrībā un valsts politikā.¹⁶¹ Tā kā šādas vērtības Latvijā ir aktuālas arī mūsdienās, gan politiskajā līmenī, gan sabiedrībā, ģimenes atbalsta politiku šajā laikā ir iespējams objektīvāks salīdzināt. Visbeidzot, līdz ar neatkarības atjaunošanu, Latvija ieguva pārstāvniecības iespējas dažādās starptautiskajās organizācijās, kuras Latvijai kā demokrātiskai un neatkarīgai valstij ir vēl šobrīd.¹⁶²

1993. gada 6.jūlijā Latvijā tika ievēlēta 5. Saeimā, kas bija pirmā Saeima pēc Latvijas neatkarības atgūšanas 1990. gadā. Saeimā iekļuvušās partijas savās programmās neakcentēja tēmas, kas saistītas ar demogrāfiju un ģimeņu atbalstu, bet gan idejas par Latvijas neatkarību un lomu starptautiskajā vidē. Tomēr nevar apgalvot, ka ģimeņu un citu sociālo grupu atbalstīšana 5. Saeimas laikā nebija aktuāli. Aplūkojot 5. Saeimas stenogrammu, Saeimas darba kārtībā ir bijuši vairāki sociālie jautājumi un daudzi no tiem bija rezultējušies arī pieņemtos likumos. Kā viens no galvenajiem 5. Saeimas panākumiem ģimenes atbalsta jomā bija likuma pieņemšana “Par sociālo drošību” (Pieņemts 07.09.1995). Šis likums nosaka personu galvenās sociālās tiesības, pienākumus, kā arī reglamentē sociālo pakalpojumu veidus, ar mērķi sekmēt sociālo taisnīgumu un sociālo drošību.¹⁶³ Šī likuma 5.pants nosaka, ka saskaņā ar šo likumu, katram ir tiesības uz

¹⁶¹ Līga Āboliņa, Promocijas darbs “Ģimene un tās atbalsta politikas attīstība Latvijā (1990.-2015).

¹⁶² G. Krūmiņš “Latvijas neatkarības atjaunošana” (Rīga: 18.01.2019)., Skatīts 03.05.2019., <https://enciklopedija.lv/skirklis/22218>

¹⁶³ Latvijas Republikas likums “Par sociālo drošību” (www.likumi.lv) Skatīts 03.05.2019., <https://likumi.lv/doc.php?id=36850>

sociālo apdrošināšanu, un personām, kuras ir sociāli apdrošinājušās sociālās apdrošināšanas institūcijās, ir tiesības saņemt dažāda veida materiālu nodrošinājumu. Attiecinot likuma pantu uz ģimeņu aizsardzību, personām ir tiesības saņemt materiālo nodrošinājumu grūtniecības gadījumā. Savukārt bērniem un jauniešiem ir tiesības uz valsts atbalstu un valsts realizētajiem atbalsta pasākumiem ir jāveicina bērnu un jauniešu pilnveidošanu un jaatbalsta to audzināšana ģimenē.¹⁶⁴ Tātad, līdz ar sociālās drošības likumu, tika izveidoti pirmie ierosinājumi atbalsta veidošanā. Galvenais nosacījums, lai persona saņemtu valsts paredzēto atbalstu, tai bija jābūt sociāli apdrošinātai. Obligāto sociālās apdrošināšanas statusu saņēma personas, kuras bija nodarbinātas un saņēma atalgojumu par savu darbu, pašnodarbinātās personas, brīvo profesiju pārstāvji, kā arī bezdarbnieki. Atbalsta sistēma ģimenēm un citām sociālajām grupām tika paredzēta 1993. gada valsts budžetā, kas tika apstiprināts ar likumu “Par valsts budžetu 1993. gadam”. Lai palīdzētu trūcīgajiem iedzīvotājiem, tajā skaitā arī trūcīgajām ģimenēm, 1993. gada valsts budžetā tika iekļauti izdevumi pabalstiem un cita veida palīdzībai. Ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1992. gada 14. aprīļa lēmumu “Par neatliekamajiem uzdevumiem iedzīvotāju sociālajā aizsardzībā” uzdots pilsētu, rajonu un pagastu pašvaldībām ieviest sociālās palīdzības pabalstus tām personām, kuru ģimenēs ienākumi nerasniedz iztikas minimumu un kuru rīcībā nav eksistencei nepieciešamo līdzekļu.¹⁶⁵ 1993. gada budžetā tika iekļauti vairāki valsts izdevumi, lai sniegtu atbalstu dažādām ģimenēm, atbalstot tās noteiktās dzīves situācijās. Budžeta izdevumi paredzēti grūtniecības un dzemdību pabalstiem, pabalsti bērna piedzimšanas gadījumā, pabalsti bērnu kopšanai līdz bērna 3 gadu vecumam, pabalsti tām ģimenēm, kuras audzina bērnus, pabalsti un materiālā palīdzība bezdarbnieku ģimenes locekļiem.¹⁶⁶ Šie ģimeņu atbalsta pasākumi bija sabiedrībai nozīmīgi un nepieciešami, īpaši laikā, kad ekonomika Latvijā nebija nostabilizējusies, pārtikas preču cenas bija svārstīgas un neatkarīgās Latvijas vara vēl strādāja pie tā, lai nostabilizētu ekonomisko situāciju valstī. Kā redzams 5.Saeimas sēžu stenogrammās, deputāti aktīvi diskutēja par nodevām, piemērotāko nodokļu sistēmu un budžetu.¹⁶⁷ Mārtiņa Bitāna un Viļņa Purviņa pētījumā “Latvijas tautsaimniecības attīstība (1990. – 2004.) analizēja Latvijas pāreju uz tirgus ekonomiku un ar to saistītās problēmas. 1990. – 1993. gadā Latvija piedzīvoja strauju inflācijas kāpumu, sasniedzot hiperinflācijas līmeni (ekonomiskā situācija, kad valūtas

¹⁶⁴ Saeimas arhīvs “5. Saeimas sēžu stenogrammās”. Skatīts 03.05.2019.,

<http://www.saeima.lv/lv/likumdosana/saeimas-sedes/saeimas-sezu-stenogrammas/5-saeimas-sezu-stenogrammas/>

¹⁶⁵ Latvijas Republikas likums “Par valsts budžetu 1993. gadam” (publicēts www.likumi.lv) Skatīts 03.05.2019., <https://likumi.lv/ta/id/60011-par-valsts-budzetu-1993-gadam>

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Saeimas arhīvs “5. Saeimas sēžu stenogrammās”. Skatīts 03.05.2019.,

<http://www.saeima.lv/lv/likumdosana/saeimas-sedes/saeimas-sezu-stenogrammas/5-saeimas-sezu-stenogrammas/>

vērtība strauji kritās, tajā pašā laikā preču un pakalpojumu cenas aug). Valdības uzdevums bija šo situāciju risināt, vienlaikus neaizmirstot par iedzīvotājiem un tām iedzīvotāju grupām, kurām valsts finansiālā palīdzība ir izdzīvošanas jautājums. Svarīgi atzīmēt, ka 1991. gadā straujās inflācijas dēļ, iedzīvotāji zaudēja arī savus uzkrājumus – to vērtība laika gaitā saruka līdz pat 72,4%.¹⁶⁸ Īpaši spēcīgi tas varēja ietekmēt lielākās ģimenes – ģimenes, kurās ir vairāki apgādājamie. Šīs problēmas risināšanā iesaistījās ne tikai Saeima, bet arī Latvijas Banka. Lai atbalstītu Latvijas Bankas centienus stabilizēt ekonomiku, mazināt inflāciju un straujo iedzīvotāju uzkrājumu vērtības kritumu, Saeima šajā periodā vairākkārt izmainīja pabalstu apmēru. Pabalstu apmērs tika apskatīts un pārreķināts reizi ceturksnī, vadoties pēc preču cenu izmaiņām. Šajā laika periodā, līdz pat 1995. gadam, valsts vara nerealizēja noteiktu atbalsta sistēmu ģimenēm un citām sociālajām grupām, kurām tas būtu nepieciešams, bet drīzāk nemitīgi pielāgojās ārējiem apstākļiem, cenšoties primāri atgriezt ekonomisko stabilitāti valstī.

Banku sistēma finanšu problēmas izjuta vēl 1995. gada sākumā, šo laiku saucot par “banku krīzi”. Sabiedrības uzticēšanās bankām strauji kritās, jo daudzas no Latvijā esošajām bankām šajā periodā likvidējās. Brīdī, kad sabiedrības uzticēšanās bankām mazinājās, valdības uzdevums bija veidot tādu atbalsta politiku, lai sabiedrība nepaustu neuzticību arī valsts varai. Radīt sajūtu, ka valsts par iedzīvotājiem finansiāli rūpējas, bija aktuāli vēl vairākus gadus.

Ja Latvijas Neatkarības atgūšanas pirmajos gados valdības prioritāte bija ekonomisko procesu sakārtošana valstī, tad vēlāk Saeima varēja pievērsties demogrāfisko procesu risināšanai un sociālo jautājumu aktualizēšanai. 1995. gadā Ministru prezidents Māris Gailis aktualizēja demogrāfijas jautājumu valstī un to seku risināšana, kuras tika radītas vēl laikā, kad Latvija nebija atguvusi neatkarību. Līdz ar to, 1995. gada 19. jūlijā Ministru kabinets izdeva rīkojumu “Par demogrāfiskās situācijas uzlabošanu”. Rīkojumā ietvertie punkti bija gan rekomendāciju tipa, sniedzot savu redzējumu labākai valsts politikai, gan uzdevumu formā. Rīkojumā minēts, ka uzdevumi un ieteikumi ir izvirzīti, lai nodrošinātu latviešu nācijas skaitlisko atjaunošanos, kā arī uzlabotu Latvijas iedzīvotāju kvalitatīvā sastāvu (iedzīvotāju veselība, izglītība, kultūra un tikumība) un dzīves apstākļus.¹⁶⁹ Vairāki rīkojumā ietvertie uzdevumi ir adresēti izpildei Labklājības ministrijai. Pirmkārt, Labklājības ministrijai līdz 1995. gada 1. oktobrim uzdots izstrādāt priekšlikumus par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas darba likumu kodeksā.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Bitāns M, Purviņš V., “Latvijas tautsaimniecības attīstība (1990. – 2004)” (Rīga: 2010).,150

¹⁶⁹ Ministru kabineta rīkojums nr.391 “Par demogrāfiskās situācijas uzlabošanu” (Rīgā:1995)., <https://likumi.lv/doc.php?id=36053>

¹⁷⁰ Ibid.

Grozījumi ir nepieciešami, lai būtu iespējams nodrošināt vienādu iespēju jebkuram no ģimenes locekļiem pēc izvēles saņemt atvaļinājumu bērnu kopšanai, kā arī citas sociālās garantijas. Otrkārt, izstrādāt priekšlikumus par valsts pabalsta apmēra diferencēšanu atkarībā no bērnu skaita ģimenē. Kā arī noteikt paaugstinātu pabalstu ģimenēm, kurām ir divi vai trīs bērni. Treškārt, ģimeņu aizsardzības un labklājības labā, Ministru kabinets ir noteicis līdz 1995. gada 1. oktobrim izstrādāt un iesniegt Ministru kabinetā likumprojektu par alkoholisma ierobežošanu. Šāds likumprojekts būtu attiecināms ne tikai uz bērnu vecākiem, bet uz sabiedrības grupām kopumā. Saistībā ar starptautiskajām normām un saistošajiem principiem, Labklājības ministrijai uzdots līdz 1995. gada beigām izstrādāt un ieviest Eiropas standartiem atbilstīgu grūtnieču un jaundzimušo aprūpes skrīndiagnostiku, kā arī izveidot Latvijas jaundzimušo veselības valsts reģistru.

Ministru kabineta rīkojumā ietveri vairāki uzdevumi Izglītības un zinātnes ministrijai. Ministru kabinets aicina dažādu ministriju nozares savstarpēji sadarboties un kopīgi rast darbību plānu izaicinājumu risināšanai. Pirmkārt, Izglītības un zinātnes ministrijai, sadarbojoties ar Labklājības ministru, izstrādāt un ieviest veselības mācības programmu valsts izglītības iestādēs, kā arī veikt visus nepieciešamos sagatavošanas darbus mācību programmas īstenošanai (pedagogu apmacība, sertificēšana u.t.t). rīkojums paredz vēl vairākus punktus, kuri tiešā mērā neattiecas uz ģimeņu atbalsta politiku. Tomēr saistībā ar ģimenes atbalsta veidošanu Latvijā, Ministru kabinets uzdod Finanšu ministrijai kopā ar Labklājības ministriju izstrādāt priekšlikumus par ienākuma nodokļa atvieglojumiem iedzīvotājiem, kuru apgādībā ir bērni.¹⁷¹

Ministru kabinets sniedzis vairākus ieteikumus, adresētus Latvijas pašvaldībām, ar mērķi nodrošināt lielāku atbalstu ģimenēm arī pašvaldību līmenī. Ministru kabinets ieteicis pašvaldībām izsniegt katra jaundzimušā vecākiem bezmaksas aptieciņu saskaņā ar Labklājības ministrijas ieteikumiem. Diferencēt komunālo pakalpojumu maksu atkarībā no nepilngadīgo skaita ģimenē, to vecuma un veselības stāvokļa. Paredzēt pašvaldības budžetā līdzekļus, lai daļēji segtu sabiedriskā transporta izdevumus, kas saistīti ar skolēnu ārpuskolas nodarbībām, un ēdināšanas un ārstniecības izmaksas daudzbērnu un maznodrošinātajām ģimenēm, kā arī segtu sabiedriskā transporta izdevumus maznodrošināto un daudzbērnu ģimeņu apgādniekiem. Skolēnu brīvlaikos organizēt daudzbērnu un maznodrošināto ģimeņu bērnu atpūtu un nodarbinātību. Uz savstarpējās sadarbības līguma pamata iesaistīt ģimeņu problēmu risināšanā sabiedriskās ģimeņu, jaunatnes un bērnu tiesību aizsardzības organizācijas. Izstrādāt un iesniegt Labklājības ministrijā

¹⁷¹ Ministru kabineta rīkojums nr.391 "Par demogrāfiskās situācijas uzlabošanu" (Rīgā:1995)., <https://likumi.lv/doc.php?id=36053>

priekšlikumus, kuros noteikt, ka tām ģimenēm, kurās vecāki vai aizbildņi lieto alkoholiskos dzērienus vai narkotiskās vielas un nerūpējas par saviem bērniem, kā arī noteikt, ka paredzamais palīdzības sniegšanas veids izslēdz iespēju saņemt palīdzību skaidrā naudā. Latvijas Zinātnes padomei un Izglītības un zinātnes ministrijai, vērtējot zinātnisko programmu un grantu pieteikumus, veicināt pētījumus par iedzīvotāju paaudžu nomaiņas un tautas atveseļošanas problēmām Latvijā.

Atbalstīt ANO 1993. gada 20.septembra lēmumu par 15.maija pasludināšanu par Starptautisko ģimenes dienu un ieteikt:

- Kalendāru izdevējiem iekļaut kalendāros informāciju par šo dienu;
- Valsts un pašvaldību institūcijām, uzņēmējiem, uzņēmējsabiedrībām, mācību iestādēm, arodbiedrībām un citām sabiedriskajām organizācijām rīkot šajā dienā kultūras un atpūtas pasākumus, kas apliecinātu stipras un veselas ģimenes nozīmi valsts attīstībā, kā arī dot ģimenēm bez maksas apmeklēt sarīkojumus, izstādes un citus pasākumus;
- Ieteikt masu informācijas līdzekļiem (presei, televīzijai, radio) sistemātiski sniegt informāciju par veselīgu dzīves veidu un demogrāfisko stāvokli valstī, kā arī par šī rīkojuma izpildes gaitu.¹⁷²

Ministru kabineta izdots rīkojums bija nozīmīgs pavērsiens ģimenes atbalsta politikas veidošanā Latvijā. Analizējot rīkojumā ietvertos uzdevumus un rekomendācijas, var secināt, ka tika ietvertas svarīgākie atbalsta punkti, kas ir nepieciešami ģimenēm, daudz bērnu ģimenēm un maznodrošinātajām ģimenēm. Šis bija aizsākums bērnu vecāku aizsardzībai no darba likuma puses, valsts pabalstu sistēmas puses, kā arī no pašvaldību puses. Pašvaldību iesaiste ģimenes atbalsta politikas īstenošanā bija labas pārvaldības piemērs un mūsdienās pašvaldību iesaista šo jautājumu risināšanā ir pāraugusi lielā atbalstā. Svarīgi, ka līdz ar demogrāfijas jautājumu risināšanu un ģimenes atbalsta veidošanu, šajā rīkojumā ir pausts atbalsts arī starptautiskajām organizācijām, kuras ir saistošas Latvijai, šajā gadījumā ANO. Pēc maģistra darba autores ieskatiem, Ministru kabineta rīkojuma noteiktie uzdevumi lika gan pašvaldībām, gan valsts pārvaldes iestādēm aktualizēt demogrāfijas jautājumus savā dienas kārtībā. Šie noteiktie uzdevumi raisīja ne tikai diskusijas par Latvijas sabiedrības turpmāko attīstību, bet arī noveda pie jaunu likumu īstenošanas. Kā piemēram, Ministru kabinets bija aktualizējis pabalstu sistēmas

¹⁷² Ministru kabineta rīkojums nr.391 "Par demogrāfiskās situācijas uzlabošanu" (Rīgā:1995)., Skatīts 04.05.2019. <https://likumi.lv/doc.php?id=36053>

jautājumus ģimenēm un noteicis, ka ir nepieciešams sakārtot šo jautājumu. 1996. gada 1. janvārī stājās spēkā Ministru kabineta noteikumi “Noteikumi par ģimenes valsts pabalstu, bērna piedzimšanas pabalstu un bērnu kopšanas pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību”. Šie 1996. gadā pieņemtie noteikumi aizstāja 1993. gadā pieņemto lēmumu “Par valsts pabalstiem bērniem un ģimenēm”, kuri līdz ar jauniem noteikumiem, zaudēja juridisko spēku. Jaunie noteikumi noteica priekšnoteikumus, kādiem ir jāatbilst, lai ģimenes un bērnu apgādnieki saņemtu valsts atbalstu. Noteikumu pants par “ģimenes valsts pabalstu” nosaka, ka ģimenei, kura audzina vienu bērnu, ģimenes valsts pabalstu piešķir 4,5 latu apmērā.¹⁷³ Noteikumi tika saistīti ar likumu “Par sociālo palīdzību”, kuros tika noteikts pabalstu apmērs tām ģimenēm, kuras audzina vairāk kā vienu bērnu. Aprēķinot pabalstu ģimenēm, kuras audzina bērnu vai bērnus, ģimenes apgādājamo skaitā netiek ieskaitīti vecāku mirušie bērni, bērni, attiecībā uz kuriem vecāku vara ir ierobežota vai pārtraukta, bērni, kuri pēc vecāku laulības šķiršanas saskaņā ar tiesas spriedumu nedzīvo pabalsta pieprasītāja ģimenē. Ģimenes, kurās apgādājamais bērns ir ar invalīdu statusu, valsts no savas puses atbalsta likumā “Par sociālo palīdzību” noteiktajā kārtībā. Jaunie pabalsta piešķiršanas noteikumi noteic, ka ģimenes valsts pabalstu piešķir, pamatojoties uz pabalsta pieprasītāja rakstisku pieprasījumu (iesniegumu) un pēc bērna dzimšanas apliecības uzrādīšanas.¹⁷⁴ Arī bērna piedzimšanas pabalsta piešķiršanu nosaka likuma “Par sociālo palīdzību” 24.panta kārtība. Atsaucoties uz iepriekš minētā Ministru kabineta rīkojumu “Par demogrāfiskās situācijas uzlabošanu”, ir redzams, ka šis Ministru kabineta ierosinājums ir ņemts vērā un jaunajos pabalsta piešķiršanas noteikumos ir atrunāts jautājums par bērna pūriņu. Bērna pūriņā ietilpst 4 kokvilna cepurītes, 4 flaneļa cepurītes, 1 adīta cepurīte, 5 kokvilnas krekliņi, 5 flaneļa krekliņi, 10 marles autiņi, 10 kokvilnas autiņi, 6 flaneļa autiņi, 2 gultas veļas komplekti, 1 lielais dvielis, 1 spilvens, sega, matracis, vanna zīdaiņša mazgāšanai, zīdaiņa gultiņa un ratiņi.¹⁷⁵ Šie noteikumi bija kā viens no rezultātiem MK rīkojumam par demogrāfiskās situācijas uzlabošanu, 1995. gadā. Laika gaitā, redzot pabalstu sistēmas darbību praksē un ietekmējoties no citiem ekonomiskajiem procesiem valstī, noteikumi, kuri paredzēja pabalstu piešķiršanu un apmēru, tika pilnveidoti. 1998. gadā tika izdarīti grozījumi likumā “Par sociālo palīdzību”. Grozījumi paredzēja vairākus precizējumus likuma pantos. Kā piemēram, tika precizēts pants par

¹⁷³ Ministru kabineta noteikumi nr.384 “Noteikumi par ģimenes valsts pabalstu, bērna piedzimšanas pabalstu un bērnu kopšanas pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” (Rīgā: 1996). Skatīts 04.05.2019., <https://likumi.lv/doc.php?id=33509>

¹⁷⁴ Ministru kabineta noteikumi nr.384 “Noteikumi par ģimenes valsts pabalstu, bērna piedzimšanas pabalstu un bērnu kopšanas pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” (Rīgā: 1996). Skatīts 04.05.2019., <https://likumi.lv/doc.php?id=33509>

¹⁷⁵ Ibid.

valsts pienākumu sociālās palīdzības sniegšanā, papildinot to ar punktu “nodrošināt sociālo palīdzību bērniem, kuru uzturēšanai nav iespējams piedzīt tiesas piesprieštos uzturlīdzekļus.”¹⁷⁶ Šī panta ietvaros noteiktas arī pašvaldību un pilsētu kompetences. Pilsētām un pagastu pašvaldībām ir pienākums nodrošināt ģimenes ienākumu un mantiskā stāvokļa izvērtēšanu, pašvaldību sociālās palīdzības pabalstu izmaksu, pašvaldību sniegt sociālo palīdzību bērniem, bāreņiem un bez vecāku apgādības palikušajiem bērniem, ja nepieciešams, nodrošinot šos bērnus ar vietām audzināšanas iestādēs. Kā arī, pilsētām un pašvaldībām ir pienākums nodrošināt iespēju bērniem invalīdiem saņemt sociālās aprūpes un rehabilitācijas pakalpojumus un citi noteikumi, kuri skar gan ģimeņu, gan citu sociālo grupu tiesību aizsardzību. Grozījumi paredzēja izmaiņas arī pabalstu izmaksas apmēru jomā. Tiek noteikts, ka no 1999. gada 1. janvāra bērnu kopšanas pabalsts par bērnu līdz pusotra gada vecumam ir 90% no minimālās darba algas, savukārt par bērnu no 1,5 līdz 3 gadu vecumam pabalsta apmērs ir 70% no minimālās darba algas.¹⁷⁷ Savukārt līdz 1998. gada 31. decembrim MK nosaka ģimenes valsts pabalstu ģimenēm, kuras audzina vienu bērnu. Tiek plānots, ka par katru nākamo bērnu valsts sniegtā pabalsta apmērs pieaugs. Par otro bērnu ģimenē pabalsts pieaugs 1,2 reizes, par trešo – 1,6 reizes, bet par ceturto un nākamajiem bērniem – 1,8 reizes lielāks. Tomēr līdz ar nākamo likuma grozījumu 1998. gadā, pabalstu sistēma un apjoms atkal tika grozīts. Šādas straujās izmaiņas sabiedrībā radīja neizpratni un neticību valdības veidotajai atbalsta sistēmai. Pie varas esošās politiskās partijas sociālā atbalsta politiku izmantoja kā politisko solījumu instrumentu, lai piesaistītu atbalstu partijai.

Laikrakstā “Latvijas Vēstnesis” 18.09.1998 laidienā Pārsla Eglīte (Dr. habil. Oec) publicēja darbu “Mūsu demogrāfiskā politika – solītā, īstenojamā un nepieciešamā” - skatījumu uz valsts veidoto ekonomisko un sociālo politiku, to radītajām sekām un veidiem, kā to veidot vēl labāku un efektīvāku. P. Eglīte norāda uz jau maģistra darba autores iepriekš minēto problēmu – nepastāvība pieņemtajos lēmumos. 1992. gadā tika izveidota deputātu, valdības, zinātnisko iestāžu un sabiedrisko organizāciju pārstāvju Demogrāfiskā komisija. Tās uzdevums bija, apvienojot dažādu nozaru pārstāvju skatījumu uz valstī pastāvošajām problēmām, rast efektīvu rīcības plānu to risināšanai. Savā darbības laikā, Demogrāfiskā komisija tā arī nepaspēja izveidot nevienu likumdošanas iniciatīvu un priekšlikumu līdz 1993. gada rudenī notikušajām

¹⁷⁶ Valsts prezidents izsludina grozījumus likumā “Par sociālo palīdzību” (17.11.1998) Skatīts 04.05.2019., <https://likumi.lv/doc.php?id=50502>

¹⁷⁷ Valsts prezidents izsludina grozījumus likumā “Par sociālo palīdzību” (17.11.1998) Skatīts 04.05.2019., <https://likumi.lv/doc.php?id=50502>

vēlēšanām.¹⁷⁸ 1994.gada martā tika nodibināta Ministru kabineta konsultatīvā demogrāfiskā komisija, kuras sastāvā bija līdzīgu nozaru eksperti. MK konsultatīvā demogrāfijas komisija bija tā, kura izstrādāja iepriekš minēto un analizēto rīkojumu “Par demogrāfiskās situācijas uzlabošanu”. Līdz 1998.gadam, kad tapa ekspertes Pārslas Eglītes raksts “Latvijas Vēstnesī”, Izglītības un zinātnes ministrija vēl nebija izpildījusi noteikto uzdevumu ieviest skolās obligāto veselības mācības stundu. Galvenā problēma, kas apgrūtināja MK konsultatīvās demogrāfijas komisijas uzdevumu izpildi, bija finansiālo līdzekļu trūkums. Daudzām iecerēm, kuras saistītas ar demogrāfijas atveseļošanu un ģimenes atbalsta politikas realizēšanu valstī, netika piešķirti līdzekļi, lai gan šādas ieceres tika nosauktas kā valsts prioritātes. Pēc P. Eglītes uzskatiem, šāda situācija liek apšaubīt ieceres nopietnību. Varēja novērot situāciju, ka demogrāfiskās komisijas sabiedriskie locekļi atturējās aktīvi iesaistīties šo pasākumu īstenošanā.¹⁷⁹

Vēlāk, 1998. gadā, uzticība demogrāfiskās komisijas locekļiem un to darbības nodomiem zaudēja arī dažas valsts pārvaldes institūcijas – tās, kuru darbība bija saistīta ar ģimeņu labsajūtu Latvijā un demogrāfisko procesu stabilizēšanu. Labklājības ministrija uzsāka iecerētās programmas izstrādi, paļaujoties uz saviem darbiniekiem. MK Demogrāfiskā komisija tika informēta par Labklājības ministrijas plāniem, darbības virzienu un paredzētajiem pasākumiem. Visu šo gadu laikā Latvijas Republika veidoja sociālās drošības sistēmu un tās ietvaros – atbalstu ģimenēm ar bērniem.¹⁸⁰ Svarīgi bija izstrādāt programmu nolūkā radīt pilnvērtīgai iedzīvotāju ataudzei labvēlīgu un savstarpēji nepretrunīgu apstākļu kopumu visās dzīves jomās.

Pārsla Eglīte, minētā raksta autore, savā apkopojumā kritizē šajos gados veidoto atbalsta politiku tās nepārdomātības dēļ. Valsts atbalstīja mātes, kas bērnu pirmajos dzīves gados neestrādāja algotā darbā un ieviesa bērnu kopšanas pabalstus – 12 lati līdz bērna 1,5 gadu vecumam un 7,5 lati no 1,5 līdz 3 gadu vecumam. Paļaujoties uz bērnu aprūpi mājās, valsts samazināja atbalstu bērnodārziem, daudzi no tiem tika slēgti un citiem samazinājās finansējuma apmērs. Šāda situācija negatīvi ietekmēja strādājošo vecāku ģimenes – tika ierobežotas darba un ienākumu iespējas mātēm, līdz ar to mazinājās ģimenes kopējais budžets.¹⁸¹ Cenšoties nostabilizēt ģimeņu labklājību valstī, šāda līdz galam nepārdomāta rīcība noveda pie ģimeņu ienākumu samazināšanās un vecāku nepamierinātību ar valsts realizēto politiku. Daudzi no

¹⁷⁸ Laikraksts “Latvijas Vēstnesis” (laidiens 18.09.1998, nr. 271/272 (1332/1333). Skatīts 04.05.2019., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/49801>

¹⁷⁹ Laikraksts “Latvijas Vēstnesis” (laidiens 18.09.1998, nr. 271/272 (1332/1333). Skatīts 04.05.2019., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/49801>

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid.

pieņemtajiem lēmumiem netika izmainīti līdz ar izmaiņām citos ārējos faktoros. Kā iepriekš tika minēts Latvijas Bankas pētījumā, šo gadu laikā dzīves dārdzība paaugstinājās, ekonomika nebija stabila un daudzi no ekonomiskajiem faktoriem valstī varēja būtiski izmainīties mēneša laikā. Pie šādas ekonomiskās situācijas valstī, pabalstiem ir īpaša nozīme ģimeņu dzīvē, jo arī to ģimeņu vidū, kurām bija izveidoti uzkrājumi, to vērtība mazinājās un pabalsti bija kā liels atbalsta punkts. Pabalstu apmēriem, līdz ar dzīves dārdzības paaugstināšanos, bija jāklūst lielākiem, taču tā nenotika un pabalsti ar laiku kļuva aizvien nenozīmīgāks atbalsta punkts ģimenēm. Šajā laikā pakāpeniski tika ieviesti dažādi ierobežojumi pabalstu saņemšanai. Kā piemēram, ar 1996. gadu tika pārtraukta maternitātes pabalstu izmaksa mātēm, par kurām vismaz sešus mēnešus nav ticis maksāts sociālais nodoklis, šajā pašā gadā tika samazināts ar ienākumu nodokli neapliekamais minimums par apgādāmajiem ģimenes locekļiem. Šādi un vēl citi negatīvie faktori ģimenes atbalsta politikas realizēšanā, noveda pie situācijas, ka ģimenes kļuva par vienu no neaizsargātākajām sabiedrības grupām Latvijā. Šādas politikas un ekonomiskās situācijas rezultātā vidējais mēneša ienākums uz vienu ģimenes locekli ģimenēm ar diviem bērniem kļuva par 10-19% mazāks nekā vidējais valstī, ģimenēm ar trīs bērniem – par 23 – 30% mazāks un ģimenēm ar četriem un vairāk bērniem – pat 53 – 55% mazāks. Pie šādas situācijas bija skaidrs, ka ģimeņu apgādnieki nespēs pilnvērtīgi parūpēties par ģimeni un apgādāt to ar visu nepieciešamo. Tajā pašā laikā, valdības apstiprinātais iztikas minimums 38,2 lati, netika palielināts kopš 1994. gada, lai gan Latvijas ekonomika šajā laikā bija piedzīvojusi lielas svārstības. Pēc maģistra darba autore domām, valstij bija jāpielāgojas ekonomiskajai situācijai, jāanalizē iespējamās izmaiņas un pabalstu sistēmu ģimenēm veidot, balstoties uz *reālo* iztikas minimumu valstī. Kā autore P. Eglīte apgalvo, valsts savā realizētajā politikā koncentrējās uz nolūku sasniegt bezdeficīta valsts budžetu, uzskatot, ka valsts budžeta nostabilizēšana ļaus turpmāk valstij vieglāk plānot valsts finanses. Līdz ar šo mērķi un taupības režīmu, valsts neieguldīja līdzekļus izglītības iestāžu darbībai, kas noveda pie situācijas, ka skolēnu vecākiem nācās vākt ziedojumus skolu uzturēšanai. Daudzām skolām draudēja līdzīgs liktenis kā valsts bērnodārziem – slēgšana. Kā noprotams, šāda situācija ne tikai apgrūtināja ģimeņu finansiālo stāvokli, bet aizvien vairāk sabiedrībā raisīja pārliecību, ka valsts netiek galā ar sociālajiem jautājumiem un labklājības veicināšanu valstī. Redzot šādu situāciju valsts bērnodārzos un skolās, kā arī apzinoties savus finansiālos līdzekļus ģimenē, dzimstības līmenis Latvijā kritās. Tā kā Latvijas viena no izvirzītajām prioritātēm bija demogrāfija un iedzīvotāju skaita palielināšana,

dzimstības līmeņa krišanās bija vēl viena no valsts realizētās politikas negatīvajām sekām. Autore secina, ka valsts nespēja nodrošināt labvēlīgus apstākļus pilnvērtīgai iedzīvotāju ataudzei.¹⁸²

Visbeidzot, eksperte Pārsla Eglīte savā rakstā ir atspoguļojusi izstrādātos ieteikumus un darbības plānu, kas ir nepieciešams, lai radītu veiksmīgu demogrāfisko politiku un to īstenotu. Šī koncepcija ir politikas pirmais solis, kuras mērķis ir radīt vienotu stratēģisko pamatu demogrāfijas politikas īstenošanai. Kā demogrāfiskās politikas mērķis tiek noteikts nodrošināt pilnvērtīgu paaudžu nomaiņu neierobežotam periodam, nodrošināt latviešu tautas skaitlisko atjaunošanos un Latvijas iedzīvotāju izaugsmi. Šī koncepcija ietver trīs galvenās jomas, kurās minētā koncepcija ienesīs nozīmīgas pārmaiņas: sociālajā jomā tiks veidota labvēlīga vide cilvēktiesību, entiskās un kultūras saglabāšanai, kā arī augstākai dzīves kvalitātei. Ekonomiskajā jomā vēlams panākt iedzīvotāju sastāva atjaunošanos, kvalitatīva darbaspēka izaugsmi, kas būs konkurētspējīgs. Politiskajā jomā tiks ietekmēts dzimstības līmenis un šajā jomā vēlams panākt normāla dzimstības līmeņa atjaunošanos un vidējā dzīves ilguma pieaugumu. Ir jāpanāk iedzīvotāju labklājības kāpumu valstī, veidojot ģimeņu un citu sociālo grupu pārliecību par savu nākotni. Autore savā koncepcijā uzsver, ka līdz ar demogrāfiskās politikas attīstību, ir nepieciešams attīstīt arī sociālo politiku, kas ir demogrāfiskās politikas efektivitātes priekšnosacījums. Maģistra darba autore, analizējot šo piedāvāto koncepciju, vēlas uzsvērt, ka tieši demogrāfiskās politikas un sociālās politikas nevienlīdzīga attīstība valsts vēsturē ir novedusi pie vairākām gan demogrāfiskajām, gan sociālajām problēmām, kuras visstiprāk izjuta tieši ģimenes. Galvenās jomas, kurās plānotas pārmaiņas piedāvātās koncepcijas ietvaros, ir:

- Tiesiskais nodrošinājums sociālo vērtību iedzīvināšanā valsts politikā ;
- Ģimeņu vērtības un labvēlīga vide to nostiprināšanai sabiedrībā;
- Finansiālais nodrošinājums ģimenēm un ar iztikas pelnīšanu saistītie jautājumi;
- Drošība no ārējiem draudiem un valsts iekšējās kārtības nodrošināšana;
- Iztikas pelnīšanas iespējas visiem, īpaši ģimenes apgādniekiem
- Bērnu uzturēšanas izdevumu daļēja kompensācija, tādejādi izrādot cieņu vecākiem par bērnu audzināšanu;
- Iedzīvotāju informētības nostiprināšana par sociālo politiku un sociālo garantiju pieejamību;
- Izmaiņas bērnu un jauniešu izglītošanas jautājumos;

¹⁸² Laikraksts "Latvijas Vēstnesis" (laidiens 18.09.1998, nr. 271/272 (1332/1333). Skatīts 04.05.2019., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/49801>

- Sabiedrībai nepieciešamo paklpojumu pieejamība visā valsts teritorijā;
- Darba samaksas un sociālo garantiju apjoma pieaugumu proporcionāli dārdzības kāpumam;
- Veslīgāka un patīkamāka apkārtējā vide sabiedrībai;
- Sabiedrības informētība par demogrāfisko situāciju un valsts politiku šajā jomā;

Visi šie ierosinājumi ir izveidoti ar mērķi sakārtot tos jautājumus, kuri līdz šim valsts realizētajā politikā ir sagādājuši problēmas un nav pienācīgi izstrādāti. Kā šīs koncepcijas galveno izpildītāju tiek uzskatīta valsts, vienlaicīgi tai paturot iespējas atsevišķu uzdevumu izpildei deleģēt kādu no valsts pārvaldes iestādi. Lai turpmāk izvirzītie mērķi tiktu pienācīgi analizēti, autore ir noteikusi vairākus punktus, kuriem būtu jāseko līdzi, izstrādājot un pieņemot jaunu likumu vai ierosinājumu. Kā piemēram, ir jāraksturo realizējamā pasākuma būtība (mērķauditorija un paredzamā ietekme uz to), sagaidāmie rezultāti skaitliskā izteiksmē, pasākuma izpildītājinstitūcija, veikšanas laiks, periods, saistība ar citiem – jau veicamajiem un uzsākamajiem pasākumiem, kopējais nepieciešamais finansējuma apjoms gadā, kā arī citi svarīgi īstenošanas nosacījumi, kuri var ietekmēt pasākuma realizācijas procesu.¹⁸³

Līdz ar 1999. gadu tika izstrādās plāns “Par atbalstu ģimenēm ar bērniem”, kurš ievirzīja turpmāko ģimeņu atbalsta politikas attīstību Latvijā. Šī Labklājības ministrijas koncepcija Ministru kabinetā tika izskatīta 2000.gada 1. februārī un šīs koncepcijas izskatīšana bija svarīga, jo pēc iepriekšējo gadu nestabilās ekonomiskās situācijas valstī, tieši ģimenes, īpaši daudz bērnu ģimenes, nebija spējīgas nodrošināt bērniem pienācīgu audzināšanu, izglītošanu un atbalstu.¹⁸⁴ Šīs koncepcijas izstrādes mērķis bija izveidot vienu ģimenes atbalsta politiku valstī, kas skaidri noteiktu valsts prioritātes un turpmāko virzību, kā arī iezīmēt iespējamus institucionālos risinājumus ģimenes atbalsta politikas koordinēšanai. Ne tikai Latvijā, bet arī Eiropā statistika liecināja, ka jaunie cilvēki aizvien vairāk izvēlas atlikt ģimeņu veidošanu un bērnu radīšanu un valstij ir nepieciešams ieviest atbalsta instrumentus, kuru iespaidā jaunie pāri būs gatavi plānot ģimenes. Lai 10-20 gadu laikā sasniegtu pozitīvus rezultātus ģimeņu labsajūtai Latvijā, Labklājības ministrija ir noteikusi vairākus izpildāmos uzdevumus. Primāri ir noteikt to vajadzību loku, kas ir nepieciešams ģimenēm un bērniem. Līdzšinējais atbalsts ģimenēm bija nepārdomāts un nebalstījās pilnībā uz ģimeņu interesēm. Otkārt, ir jānosaka principus iespējamam atbildības

¹⁸³ Laikraksts “Latvijas Vēstnesis” (laidiens 18.09.1998, nr. 271/272 (1332/1333). Skatīts 04.05.2019., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/49801>

¹⁸⁴ Labklājības ministrija “Koncepcija – Valsts atbalsts ģimenēm ar bērniem” (Latvijas Vēstnesis: Laidiens 10.02.2000., Nr.42/43 (1953/1954). Skatīts 09.05.2019., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/954>

sadalījumam starp ģimenēm, valsti un pilsonisko sabiedrību. Treškārt, jānosaka netaliekamo, optimālo un iespējamo pakalpojumu loku, ko valstij un pašvaldībām vajadzētu nodrošināt īsākā un vidējā laika posmā. Maģistra darba autores ieskatā, svarīgākais no uzdevumiem ir izveidot institucionālo mehānismu vienotas ģimenes atbalsta politikas izstrādei un ieviešanai. Līdz 2000. gadam vienota ģimenes atbalsta politika tā arī netika izstrādāta un, iespējams, tādēļ pabalstu sistēma netika pienācīgi piemērota ģimeņu finansiālajām vajadzībām un ģimenes nejutās atbalstītas šajā laika periodā.

Labklājības ministrijas izstrādātajā koncepcijā tika izskaidrota ģimenes definīcija, kas līdz šim ne normatīvajos aktos, ne valsts iestāžu koncepcijās netika skaidrots. Šī koncepcija piedāvā ģimenes ar bērniem skatīt kā vecāku, vecāka vai aizbildņa un kopā ar viņiem dzīvojošo bērnu kopdzīvi, kurus vieno kopēji labumi, mājoklis un savstarpēja atbildība par bērnu audzināšanu un tās mērķis ir spēt nodrošināt pilnvērtīgu sabiedrības locekļu veidošanos.¹⁸⁵ Līdz ar šo ģimenes jēdziena definīciju, tiek nostiprināta ģimenes locekļu vērtība sabiedrībā un tiek apzināts, ka vecāku audzinātie bērni veido nāktones sabiedrību. Tomēr, līdz šādu skaidrojumu, koncepcijā tiek uzsvērts, ka ģimene nesākas un nebeidzas līdz ar bērnu piedzimšanu vai pieaugšanu. Kā arī, ģimene var pastāvēt gan reģistrētās, gan neregistrētās partnerattiecībās un sākas vēl pirms bērnu piedzimšanas.¹⁸⁶ Maģistra darba autore vēlas uzsvērt, ka, ja ģimene sākas vēl pirms bērnu piedzimšanas, tad ir saprotams, ka ģimenes atbalsta politika attiecas jau uz pāriem bez bērniem. Tātad ģimenes atbalsta politikas koncepcijā būtu jābūt iekļautiem instrumentiem, kā atbalstīt pārus bez bērniem, iespējams, lai tie laika gaitā nolemtu par labu ģimenes pieaugumam. Kā uzskata autore, laika posmā no Latvijas Neatkarības atgūšanas līdz pat 1999.gadam, atbalsts pāriem bez bērniem netika realizēts un šāda punkta iekļaušana 1999. gada koncepcijā ir “solis uz priekšu” mūsdienīgākai ģimenes atbalsta politikas koncepcijai. Valdības uzmanība tika pievērsta jautājumam par to, kā ģimenes Latvijā vairot, kā tās atbalstīt un kādēļ to ir nepieciešams darīt. Koncepcijā teikts, ka ģimene ir relatīvi slēgta grupa, kuras locekļiem ir izteikta emocionālā tuvība un “mēs” sajūta, un ģimene ir tā institūcija, kurā indivīdi sevī attīsta sociālās uzvedības normas un vērtības, kuras ir svarīgas veiksmīgas un attīstības sabiedrības veidošanā.¹⁸⁷ Tātad ģimeņu atbalsta politika ir ne tikai tā brīža situācijas labošana, bet ieskats nākotnē – politikas instrumenti jāpielieto tā, lai tas rezultātā radītu labāku nākamo sabiedrību Latvijā. Īpaša valsts politikas

¹⁸⁵ Labklājības ministrija “Koncepcija – Valsts atbalsts ģimenēm ar bērniem” (Latvijas Vēstnesis: Laidiens 10.02.2000., Nr.42/43 (1953/1954). Skatīts 09.05.2019., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/954>

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Ibid.

iesaiste ir nepieciešama situācijās, kad darbības ģimenē kļūst par pašai ģimenei un sabiedrībai nevēlamu parādību, kā piemēram, alkoholisms, vardarbība, kiminalitāte un citas parādības. Ir svarīgi saprast, ka šīs parādības nav kaitīgas tikai konkrētās ģimenes locekļiem, bet visai sabiedrībai kopumā un šādu parādību sekas būtu jāapzinās gan valstij, gan tās sabiedrībai. Valsts uzdevums, lai nepieļautu šādas situācijas, ir radīt pēc iespējas labvēlīgākus apstākļus, kas veicinātu ģimenēm pašām uzņemties atbildību par tās locekļu attīstību un funkcionēšanu ģimenes ietvaros un apkārtējā sabiedrībā. 1999. gadā, kad tika izstrādāta koncepcija, tika definētas tā laika aktuālākās problēmas, ar kurām valstij būtu jācīnās. Dažas no tām ir straujā dzimstības samazināšanās, negatīvs iedzīvotāju dabiskais pieaugums, lielais abortu skaits, augsti jaundzimušo un māšu mirstības rādītāji, pieaugošais ārliulības bērnu skaits, kas var liecināt par neregistrēto laulību skaita pieaugumu, pieaugošais bērnu skaits pašvaldību bērnu namos, nabadzīgo ģimeņu skaits un to finansiālais stāvoklis.¹⁸⁸ Līdz ar pieminētajām un vēl citām problēmām demogrāfijas un ģimeņu labsajūtas jomā, tiek novērtēta arī pašreizējā (tā laika – 1999.gads) politika attiecībā uz ģimenēm.

Kā tiek minēts Labklājības ministrijas koncepcijā un, kā novēroja arī maģistra darba autore, valstī nav vienotas ģimenes atbalsta politikas, kā arī nav valstiski vienota skatījuma uz ģimenēm un problēmām tajās. Protams, līdz šim tika piešķirti pabalsti un cita veida atbalsts ģimenēm ar vienu vai vairākiem bērniem, taču to nevar nosaukt par vienotu valsts atbalsta politiku ģimenēm. Katrs no jautājumiem, kas ir saistīts ar ģimeņu labsajūtu vai atbalstu bērniem, tiek risināts atsevišķi – izglītības jautājumi, sociālais atbalsts, nodarbinātības jautājumi, pabalstu sistēma un citi. Valstī trūkst koordinēta, vienota mehānisma, kas spētu apvienot dažādu valsts institūciju skatījumu uz ģimenēm. Vienotas ģimenes atbalsta politikas neesamība ir rosinājusi negatīvu sabiedrības nostāju un tā vairs neuzticās valsts realizētajai politikai. Maģistra darba autore izpratnē, ir grūti vai praktiski neiespējami iegūt ģimeņu atbalstu valsts institūcijām un politikai, ja tā neredz vienotu atbalsta politikas konceptu un nejūt to savā ikdienā. Visbeidzot, koncepcijā tiek minēts, ka līdz šim ir bijusi nepieciešama viena institūcija, kas būtu atbildīga par vienotu ģimenes jautājumu risināšanu, varētu pieņemt lēmumus un noteikt prioritātes ģimenes atbalsta politikas īstenošanā.¹⁸⁹

Katrai ģimenei, neatkarīgi no bērnu skaita, ir savas pamatvajadzības, kuras lielā mērā nosaka ģimenes rīcību un nākotnes plānus. Attiecībā uz ģimenēm, šīs pamatvajadzības var iedalīt

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Labklājības ministrija “Koncepcija – Valsts atbalsts ģimenēm ar bērniem” (Latvijas Vēstnesis: Laidiens 10.02.2000., Nr.42/43 (1953/1954). Skatīts 09.05.2019., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/954>

vairākos posmos, novērtējot, kas katrā posmā ģimenēm varētu būt aktuālākais jautājums. Ja kāda no pamatvajadzībām konkrētajā posmā netiek izpildīta vai ģimenes pārstāvji to nespēj īstenot, tiek negatīvi ietekmēta ģimeņu labsajūta un to iespējas funkcionēt kā ģimenei. Konceptijā tika raksturotas vairākas pamatvajadzības, kuras dažādos ģimeņu attīstības posmos ir aktuālas.

- Mājoklis – šī pamatvajadzība tiek definēta kā svarīga jebkurā ģimeņu attīstības posmā – tas ir ģimenes eksistences pamats un simbols. Mājoklis ir tā vide, kurā ģimene var attīstīt gan savas individuālās spējas, vēlmes, gan veidot ģimenes kopējās tradīcijas. Rakturojot ģimeņu un mājokļa stāvokli - sākot ar 1990. gadu, Latvijā samazinās dzīvojamais fonds. Šajā laika posmā daudzām ģimenēm nepietiek finansiālo līdzekļu, lai uzlabotu sava mājokļa apstākļus, veicot remontu. Lai ģimene bez bērniem būtu gatava ģimenes pieaugumam, tai ir nepieciešama pārliecība, ka mājoklis būs piemērots ģimenes vajadzībām. Tas attiecas ne tikai uz ģimenēm bez bērniem, bet arī uz ģimenēm, kurām jau ir bērni un kuras varētu izlemt par ģimene paplašināšanu. Kā paredz koncepcija, ir vairāki valsts pārvaldes instrumenti, kā tā varētu atbalstīt ģimenes šīs pamatvajadzības nodrošināšanā. Ir nepieciešams laicīgi veikt dzīvojamā fonda uzlabošanu, veicināt sociālo dzīvokļu sistēmu, īpaši parūpējoties par tām ģimenēm, kuras cieš no vardarbības, lielām finansiālajām grūtībām vai citām problēmām. Kā arī, ir jāaktualizē mājokļu attīstības kreditēšanas programmu, nosakot par prioritāti tieši jaunās ģimenes.
- Ienākumu veicināšana – Lai ģimenes vēlētos bērnus vai bērnu skaitu pieaugumu, vēl viena no pamatvajadzībām ir finansiālie ienākumi. Stabils darbs, līdz ar to stabili ienākumi vecākiem sniedz iespēju plānot un paredzēt izdevumus. Audzinot ģimenēs vienu vai vairākus bērnus, ģimenes var saskarties ar grūtībām iesaistīties darba vidē un nopelnīt iztikas līdzekļus. 1997. gadā pēc mājsaimniecību budžeta pētījuma datiem zem krīzes iztika minimuma dzīvoja apmēram 90,5% mājsaimniecību ar trīs un vairāk bērniem, savukārt 77,9% mājsaimniecību ar diviem bērniem un 69,7% mājsaimniecību ar vienu bērnu.¹⁹⁰ Šāda statistika vien liecina, ka ģimenēm ar bērniem ir vajadzīgs īpašs atbalsts ienākumu veicināšanā. Atsaucoties uz minēto statistiku, visām šīm ģimenēm būtu nepieciešams finansiālais atbalsts, lai to pamatvajadzības tiktu nosegtas un ģimene varētu izlemt par labu arī ģimenes pieaugumam. Lai turpmākajā valsts politikā stabilizētu šādu ģimeņu finansiālo stāvokli, Labklājības ministrija piedāvā vairākus atbalsta punktus –

¹⁹⁰ Labklājības ministrija “Konceptija – Valsts atbalsts ģimenēm ar bērniem” (Latvijas Vēstnesis: Laidiens 10.02.2000., Nr.42/43 (1953/1954). Skatīts 09.05.2019., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/954>

bērnu piedzimšanas pabalsts, maternitātes pabalsts, bērna kopšanas pabalsts personai, kura kopj bērnu vecumā līdz trim gadiem, ģimenes pabalsts, piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu – invalīdu, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts nepilngadīgai personai, kura ir zaudējusi vienu vai abus apgādniekus, slimības pabalsts situācijā, kad tiek kopts līdz 14 gadu vecs slims bērns, bezdarbnieku pabalsts, pašvaldību piešķirtie sociālie pabalsti.¹⁹¹ Lai ģimene spētu nodrošināt bērnu izglītošanu, valsts atbalsta politikas ietvaros ir jāparedz dažāda atbalsta mehānismi, kā piemēram, piemaksas noteikšana pie ikmēneša ģimenes valsts pabalsta augustā, lai ģimenes vecākiem būtu iespējams sagatavot bērnus jaunajam mācību gadam. Ir jānosaka atvieglotu studiju kredīta noteikumu ieviešana ģimenēm ar bērniem, kurās paši vecāki vēlas turpināt mācības izglītības iestādēs. Ar šādu atbalsta instrumentu varētu veicināt vecāku konkurētspēju darba tirgū, līdz ar to nodrošināt, ka ģimenes apgādnieki spēs parūpēties par ienākumiem vajadzību nodrošināšanai. Ir jānodrošina transporta pieejamība ģimeņu bērniem, kuri dzīvo attālāk no izglītības iestādes un vecākiem nav iespējams personīgi nogādāt bērnus izglītības iestādēs.

- Veselība – Lai vecāki spētu parūpēties par sevi un saviem bērniem, ir svarīga laba gan garīgā, gan fiziskā veselība. Veselība ir tā vērtība, kura ir svarīga jau no pirmajām dzīves dienām un tās svarīgums nemazinās visas dzīves garumā. Laba veselība ir dzīves kvalitātes rādītājs, kas ģimenē ietekmē arī citus ģimenes locekļus. Līdz ar to, nodrošinot labvēlīgus apstākļus indivīdu veselības uzlabošanai, tiek radīta iespēja ikvienam indivīdam rūpēties par savu un ģimenes veselību un dzīves kvalitāti.¹⁹² Kā liecina Labklājības ministrijas izstrādātā koncepcija, valsts ģimenes atbalsta politikai būtu jāveicina jau pirms saslimšanas gadījuma, profilaktiskajos pasākumos – sievietēm grūtnieču periodā pirmsdzemdību konsultācijas, pieejamo kontracepciju klāsts, organizācijas, kuras aktualizē veselības veicināšanas jautājumus, valsts atmaksātās veselības pārbaudes vecākiem un bērniem, iespējas sporta aktivitāšu veikšanai ģimenēm. Labas veselības saglabāšana ir ne tikai indivīdu un ģimeņu interesēs, bet būtu jābūt arī visas sabiedrības un valsts interesēs.

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Labklājības ministrija “Koncepcija – Valsts atbalsts ģimenēm ar bērniem” (Latvijas Vēstnesis: Laidiens 10.02.2000., Nr.42/43 (1953/1954). Skatīts 09.05.2019., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/954>

- Rekrācija – Kā šo jēdzienu definē jau pieminētā koncepcija, rekrācija sevī ietver atpūtu, spēku atjaunošanu un dažādu interešu apvienošanu.¹⁹³ Rekrācija tiek noteikta kā ģimeņu pamatvajadzība, jo ģimeņu apgādnieki nespēs pienācīgi sniegt atbalstu bērniem un audzināt tos, ja to spēki būs izsmelti un enerģija nebūs atjaunota. Kā piemēram, ģimeņu līdzdalība dažādos sabiedriskajos pasākumos būs atkarīga no tā, cik ģimenes vecāki paši būs ieinteresēti piedalīties un darboties kādās aktivitātēs. Kā viena no prioritātēm šī punkta ietvaros, ir valsts spēja pēc iespējas atvieglot ģimeņu iesaisti dažādos aktīvos un cita veida sabiedriskajos pasākumos un valsts varas instrumentu iespējās ir veicināt vecāku vēlmi iesaistīties dažādos pasākumos. Kā piemēram, valstij būtu jānosaka muzejos pieejamas bērnu biļetes, valsts un pašvaldību realizēti, finansēti ārpusizglītības bērnu pulciņi, ģimenēm un bērniem veltītu pasākumu organizācija.¹⁹⁴ Valstij ir jānodrošina ģimenēm iespēja pavadīt kopā brīvo laiku un atpūsties, kas turpmāk veicina ģimeņu labsajūtu un labu vērtību ienešanā sabiedrībā. Kā vēl viens no politikas instrumentiem ir ANO pasludināto ģimenes dienu, 15. maiju, Latvijā ieviest kā svētku dienu.
- Izglītošanās un konsultācijas – Vēl viena no ģimeņu un indivīdu pamatvajadzībām ir pašizaugsme un pašrealizācija, kuri ir ietekmējošie faktori cilvēka attīstības līmenim. Kā tiek pausts koncepcijas ietvaros, “vispārējais ģimenes izglītības un kultūras līmenis nosaka ģimenes spējas pilnveidot savstarpējās attiecības, risināt ģimenes problēmas”.¹⁹⁵ Tātad, lai ģimene spētu savstarpēji sadzīvot un ģimenes locekļu būtu veiksmīgi komunikācijā arī ārpus ģimenes, ir svarīgi, lai ģimenes pārstāvjiem būtu piemērots izglītības līmenis un zināšanas. Viens no ģimenes izglītības līmeņa rādītājiem ir ģimenes locekļu apziņa par šādu pasākumu svarīgumu. Līdz 1999. gadam vecākiem un bērniem bija pieejama dažāda veida palīdzība – masu medijos tiek atspoguļota dažāda informācija par par sadzīves problēmu risināšanu, padomiem mājsaimniecību lietās, dažādu ekspertu un psihologu viedokļi par dažādu sadzīves problēmu risināšanu. Arī skolās tiek rīkoti pasākumi, kuros piedalās ne tikai bērni, bet arī vecāki, ir atvērti dažādi pieaugušo izglītības centri, pārkvalifikācijas kursi dažādās sfērās un citi izglītības attīstības centri.¹⁹⁶ Lai uzlabotu situāciju šajā jomā, koncepcijā tiek piedāvāts, pirmkārt, izglītēt sabiedrību kopumā un tajā skaitā arī ģimenes, rīkot tematiskos pasākumus bērniem, ar mērķi tos

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Labklājības ministrija “Koncepcija – Valsts atbalsts ģimenēm ar bērniem” (Latvijas Vēstnesis: Laidiens 10.02.2000., Nr.42/43 (1953/1954). Skatīts 09.05.2019., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/954>

¹⁹⁶ Ibid.

izglītot par aktuālajām problēmām un sabiedrības / valsts tradīcijām. Tajā pašā laikā, vecākiem organizēt informatīvās nodarbības, lai tos izglītotu par bērna attīstību dažādos vecuma posmos, kā arī valsts uzdevumos būtu nodrošināt speciālistu (psihologa, ģimenes terapeita) pieejamību ģimenēm. Īpaši tas attiecas uz trūcīgajām ģimenēm, kuras, iespējams, netiek galā ar daudziem šīs jomas jautājumiem.

- Atbalsts īpašās krīzes situācijās - Rēķinoties, ka jebkura ģimene var nonākt kādā krīzes situācijā, kad ģimenei nepietiek līdzekļu vai citu resursu, lai šādu problēmu atrisinātu. Lai ģimene sabiedrībā un valstī kopumā justos droši un pasargāta, ģimenei ir jābūt pārliecībai, ka šādās krīzes situācijās tā spēs gūt atbalstu no valsts puses. Šādas krīzes situācijas var pieprasīt dažāda veida palīdzību – finansiālo, emocionālo, materiālo, rehabilitējošos – vai kāda cita veida palīdzību. Šī ir viena no jomām, kurā valstij ar ģimenes atbalsta politiku būtu jāievieš jauninājumi un risinājumi. Līdz 1999. gadam pašvaldībās trūka tādu apmācītu speciālistu, kuri spētu profesionāli konsultēt ģimeni krīzes situācijās, palīdzēt pārvarēt tās un sniegt ierosinājumus, kā izvairīties no šādām krīzes situācijām. Kā arī, pašvaldībās līdz šim nav apmācītu speciālistu vardarbībā cietušo bērnu sociālajai rehabilitācijai.¹⁹⁷ Ņemot vērā līdzšinējo situāciju, koncepcija ierosina attīstīt profesionālu un kvalitatīvu speciālistu palīdzību dažādās krīzes situācijās, izveidot pašpalīdzības grupas, kurās ģimenes locekļi tiktu apmācīti, kā risināt krīzes situācija, iesaistīt nevalstiskās organizācijas atbalsta sniegšanā ģimenēm un nepieciešams ieviest valsts subsīdijas sociālo darbinieku sagatavošanā.

Visi iepriekš minētie punkti ietekmē ģimeņu labsajūtu valstī. Ja kāds no uzskaitītajiem punktiem ģimenēs netiek pienācīgi risināts, tad tas var negatīvi ietekmēt gan vecāku, gan bērnu labsajūtu un iesaisti sabiedrībā. Lai valsts realizētais ģimenes atbalsts būtu vieglāk sasniedzams ģimenēm, koncepcijas izstrādātāji piedāvā vairāk iesaistīt gan nevalstiskās organizācijas, gan pašvaldības. Dažādu pakalpojumu realizēšana pašvaldību līmenī būtu daudz ērtāka ģimenēm un pakalpojumi būtu vieglāk sasniedzami, kā piemēram, sociālā dienesta darbinieka atbalsts ģimeņu krīzes situācijās varētu tikt organizēts tieši pašvaldību līmenī. Labklājības ministrija piedāvā izveidot atsevišķu orgānu, kurš būtu atbildīgs par ģimenes atbalsta politikas plānošanu un iedzīvinašānu sabiedrībā caur visu valsts pārvaldes institūciju līmeņiem. Koncepcijā tiek sniegti vairāki ierosinājumi, kādā formā šis orgāns varētu tikt veidots – tas varētu būt ģimenes lietu

¹⁹⁷ Labklājības ministrija “Koncepcija – Valsts atbalsts ģimenēm ar bērniem” (Latvijas Vēstnesis: Laidiens 10.02.2000., Nr.42/43 (1953/1954). Skatīts 09.05.2019., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/954>

birojs, vai speciāls ģimenes lietu valsts ministrs un attiecīga struktūra kādā no ministrijām vai īpašo uzdevumu ministrs ģimenes lietās un sekretariāts.¹⁹⁸

Apkopojot un analizējot Labklājības ministrijas koncepciju par valsts atbalstu ģimenēm ar bērniem, maģistra darba autore secina, ka šis bija pirmais no dokumentiem, kurš skaidri un plānveidīgi centās risināt ģimenes atbalsta politikas jautājumus un noteica, ka vienota koncepcija ģimenes atbalsta jomā ir nepieciešama. Šis bija viens no plāniem, kurā jautājumi tika risināti ar ilgtermiņa skatījumu, nevis ītermiņā, kā to varēja novērtot līdz šim gan atbalsta, gan pabalstu jomās. Koncepcijas ietvaros pastiprināti tika vērsta uzmanība uz tām ģimenēm, kurām ir nepieciešama valsts palīdzība un uzsvērts, ka ir jāpilnveido dažādi valsts pārvaldes instrumenti, lai atbalsts šādām ģimenēm būtu efektīvs. Lai arī koncepcijā ietvertais darāmo darbu saraksts nav izpildāms īsā laika posmā, tomēr ilgtermiņā tas dotu pozitīvu rezultātu un pierādītu savu efektivitāti.

Raksturojot laika posmu no Latvijas Neatkarības atgūšanas laika (5. Saeima) līdz 1999. gadam, maģistra darba autore secina, ka ģimenes atbalsta politika kā vienota koncepcija šajā laika posmā nepastāvēja. Realizētā pabalstu sistēma bija haotiska un valstij bija grūtības nodefinēt pareizāko pabalstu sistēmas kārtību laikā, kad valstī ir svārstīga ekonomiskā situācija. Kā iepriekš tika minēts, ģimenes neizjuta valsts atbalstu problēmu risināšanā un šis bija viens no svarīgākajiem iemesliem, kādēļ ģimenes atbalsta politiku bija nepieciešams aktualizēt un radīt tajā pārmaiņas. Līdz ar secinājumiem par šo laika periodu, maģistra darba autore uzskata, ka ģimenes atbalsta politikas attīstības nozīmīgs punkts bija 1999. gada Labklājības ministrijas koncepcija par valsts atbalstu ģimenēm ar bērniem, kurā tika aktualizēti jautājumi, kas saistās ar demogrāfiju, ģimenēm sabiedrībā un valsts iesaisti šo problēmu risināšanā.

Sākot ar 2000. un 2002. gadu, ģimenes atbalsta politikas jautājums kļuva aktuāls politiskajā līmenī, un valsts sāka strādāt pie tā, lai sakārtotu atbalsta politikas sistēmu. Daudzi jautājumi, kuri tika noteikti Labklājības ministrijas koncepcijā, tika arī risināti. Viens no jautājumiem, kas sagādāja problēmas līdz 2000. gadam bija mājokļa jautājums un kā iepriekš tika minēts, tas ir viens no svarīgākajiem nosacījumiem ģimeņu labsajūtai un turpmākajai attīstībai. 2001. gada 6. decembrī tika Saeima pieņēma Valsts prezidenta izsludināto likumu “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā”, kas stājās spēkā 2002. gada 1.janvārī. Šis likums noteica, kuras personas un kādā veidā ir tiesīgas saņemt palīdzību dzīvojamo telpu jautājumu risināšanā. Likumā tika ietverti dažādi pašvaldību sniegtie palīdzības veidi – sociālā dzīvokļa izīrēšana, personu

¹⁹⁸ Ibid.

nodrošināšana ar ar pagaidu dzīvojamo telpu, pabalsta piešķiršana dzīvojamās telpas īres maksas segšanai, dzīvokļa pabalsta piešķiršana bērnam bārenim un cita veida palīdzība, kas saistīta ar mājokļa jautājumiem pašvaldībā.¹⁹⁹ Ar šī likuma palīdzību tika skaidri definēts, kāda ir kārtība dzīvojamās telpas saņemšanai un kādām personām šāds atbalsts pienākas. Pie personām, kuras pirmām kārtām ir nodrošināmas ar dzīvojamo telpu, pieder arī maznodrošinātas personas, ar kurām kopā dzīvo un kuru apgādībā ir vismaz viens nepilngadīgs bērns.²⁰⁰ Šādejādi tiek sniegts atbalsts ģimenēm, kuras ir saskārušās ar dažādām krīzes situācijas grūtībām un nespēj pašas par sevi parūpēties. Kā arī, likuma 27. pants paredz iespēju personām saņemt palīdzību dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai. Kā tiek skaidrots šī panta ietvaros, valsts sniedz palīdzību, daļēji sedzot nepildītās parādsaistības attiecībā uz dzīvojamās telpas iegādei saņemto aizdevumu. Šāda veida valsts palīdzību var saņemt persona, ar kuru dzīvo un kuras apgādībā ir vismaz viens mazs bērns (ar jēdzienu “bērns” šī likuma izpratnē tiek saprasta persona, kura nav sasniegusi 24 gadu vecumu). Lai persona saņemtu šāda veida palīdzību, personai ir jābūt vidējai profesionālajai vai augstāko izglītību un personas vecums nedrīkst pārsniegt 35 gadu vecumu. Šis pants paredzēja jaunu atbalsta formu jaunajām ģimenēm, kuras vēlas sevi nodrošināt ar piemērotu dzīvojamo telpu ģimenei. Šāda veida palīdzība jau bijusi aktuāla kopš Latvijas Neatkarības atgūšanas laikiem un Latvijas sabiedrībai bija nepieciešma šāda likumu norma, kura sniegtu iespēju jaunajām ģimenēm veidot sev pienācīgu vidi. Līdz ar 2000.gadu izmaiņas notika vēl citos likumos, kuri skar ģimeņu aizsardzību un to tiesības. 2002. gadā spēku zaudēja 1995. gadā izveidotais likums “Par sociālo palīdzību” un tā vietā spēkā stājās divi citi likumi: “Valsts sociālo pabalstu likums” un “Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums”. Ar šiem diviem likumiem tika skaidri nodalītas divas jomas – valsts realizētais sociālais atbalsts un pašvaldību realizētais sociālais atbalsts (sociālās palīdzības sniegšana). Var apgalvot, ka šajā laika posmā strauji tika attīstītas jomas, kuras Latvijas sabiedrībā radīja bažas – pabalstu sistēma, valsts un pašvaldību sociālās palīdzības sniegšana, daudz bērnu ģimeņu finansiālā atbalstīšana.

2002. gada 7. novembrī par Latvijas Republikas Ministru kabineta vadītāju kļuva Einars Repše. Ļoti drīz pēc tam, 27. decembrī, Ministru kabinets izdeva rīkojumu “Par Valsts bērna tiesību aizsardzības centra reorganizāciju un Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāta izveidi.”. Rīkojums noteica, ka minēto sekretariātu ir jāizveido ar 2003. gada 1.janvāri. Bērnu tiesību aizsardzības centrs tika pievienots sekretariātam, lai novērstu funkciju

¹⁹⁹ Latvijas Republikas likums “Par palīdzību dzīvokļa jautājuma risināšanā” (Pieņemts 06.12.2001) Skatīts 09.05.2019., <https://likumi.lv//ta/id/56812?&search=on>

²⁰⁰ Ibid.

sadrumstalotību.²⁰¹ Līdz ar MK rīkojumu, Valsts kancelejai tika uzdots izveidot reorganizācijas komisiju, lai tiktu veikts Bērnu tiesību aizsardzības centra audits un citi nepieciešamie uzdevumi reorganizācijas ietvaros. Īpašo uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietu sekretariāta ministra amatā tika iecelts Ainars Baštiks, tā laika 8. Saeimas deputāts, kurš nolika mandātu uzsākot ministra pienākumu pildīšanu. Sekretariāts savā darbības laikā aktualizēja vairākas jautājumus, kas bija aktuāli ģimeņu aizsardzības jomā, ienesa tos politiskajā dienaskartībā un aizvien aktīvāk tika runāts par šīs jomas svarīgumu un aktualitāti. Kā piemēram, 2004. gadā Sekretariāts Saeimas Bērnu tiesību aizsardzības apakškomisijai iesniedza priekšlikumus, lai grozītu likumus, kas paredz vecāku atbildību par bērna atstāšanu bez uzraudzības. Iesniegtie priekšlikumi paredzēja piemērot administratīvo atbildību tiem vecākiem, kuri atstājuši bez uzraudzības un pienācīgi nerūpējas par bērniem, kā arī par vardarbības pielietošanu pret bērnu. Šie iesniegtie grozījumi paredzēja uzlikt atbildību ne tikai bērnu vecākiem, bet arī izglītības, aprūpes un citu iestāžu darbiniekiem. Šie priekšlikumi tika izveidoti sadarbībā ar Tieslietu ministriju, Ģenerālprokuratūru, Valsts policiju, Latvijas Policijas akadēmiju, Bērnu klīniskās universitātes slimnīcu un citām iestādēm. Līdz ar to var secināt, ka līdz ar Sekretariāta izveidi, tika realizēts viens no mērķiem – panākta dažādu iestāžu savstarpējā sadarbība bērnu un ģimeņu aizsardzības politikas īstenošanā. Sekretariāta dienaskārtībā tika aktualizēti aizvien jaunas jomas, kuru realizācija bieži vien prasīja ilgtermiņa domāšanu. Līdz ar ģimeņu aizsardzības jomas parādīšanos arī politiskajā dienaskārtībā, aizvien vairāk tika domāts par atsevišķas ministrijas izveidi, kura pilnvērtīgi pievērstos jautājumu sākārtošanā.

2004. gada 27. maijā Ministru kabinets izdeva rīkojumu “Par Īpašo uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāta reorganizāciju un Bērnu un ģimenes lietu ministrijas izveidošanu”. Šis Ministru kabineta rīkojums noteica ar 2004. gada 27. maiju izveidot Bērnu un ģimenes lietu ministriju, tā ietvaros reorganizējot iepriekš pieminēto Sekretariātu. Līdz ar Bērnu un ģimenes lietu ministrijas izveidi, tā pārņēma minētā Sekretariāta funkcijas, materiālos resursus, tiesības un saistības.²⁰² Līdz ar to, Bērnu un ģimenes lietu ministrijas izveide neprasīja papildus līdzekļus no valsts budžeta. Maģistra darba autores ieskatā, šādas ministrijas izveide bija pozitīvs un nozīmīgs solis ģimenes atbalsta politikas attīstības vēsturē – ģimeņu lietu risināšana ministrijas ietvaros

²⁰¹ Ministru kabineta rīkojums Nr. 731 “Par Valsts bērnu tiesību aizsardzības centra reorganizāciju un Īpašo uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāta izveidi” (Pieņemts 27.12.2002) Skatīts 09.05.2019., <https://likumi.lv/doc.php?id=69862>

²⁰² Ministru kabineta rīkojums Nr. 369 “Par Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāta reorganizāciju un un Bērnu un ģimenes lietu ministrijas izveidošanu (Latvijas Vēstnesis, laidiens 03.06.2004., nr. 89)., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/89398-par-ipasu-uzdevumu-ministra-bernu-un-gimenes-lietas-sekretariata-reorganizaciju-un-bernu-un-gimenes-lietu-ministrijas-izveidosanu>

dod lielāku neatkarību lēmumu pieņemšanā nekā Sekretariāta ietvaros. Kā arī autore šādas ministrijas izveidi vēlas uzsvērt kā nozīmīgu pagrieziena punktu ģimenes atbalsta veidošanas pilnveidošanā Latvijā. Bērnu un ģimenes lietu ministrijas nolikums paredz, ka šī ministrija ir vadošā valsts pārvaldes iestāde bērnu tiesību aizsardzības jomā un ģimenes tiesību jomā. Par ministrijas funkcijām tiek noteikts izstrādāt valsts politiku bērnu tiesību aizsardzības jomā un ģimenes tiesību jomā, organizēt un koordinēt politikas īstenošanu, kā arī veikt citas saistošās funkcijas.²⁰³ Atbilstoši MK nolikumam, ministrijas uzdevumos būs organizēt un koordinēt normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību bērnu un ģimeņu tiesību jomā, nodrošināt bāreņtēvu darba uzraudzību un metodisko vadību, izstrādāt nozarei saistošos politikas plānošanas dokumentu projektus un daudzi citi uzdevumi, kas vērsti uz bērnu un ģimeņu tiesību aizsardzības jomu Latvijā. Bērnu un ģimenes lietu ministrija pievērsās vairākiem jautājumiem, kuri bija cieši saistīti ar ģimeņu labsajūtu Latvijā. Kā piemēram, 2004.gadā ministrija uzsāka piedāvāt bezmaksas psihologa konsultācijas ģimenēm ar bērniem, palīdzot atrisināt jebkura veida jautājumus, kas saistīti ar bērna audzināšanu. Arī Imants Parādnieks, Demogrāfisko lietu centra vadītājs, intervijā norāda, ka šī ministrija savā darbības laikā sakārtoja daudzus jautājumus, par kuriem iepriekš vairākas institūcijas nevarēja vienoties. Kā arī, līdz ar ministrijas izveidi, valsts realizētajā atbalsta politikā parādījās sistemātiskums un pārdomātība.²⁰⁴ 2005.gadā ministrija izdeva Valsts programmu “Bērna un ģimenes stāvokļa uzlabošanai 2005.gadam”. Programmā tika noteikts, ka prioritāte ir atbalsta pasākumi ģimenēm, kā arī bērnu un jaunatnes līdzdalība politikas un draudzīgas vides veidošanā.²⁰⁵ Programmā izvirzītie uzdevumi bija izveidot ģimeņu vajadzībām atbilstošu infrastruktūru pašvaldībās (bērnu laukumīni, pastaigu takas), popularizēt ģimeni kā vērtību sabiedrībā, sniegt psiholoģisku atbalstu ģimenēm ar bērniem. Kopējais finansējums – 480 620 lati. Programmas ietvaros tika realizēta informatīvā kampaņa “Palīdzi bērnam izaugt!”, ar mērķi informēt sabiedrību par adopcijas, audžuģimeņu, aizbildniecības iespējām.²⁰⁶ Šī kampaņa tika uzsākta jau iepriekš, tomēr ministrija noteica, ka šādai kampaņai ir jābūt ilgstošai, nemitīgi aktuālai sabiedrībā un izsmeljoši informatīvai. Programmā tika iekļauti dažāda vecuma

²⁰³ Ministru kabineta noteikumi “Bērnu un ģimenes lietu ministrijas nolikums” (Latvijas Vēstnesis: Laidiens 06.08.2004. Nr.124). Skatīts 10.05.2019. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/92101-bernu-gimenes-un-sabiedribas-integrācijas-lietu-ministrijas-nolikums>

²⁰⁴ Intervija ar Imsantu Parādnieku (06.05.2019, Rīga) Pilnu interviju skatīt pielikumā

²⁰⁵ Valsts programma bērna un ģimenes stāvokļa uzlabošanā 2005.gadam., (pieejams www.lm.gov.lv LR Labklājības ministrija) Skatīts 10.05.2019., <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/berni-un-gimene/1302-projekti/valsts-programma-2005-gadam>

²⁰⁶ Ibid.

bērnu interešu aizstāvība – bērnudārza vecuma, skolnieku, jauniešu, studentu, kā arī pašu vecāku intereses.

Turpmāko gadu valsts politiku ģimeņu un bērnu atbalsta politikā lielā mērā noteica koncepcija “Valsts ģimenes politika” 2004. -2013. gadam, kurā tika iekļauta jau iepriekš minētu un vēl citu atbalsta punktu īstenošana. Šīs koncepcijas izpilde tika kontrolēta katru gadu, informatīvajā ziņojumā apkopojot koncepcijā noteikto pasākumu izpildes gaitu. Pirmajā minētās koncepcijas izpildes gadā (2004.g) trīs noteiktie punkti – izveidoti septiņi bērnu rotaļu un attīstības centri, kuros laiku var pavadīt bērni laikā starp bērnudārzu / skolu un mājām. 2004. gadā darbu uzsāka trīs jauni krīzes centri, lai nodrošinātu atbalstu ģimenēm krīzes situācijās. Kā arī izveidota īpašo uzdevumu komisija, kas palīdz organizēt un pāraudzīt ģimeņu atbalsta politikas īstenošanu.²⁰⁷ 2005.gadā tika noteikta kārtība, kādā tiek piešķirti “Ģimenei draudzīga uzņēmuma” sertifikāti. 15.maijs tika noteikts kā starptautiskā ģimenes diena. Tika sagatavota koncepcija mājokļu politikai, izstrādāta programma “Daudzdzīvokļu dzīvojamo māju renovācijai” un palielināts pabalsts ģimenēm pēc bērna piedzimšanas.²⁰⁸ Ar katru koncepcijas realizācijas gadu, tika atrasta iespēja aizvien vairāk un pilnvērtīgāk realizēt noteiktos mērķus, jo aizvien vairāk tika piešķirti finansiālie līdzekļi to realizēšanā. Daudzu mērķu izpilde bija atkarīga tieši no piešķirtajiem finansiālajiem līdzekļiem, piemēram, jau pieminēto krīzes centru izveide. Sākot ar 2009.gadu koncepcijas plāna izpilde kļuva apgrūtināta. Kā minēts informatīvajā ziņojumā, 2009.gads daudzām ģimenēm deva daudzus izaicinājumus un grūtības, ģimeņu apgādnieki zaudēja darbu, līdz ar to nespēja nodrošināt ģimeni ar to vajadzībām. Bezdarba līmenis, salīdzinot ar 2008.gadu, bija pieaudzis par 19%.²⁰⁹ Līdz ar ienākumu zaudēšanu, ģimenēm radās problēmas, kuru risināšanai bija nepieciešama valsts palīdzība - neapmaksāti kredīti, mājokļu īres parādi, naudas trūkums bērnu vajadzību apmierināšanai. Finansiālās grūtības skāra ne tikai ģimenes, bet arī valsti un valsts budžetu. Līdz ar valsts nepieciešamību samazināt izdevumus, tika samazināts atbalsts valsts ģimenes politikas koncepcijas realizācijai. No 29 pasākumiem, kurus tika plānots realizēt 2009.gadā, īstenoti tika nedaudz vairāk kā puse un kā galvenais arguments to neizpildei bija finansiālo līdzekļu trūkums. Budžeta konsolidācijas pasākumi negatīvi ietekmēja ne tikai ģimeņu

²⁰⁷ Informatīvais ziņojums par rīcības plāna koncepcijas “ Valsts ģimenes politika” īstenošanai 2004. – 2013.gadam pasākumu izpildi 2004.gadā (22.02.2005, pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/berni-un-gimene/2-politikas-planosanas-dokumenti-un-tiesibu-akti/2-latvijas-politikas-planosanas-dokumenti>) Skatīts 11.05.2019

²⁰⁸ Informatīvais ziņojums par rīcības plāna koncepcijas “ Valsts ģimenes politika” īstenošanai 2004. – 2013.gadam pasākumu izpildi 2005.gadā (20.01.2006., pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/berni-un-gimene/2-politikas-planosanas-dokumenti-un-tiesibu-akti/2-latvijas-politikas-planosanas-dokumenti>) Skatīts 11.05.2019

²⁰⁹ Informatīvais ziņojums par rīcības plāna koncepcijas “ Valsts ģimenes politika” īstenošanai 2004. – 2013.gadam pasākumu izpildi 2009.gadā (22.02.2010, pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/berni-un-gimene/2-politikas-planosanas-dokumenti-un-tiesibu-akti/2-latvijas-politikas-planosanas-dokumenti>) Skatīts 11.05.2019

atbalsta politiku, bet arī citas valstij nozīmīgas nozares. 2009.gadā tika īstenoti tie koncepcijas uzdevumi, kuru izpilde neprastīja ievērojamus finansiālos līdzekļus, piemēram, tika realizēti informatīvie un konsultatīvie pasākumi ģimenēm, kā arī dažādi sabiedriskās domas veidojošie pasākumi par ģimeņu un bērnu lomu sabiedrībā. Kā arī tika turpināti iepriekš iesāktie darbi – bērnu rotaļlaukumu labiekārtošana, pirmsskolas izglītības iestāžu labiekārtošanas darbi, sabiedrības informēšanas pasākumu realizēšana par ģimeņu atbalsta jautājumiem Latvijā. Ekonomiskā situācija plāna izpildi ietekmēja ne tikai 2009.gadā, bet arī uzdevumu izpildi citos gados. 2011.gada informatīvajā ziņojumā minēts, ka daudzas priekšlikumu idejas tika apturētas, jo to izpildei netiek paredzēti līdzekļi. Netika pilnvērtīgā skaitā izveidoti ģimeņu krīzes centri, bērnu rotaļlaukumi, netika piešķirts pienācīgs finansējums sociālo darbinieku atalgojuma celšanai un vēl citi plāni, kuri prasa finansiālos resursus. Analizējot valsts ģimenes politikas realizāciju 2004.-2013., maģistra darba autore secina, ka ģimeņu un bērnu lietu ministrijas izveide ievieša strauju attīstību ģimeņu labsajūtā Latvijā, realizējot vairākus projektus un koncepcijas. Tomēr, lai arī šajā laikā tika plānoti un realizēti nozīmīgi procesi, ģimenes atbalsta politikas attīstību gandrīz pilnībā apturēja ekonomiskā krīze Latvijā, kas jūtamas sekas atstāja sākot ar 2009.gadu. Krīzes augstākajos punktos, valstī tika realizēti dažāda veida taupības pasākumi. Lai samazinātu budžeta tēriņus, daudzas valsts iestādes tika reorganizētas, pārstrukturētas un likvidētas. Šajā periodā politiskajā līmenī tika aktualizētas runas par Bērnu un ģimenes lietu ministrijas likvidāciju vai reorganizāciju. Leonīds Mucenīks, Latvijas daudz bērnu ģimeņu biedrību apvienības valdes priekšsēdētājs, atklātā vēstulē pauda viedokli, ka 9. Saeimas partiju solījumi nesakrīt ar realizēto politiku – ja partiju solījumos ģimeņu un bērnu labsajūta tika uzsvērtā kā prioritāte, tad vēlāk partijas atbalstīja plānu reorganizēt ministriju, kura atbild par šīs labsajūtas nodrošināšanu. Arī L.Mucenīks pauž uzskatu, ka ministrijas izveide nodrošināja veiksmīgu ģimeņu atbalsta politikas attīstību un bez šādas ministrijas attīstība būs iznīcināta.²¹⁰ L.Mucenīks organizācijas vārdā aicināja valdību nesagraut ministrijas izveidoto atbalsta sistēmu ģimenēm un turpināt atbalstīt ģimeņu un bērnu atbalsta politikas pilnveidošanu. Par ministrijas saglabāšanu iestājās arī biedrība “Nepaliec Viens”, kuras darbība tiek vērsta, lai sniegtu atbalstu bērniem, jauniešiem, vecākiem, ģimenēm, personām ar īpašām vajadzībām un senioriem. 2009.gada 26.janvārī biedrība uzsāka parakstu vākšanu par Bērnu un ģimenes lietu ministrijas saglabāšanu. Atklātā vēstulē prezidentam, Biedrība pauda uzskatu, ka atbalsts ģimenēm ir Latvijas nācijas pastāvēšanas jautājums. Biedrība uzskata, ka valstij būtu jāturpina līdzšinējais ģimeņu atbalsta virziens un ministrija ir tā platforma, kura reālā praksē ievieša

²¹⁰ Latvijas daudz bērnu ģimeņu biedrību apvienības valdes priekšsēdētājs Leonīds Mucenīks: Viedoklis par Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijas likvidāciju (05.03.2009: Rīga).

pārmaiņas.²¹¹ Biedrība savā vēstulē aicina Valsts prezidentu nepieļaut šādas ministrijas likvidāciju un saskatīt ģimeņu nozīmi tupmākās sabiedrības veidošanā Latvijā. Neskatoties uz dažādu organizāciju, sabiedrības pārstāvju un atsevišķu politisko spēku argumentiem pret ministrijas likvidēšanu un reorganizēšanu, 2009.gada 29.maijā Ministru kabinets izdeva rīkojumu Nr. 359 “Par Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijas reorganizāciju”. Šis MK rīkojums noteica ministrijas funkcijas pārdalīt Labklājības ministrijai, Tieslietu ministrijai un Izglītības un zinātnes ministrijai.²¹² Reorganizācijas radītie izdevumi tika paredzēti atmaksāt no Labklājības ministrijas līdzekļiem. Pēc maģistra darba autores ieskatiem, ar līdz ar šādu reorganizāciju, valsts veidotā ģimeņu atbalsta politika atgriezās iepriekšējā līmenī, kad nebija vienas noteiktas institūcijas, kura atbildētu ar ģimeņu un bērnu jautājumu risināšanu valstī. Autoresprāt, šāds solis negatīvi ietekmēja valsts pārvaldes veidoto ģimenes atbalsta politiku un šajā brīdī nācās no jauna meklēt risinājums tās attīstībai. 2009.gada ekonomiskā krīze ievērojami skāra ģimeņu pabalstu sistēmu. Tika uzsākti taupības pasākumi daudzās valsts nozarēs. Labklājības ministrija publicēja informatīvo ziņojumu “Par turpmāku valsts pabalstu izmaksas ierobežojumu noteikšanas pamatotību”. Šajā ziņojumā tika atspoguļotas tās jomas, kurās tika samazināti izdevumi. Līdz 2014.gad 31.decembrim noteikts, ka, ja slimības vai bezdarbnieka pabalsts pārsniedz 16,38 eiro dienā, tad izmaksājamā summa dienā ir 16,38 eiro un 50% no tās summas, kas pārsniedz 16,38 eiro. Ierobežojumi skāra arī vecāku pabalstus, kuru aprēķināja tāpat kā iepriekš minēto bezdarbnieka pabalstu, tikai šajā gadījumā nepārsniedzamā summa ir 32,75 eiro. Būtiskus ierobežojumus skāra ģimenes valsts pabalsts – par katru bērnu ģimenē tika noteikts vienāds pabalsta lielums – 11,38 eiro mēnesī.²¹³ Šāda nemainīga likme neaizsargā daudz bērnu ģimenes, kuras, pēc maģistra darba autores domām, ekonomiskās krīzes laikā būtu jāaizsargā visvairāk. Ar šādu izlīdzināto pabalstu 2009.gadā valsts ietaupīja 4,3 milj. Euro. Tā kā katra ģimene saņem vairākus pabalsta veidus, var secināt, ka šādi ierobežojumi negatīvi ietekmēja ģimeņu labsajūtu Latvijā. Ģimeņu labsajūtu ietekmēja arī ārējie procesi valstī. Kā par piemēru var minēt galvenos ekonomiskos rādītājus, kuri ir atspoguļoti tabulā nr. 8.

Tabula nr.8

Galvenie ekonomiskie rādītāji Latvijā no 2008.-2014.gadam

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
--	------	------	------	------	------	------	------

²¹¹ Biedrība “Nepaliec Viens”: Atklāta vēstule prezidentam par Bēnu un ģimenes lietu ministrijas saglabāšanu (26.01.2009)., <https://www.nepaliecviens.lv/lv/par-mums>. Skatīts 11.05.2019.

²¹² Ministru kabineta rīkojums Nr.359 “Par Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijas reorganizāciju” (29.05.2019) Skatīts 11.05.2019., <https://likumi.lv/doc.php?id=192852>

²¹³ Labklājības ministrija., Informatīvai ziņojums “ Par turpmāku valsts pabalstu izmaksas ierobežojumu noteikšanas pamatotību” (Labklājības ministrs U. Augulis:2014)., 2

							prognose
IKP salīdzināmajās cenās (izmaiņas pret iepriekšējo gadu),%	-2.8%	-17.7%	-1.3%	5.3%	5.2%	4.1%	2.9%
Tautsaimniecībā nodarbināto mēneša vidējā bruto darba samaksa, salīdzināmajās cenās (% pret iepriekšējo periodu)	4.5%	-7.2%	-2.4%	0.0%	1.4%	4.6%	6.2%
Bezdarba līmenis (gada vidējais), % no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem	7.7%	17.5%	19.5%	16.2%	15.0%	11.9%	10.8%

Avots: Finanšu ministrijas makroekonomiskā scenārija prognozes 2014.gada augustā²¹⁴

Kā redzams dotajā tabulā, īpaši strauji pieauga bezdarba līmenis ekonomiski aktīvajā iedzīvotāju vidū, tajā pašā laikā samazinājās arī nodarbināto darba samaksas apmērs. Visstraujāk negatīvās pārmaiņas iedzīvotāji izjuta sākot ar 2009.gadu un kā redzams gan plānošanas dokumentos, gan statistikas datus, šāda tendence turpinājās līdz pat 2014.gadam.

2014.gadā tika pieņemtas vairākas izmaiņas likumos, ar mērķi stabilizēt pabalstu sistēmu ģimenēm. Grozījumi tika izdarīti gan vlsts sociālo pabalstu likumā, arī maternitātes un slimību apdrošināšanas likumā. Grozījumi paredzēja no 2014.gada 1. janvāra paaugstināt bērna kopšanas pabalsta apmēru no 142,29 eiro (100 lati) līdz 171 eiro (120 lati).²¹⁵ No 2014.gada 1.oktobra vecāku pabalsts tika piešķirts arī strādājošajiem vecākiem. Kā viens no jauninājumiem pabalstu sistēmā bija vecākiem iespēja izvēlēties pabalsta apmēru – pabalsts līdz bērna viena gada vecumam 60% apmērā no vecāka vidējās algas, vai pabalsts līdz bērna pusotra gada vecumam 43,75% apmērā. Pēc maģistra darba autores domām, 2014.gadu varētu uzskatīt kā ģimenes atbalsta politikas “atveseļošanās” procesa sākumu.

2011.gadā tika pieņemts Ministru Kabineta rīkojums “Par ģimenes valsts politikas pamatnostādņēm 2011.- 2017.gadam”, ar mērķi deleģēt valsts institūcijas realizēt politikas pamatnostādnes. Līdz ar šo pamatnostādņu izveidošanu tika īstenots viens no iepriekš minētajiem valsts atbalsta politikas trūkumiem – politikas veidošanā beidzot tika saskaņota vairāku institūciju sadarbība. Pamatnostādņēs īstenotie pasākumi saskaņoti ar konceptuālo dokumentu “Latvijas izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā”, kā arī Latvijas ilgspējīgas attīstības stratēģiju līdz 2030.gadam, ANO Konvenciju par bērna tiesībām un citiem Latvijas un starptautiskajiem dokumentiem.²¹⁶ Šo pamatnostādņu izveides galvenais mērķis ir veicināt ģimeņu nodibināšanu, stabilitāti, labklājību, sekmēt dzimstību, kā arī stiprināt laulības institūciju un tās vērtību

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ Labklājības ministrija., Informatīvai ziņojums “ Par turpmāku valsts pabalstu izmaksas ierobežojumu noteikšanas pamatojumu” (Labklājības ministrs U. Augulis:2014)., 11

²¹⁶ Ministru kabineta rīkojums Nr.65 “Par ģimenes valsts politikas pamatnostādņēm2011.-2017.gadam” (pieņemts 18.02.2011). Skatīts 11.05.2019., <https://likumi.lv/doc.php?id=226107>

sabiedrībā.²¹⁷ Līdz ar šīm pamatnostādņēm, Latvijā ģimenes atbalsta politikā tika noteiktas vairākas prioritātes. Šie galvenie prioritāšu virzieni bija ģimeņu dibināšanas process, bērnu ienākšana ģimenē, ģimenes dzīves plānošana, ģimenes stabilitāte, ārpusģimenes aprūpe. Šajos noteiktajos virzienus ir izvirzīti vairāki uzdevumi, kuri projekta ietvaros ir jāizpilda. Pirmo gadu (2011. – 2013.gads) izvirzītie uzdevumi bija paaugstināt IIN atvieglojuma par apgādībā esošu personu likmi, mājokļu atbalsta politikas īstenošana, projekts “ģimenei draudzīgs komersants”, ārpusģimenes aprūpes sistēmas uzlabošana, kā arī citi uzdevumi un apakšuzdevumi. Kā viens no mērķiem bija sekmēt jauniešu sagatavotību dzīvei pēc ārpusģimenes aprūpes un apakšuzdevums šī mērķa sasniegšanai bija bērnu aprūpes iestādēs izveidot “jauniešu māju”, kas būtu paredzēta jauniešiem 15 – 18 gadu vecumā.²¹⁸ Šis pamatnostādņu plāns ietvēra visas svarīgākās jomas dažādu ģimeņu atbalsta veicināšanai un šajā laika periodā tas bija nozīmīgākais politikas plānošanas dokuments šajā jomā. Šī iemesla dēļ, Ministru kabineta rīkojumā tika noteikts regulāri apkopot izdarītos darbus, atspoguļot regulārus rezultātus, kā arī pasākuma noslēgumā apkopot šī plānošanas dokumenta ietekmi Latvijas ģimeņu vidū. Rezultāti tika apkopoti SIA “SAFAGE Baltija” izstrādātajā gala ziņojumā “Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011.- 2017.gadam ex-post novērtējums”, kas publicēts 2018.gada 18.decembrī. Gala ziņojuma mērķis ir sniegt atzinumus par paveikto un vēl veicamajiem darbiem. Atsaucoties uz gala ziņojumu, ir sasniegts pozitīvs rezultāts laulību nostiprināšanā sabiedrībā. Arī Centrālās statistikas dati liecina, ka, salīdzinot ar 2017.gadu, 2018.gadā ir pieaudzis laulību skaits par 200 laulībām (kopā 13,4 tūkstoši laulību).²¹⁹ Noslēgto laulību skaits, šī pasākuma ietvaros tiek uztverts kā ģimenisko vērtību nostiprināšanās sabiedrībā. Vēl viens no pamatnostādņu mērķiem bija palielināt materiālo atbalstu ģimenēm un palielinājums bija vērojams vairākās atbalsta jomās. Piemēram, mājokļa politikas ietvaros, palīdzība tika sniegta 7408 ģimenēm, palielināts ģimenes pabalsta apmērs, palielināts valsts atbalsta apmērs bērniem, kuri zaudējuši apgādniekus un cita veida finansiālais atbalsts.²²⁰ Tomēr, kā tiek atspoguļots gala ziņojuma secinājumos, pastāv vairāki problēmjautājumi, kuri netika atrisināti un kuru risināšanai ir jāpievēršas turpmākajos gados. Līdzīgi kā jau iepriekš ir minējuši dažādi eksperti, viena no problēmām ir neveiksmīga starpinstitucionālā sadarbība, kuras rezultātā tik sarežģīti veidot vienotu ģimenes atbalsta

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Centrālā statistikas pārvalde, Preses relīze “Reģistrēts vairāk laulību:2018”. Skatīts 11.05.2019., <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaits/meklet-tema/2441-dzimuso-miruso-un-laulibu-skaits-2019-gada>

²²⁰ Ibid.

politiku. Vairāku institūciju savstarpējā sadarbība nodrošinātu politikas efektīvāku ieviešanu un realizēšanu. Statistikas rādītājus un Latvijas demogrāfisko situāciju negatīvi ietekmē viens svarīgs faktors – jaunu ģimeņu emigrācija uz citām valstīm. Pēc maģistra darba autores domām, šis ir viens no svarīgākajiem aspektiem, kas būtu jāņem vērā, izstrādājot jaunu ģimenes atbalsta politiku, jo ar valsts atbalsta palīdzību būtu iespējams saglabāt vai palielināt ģimeņu skaitu Latvijā. Jaunu ģimeņu emigrēšana uz citām valstīm negatīvi iespaido vairākus statistikas datus – nodarbinātības rādītājus, dzimstību, demogrāfiskos rādītāji valstī un daudzas citas jomas. Centrālās statistikas pārvaldes Sociālās statistikas departamenta direktore Maranda Behmane norāda, ka visbiežāk emigrē cilvēki vecumā no 25 – 49 gadiem.²²¹ Šajā vecuma grupā ietilpst gan darbaspējīgie cilvēki, gan potenciālie vecāki. Nereti līdz ar šīs grupas cilvēku emigrēšanu, līdzī dodas arī viņu atvases un ģimenes atbalsta politikas uzdevums ir realizēt instrumentus, lai mazinātu emigrējošo cilvēku skaitu, un atgrieztu Latvijā jau aizbraukušos.

Līdz ar ģimeņu atbalsta politikas 2011.-2017.gada plāna novērtējumu, tiek sniegti vairāki ieteikumi atbalsta politikas turpmākai attīstībai. Kā galvenais ieteikums ir pausts – izstrādājot politikas plānošanas dokumentus, tapšanas procesā iesaistīt visas tās institūcijas, nevalstiskās organizācijas, kuras ir saistītas ar konkrēto politiku (piemēram, skolas, sociālie darbinieki, ministrijas u.t.t). Līdzīgs nosacījums attiecas arī uz ministriju savstarpējo sadarbību. Ir jābūt “horizontālajai līknei”, kā piemēram, lai Izglītības un zinātnes ministrija spētu ieviest ģimenes un laulību tematikas iestrādi izglītības saturā. Šajā procesā būtu nepieciešams, lai savstarpēji spētu sadarboties arī citas ministrijas, piemēram, Labklājības ministrija. Otrkārt, izstrādājot ģimenes atbalsta politikas priekšlikumus 2011. – 2017.gadam, netika veikts institūciju sniegto pakalpojumu novērtējums pēc ģimeņu tipiem. Īpaši tas, vai ģimenes vecāki ir laulībā, vai dzīvo kopdzīvē.²²² Šāda uzskaitījuma neesamība neļauj detalizētāk analizēt sniegto pakalpojumu efektivitāti. Treškārt, neskaidrības rada laulībā neregistrētu, bet kopdzīvē esošu pāru atspoguļojums normatīvajos aktos un plānošanas dokumentos. Kā tiek minēts gala ziņojumā par ģimeņu valsts politikas pamatnostādņem 2011.-2017.gadam, gan statistika, gan socioloģijas dati liecina, ka neregistrēta kopdzīve ir ģimenes forma Latvijā, taču likumos skaidri noregulēta šāda forma nav. Līdz ar to, minētajā gala ziņojumā noteikts, ka politikai jāspēj integrēties sabiedrībā un sekot līdzī sabiedrībā pastāvošajām formām. Politikai ir jārod risinājumi kopdzīvē esošo pāru

²²¹ Latvijas Radio ziņu dienests: intervija ar CSP Sociālās statistikas departamenta direktori Marandu Behmani (30.05.2017).

²²² Gala ziņojums “Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011.-2017. gadam ex-post novērtējums”, (SIA SAFEGE Baltija: 2018), 265

tiesiskajai aizsardzībai. Apkopojot realizēto politiku un rezultātus laika posmā no 2011.-2017.gadam, gala ziņojumā tika secināts, ka vēlprojām ir jāatīsta valsts pārvaldes instrumenti, lai veidotu ģimenēm draudzīgu sabiedrību.²²³ Šī mērķa sasniegšanai var izmantot arī citas platformas, ar kuru palīdzību uzrunātu plašāka mēroga sabiedrības grupas (piem. www.vietagimenei.lv). Kā vēl viens trūkums, analizējot ģimenes atbalsta politiku, ir minēts valsts sniegtā atbalsta nestabilitāte.²²⁴ Pētījumā par tautas ataudzi tika secināts, ka nestabilitāte valsts sniegtajā atbalstā, pabalstu apmērā, ir viens no faktoriem, kas kavē pārus izlemt par labu ģimenes pieaugumam. Tātad šis ir viens no valsts politikas instrumentiem, ar kuru palīdzību būtu iespējams atbalstīt ģimenes un stabilizēt demogrāfiskos rādītājus valstīs – stabila atbalsta politika. Lai šo problēmu risinātu, būtu jānosaka sagaidāmais valsts pakalpojumu un atbalsta grozs, kas pienākas ģimenēm, neatkarīgi no dzīvesvietas vai citiem faktoriem. Tikpat svarīga ir vecāku pieredze līdz ar pirmā bērna ienākšanu ģimenē. Ja valsts atbalsts būs pietiekams, iespējams, vecāki būs gatavi nākotnē ģimenes pieaugumam. Arī mājokļu politikas jomā ir konstatētas vairākas problēmas un noteikti iespējamie problēmu risinājumi. Ir nepieciešams atjaunot dzīvojamo fondu pašvaldībās, tādejādi pašvaldības spēs piedāvāt zemākas samaksas palīdzību. Mājokļa politika turpmāk jāveido kā ilgspējīgu atbalsta politiku, plānojot ilgtermiņā dzīvokļu pieejamību (it īpaši zemo izmaksu īres dzīvokļu pieejamību). Lai radītu ģimenēs drošības sajūtu par nākotni, ir nepieciešams meklēt risinājumus, kā valsts spētu palīdzēt ģimenēm situācijā, kad rodas kredītsaistību grūtības. Gala ziņojumā tika secināts, ka vairākas valsts realizētās iniciatīvas sabiedrībā tika novērtētas negatīvi, jo sabiedrībai trūkst zināšanu un izpratnes par konkrēto projektu. Kā piemēram, vecākiem ir novērotas nepietiekamas zināšanas vecāku tiesību jomā, tādēļ tie izsaka viedokli, ka valsts likumos ir paredzēts nepietiekams skaits brīvdienu, kas būtu nepieciešamas, piemēram, bērna izlaiduma gadījumā.²²⁵ Arī šī politikas plāna ietvaros tika realizēts projekts “Ģimenei draudzīga pašvaldība”, kura no sabiedrības puses sākotnēji novērtēta negatīvi, lai gan sabiedrība neizprata ieguvumus, ko šis projekts sniedz. Tomēr vēlāk, sabiedrībai labāk iepazīstot un saprotot projekta norisi, attieksme pret šo projektu kļuva pozitīva. Tas tikai apstiprina faktu, kādēļ svarīgi ir izglītēt sabiedrību par valsts realizēto politiku.

Kā redzams 2018. gada sākumā, izstrādājot gala ziņojumu par ģimenes atbalsta politikas attīstību, līdz tam brīdim ir novērota vesela virkne trūkumu, kurus turpmāk ir nepieciešams

²²³ Ibid., 247

²²⁴ Ibid., 249

²²⁵ Gala ziņojums “Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011.-2017. gadam ex-post novērtējums”, (SIA SAFEGE Baltija: 2018), 258

novērst. Turpmākā ģimenes politikas attīstība lielā mērā bija atkarīga no Saeimā pieņemtajiem lēmumiem. 2018.gada 6. oktobrī notika 13. Saeimas vēlēšanas. Vēlēšanu rezultātā Saeimas sastāvā iekļuva septiņas partijas un partiju apvienības - sociāldemokrātiskā partija “Saskaņa”, politiskā partija “KPV LV”, Jaunā konservatīvā partija, Attīstībai PAR!, Nacionālā Apvienība, Zaļo un Zemnieku savienība, Jaunā Vienotība.²²⁶ Ievēlētajām partijām būtu jātiecas realizēt savā partijas programmā noteiktos mērķus, tādēļ maģistra darba autore analizēja ievēlēto partiju programmas un tajās atrodamie mērķi, kas saistīti ģimeņu un bērnu labsajūtu Latvijā. Iegūtie dati tika uzskatāmi atspoguļoti tabulā nr. 9.

Tabula nr.9

13. Saeimā ievēlēto partiju programmās iekļautie mērķi

13. Saeimas politiskā partija	Partijas programmas punkti
<u>"Saskaņa" sociāldemokrātiskā partija</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Piešķirsim lielākus pabalstus otrā bērna piedzimšanas veicināšanai; • Ieviesīsim bezmaksas ēdināšanu bērnudārzos un visās skolās līdz 12. Klasei;
<u>Jaunā konservatīvā partija</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Ģimenes valsts pabalsts 50€ par pirmo bērnu, 100€ par otro un 150€ par trešo un katru nākamo bērnu;
Politiskā partija “KPV LV”	<ul style="list-style-type: none"> • Pārņemt valsts bērnudārzus valsts pārziņā, lai likvidētu rindas uz bērnudārziem un nodrošinātu visiem bērniem vienlīdzīgas sākumizglītības iespējas latviešu valodā • Uzlabot demogrāfiskos rādītājus Latvijā
	<ul style="list-style-type: none"> • Veicinot pašvaldību un privāto uzņēmumu labdabīgu sacensību par atbalstu ģimenēm, Latviju veidosim par ģimenēm draudzīgāko valsti Eiropā; • Būtiski paplašināsim mājokļa programmu jaunajām ģimenēm. Atbalsts tiks sniegts ne tikai īpašuma iegādei, bet arī remontam un labiekārtošanai. • Panāksim, ka sociālās iemaksas pensiju kapitālā par bērna kopšanas

²²⁶ Centrālā statistikas pārvalde., 13. Saeimas vēlēšanas (2018). Skatīts 12.05.2019., <https://www.cvk.lv/lv/velesanas/saeimas-velesanas/13-saeimas-velesanas>

<p><u>Nacionālā apvienība "Visu Latvijai!"- "Tēvzemei un Brīvībai/LNNK"</u></p>	<p>laiku veic pilnā apmērā no bērna pabalsta.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izveidosim taisnīgu nekustamā īpašuma nodokļa sistēmu, nepiemērojot nodokli ģimeņu pašapdzīvotam mājoklim līdz sabiedrībā pieņemamai vērtībai
<p><u>Attīstībai/Par!</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ieviesīsim atbalsta programmu viena vecāka ģimenēm- kopienā balstītus bērnu aprūpes un audzināšanas pakalpojumus, atbalstu vasaras nometnēm un interešu izglītībai; • Atbalstīsim audžuģimenes, palielinot finansiālu atbalstu, apmācības iespējas, specializāciju; • Turpināsim dažādot atbalsta formas ģimenēm ar bērniem • Garantēsim tiesisko aizsardzību visu veida ģimenēm - kopdzīves juridisko atzīšanu visām ģimenēm, tai skaitā iespēju juridiski reģistrēt attiecības viendzimuma partneriem
<p><u>Zaļo un Zemnieku savienība</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Īstenosim jauno ģimeņu atbalsta pasākumus, tostarp uzlabosim mājokļu un bērnudārzu pieejamību; • izprotot pirmā bērna dzimšanas pozitīvo emociju un pieredzes īpašo nozīmi, paaugstināsim ārstniecības un psihologu pakalpojumu kvalitāti visā pirmās grūtniecības un pēcdzemdību period; • bērnu dzimstības un audzināšanas stimulēšanai un atbalstam izstrādāsim procedūras un pakāpeniski ieviesīsim zīdaiņa pūriņa pakas un/vai sertifikātus par tiesībām saņemt tajā minētās preces un/vai pakalpojumus noteiktajā apjomā • lai saglabātu jauno māmiņu konkurētspēju darba tirgū, ieviesīsim elastīga un daļēja darba laika un vietas iespējas pēcdzemdību periodā, tam nolūkam atbilstoši motivējot darba devējus • lai nodrošinātu bez vecāku gādības palikušo bērnu attīstību un labklājību, turpināsim palielināt atlīdzību un

	atbalstu audžuģimenēm <ul style="list-style-type: none"> • iespēju visiem vecākiem izmantot vietas pirmsskolas izglītības iestādēs bērniem vecumā no diviem gadiem visā valsts teritorijā
<u>Jaunā VIENOTĪBA</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Paplašināt mājokļa programmu jaunām ģimenēm • Līdz 2021.gadam nodrošināt, ka bāreņi un bez vecāku gādības palikuši bērni tiek aprūpēti ģimenēs vai SOS Bērnu ciematos • Pieņemt faktiskās kopdzīves tiesisko regulējumu

Avots: Centrālās vēlēšanu komisijas dati

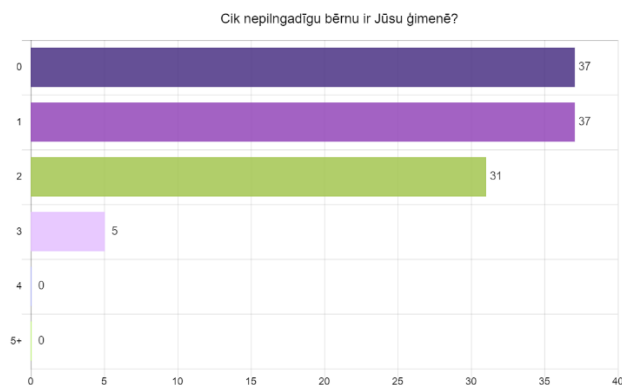
Analizējot 13. Saeimā ievēlēto partiju programmas, autore secina, ka visas no partijām ir paredzējušas kādus veicamos darbus ģimeņu un bērnu tiesību jomā. Vismazāk iekļauto mērķu ir Jaunās konservatīvās partijas programmā, kur ir iekļauts tikai viens punkts par pabalstu palielināšanu par katra nākamā bērna ienākšanu ģimenē. Trīs mērķi ir iekļauti partijas “Jaunā vienotība” programmā, kur viens no mērķiem ir pieņemt faktiskās kopdzīves tiesisko regulējumu. Diskusijas par šo jautājumu jau tika atspoguļotas iepriekš šī maģistra darba ietvaros un regulējums līdz šim vēl nav pieņemts. Tā kā šādu mērķi savā partijas programmā ir iekļāvušas tikai divas partijas- “Jaunā Vienotība” un “Attīstībai/PAR!”, var izteikt pieņēmumu, ka 13. Saeimas darbības laikā šis kopdzīves regulējums negūs atbalstu un īstenots netiks. Vairākas partijas ir pieminējušas mājokļa politikas nozīmīgumu un ar to saistītos mērķus. Partijas “Nacionālā apvienība”, “Zaļo un Zemnieku savienība”, “Jaunā Vienotība”, “Attīstībai/PAR!”. Visvairāk mērķu programmā no visām partijām ir iekļauti partijai “Nacionālā apvienība”, kas līdz Imantu Parādnieku ir aktīvi iestājusies par ģimeņu politikas attīstību jau iepriekš. Salīdzinoši daudz mērķu partijas programmā izvirza arī “Zaļo un Zemnieku savienība”. Maģistra darba autores ieskatā, pozitīvi vērtējams tas, ka partiju uzstādītie mērķi nav vispārīgi, bet gan tiek atspoguļoti konkrēti pabalstu apmēri, konkrēti regulējumi, kuri ir jārealizē. Kā arī, ņemot vērā ievēlēto partiju programmas, var apgalvot, ka partijām būtu jābūt ieinteresētām šīs Saeimas darbības laikā pilnveidot un attīstīt ģimenes atbalsta politiku Latvijā.

Kā iepriekš tika aplūkots, gan politiķi, gan eksperti atzīst, ka ģimenes atbalsta politikai jābūt rūpīgi izpētītai un mērķētai tieši sabiedrības interesēs, tādēļ ir nepieciešams izzināt ģimeņu vajadzības. Lai izzinātu ģimeņu labsajūtu šobrīd, vajadzības un viedokli, maģistra darba ietvaros tika izveidota aptauja “Ģimeņu labsajūta Latvijā”. Balstoties uz aptaujas rezultātiem, varēs secināt, vai partiju izvirzītie mērķi saskan ar sabiedrības vēlmēm, kā arī ļaus maģistra darba

noslēgumā izvirzīt priekšlikumus ģimenes atbalsta politikas attīstībai. Aptauju bija iespējams aizpildīt interneta vidē un tajā tika iekļauti septiņi jautājumi, uz kuriem bija dotas gan slēgtā, gan atvērtā tipa atbildes.

Aptauju “Ģimeņu labsajūta Latvijā” pavisam aizpildīja 110 respondenti – 9 vīrieši un 101 sieviete. Vidējais respondentu vecums – 36,3 gadi. Uz 1. jautājumu: “Kāds ir Jūsu ģimenes stāvoklis?” 46 respondenti atbildēja, ka ir precējušies, 35 respondenti atbildēja, ka ir neprecējušies, 17 no respondentiem ir civillaulībā, 12 no respondentiem ir šķīrušies, savukārt neviens no respondentiem neatbildēja, ka ir atraitnis/e. 2. jautājuma “Cik nepilngadīgu bērnu ir Jūsu ģimenē?” atbildes atspoguļotas diagrammā nr.9

Diagramma nr.9

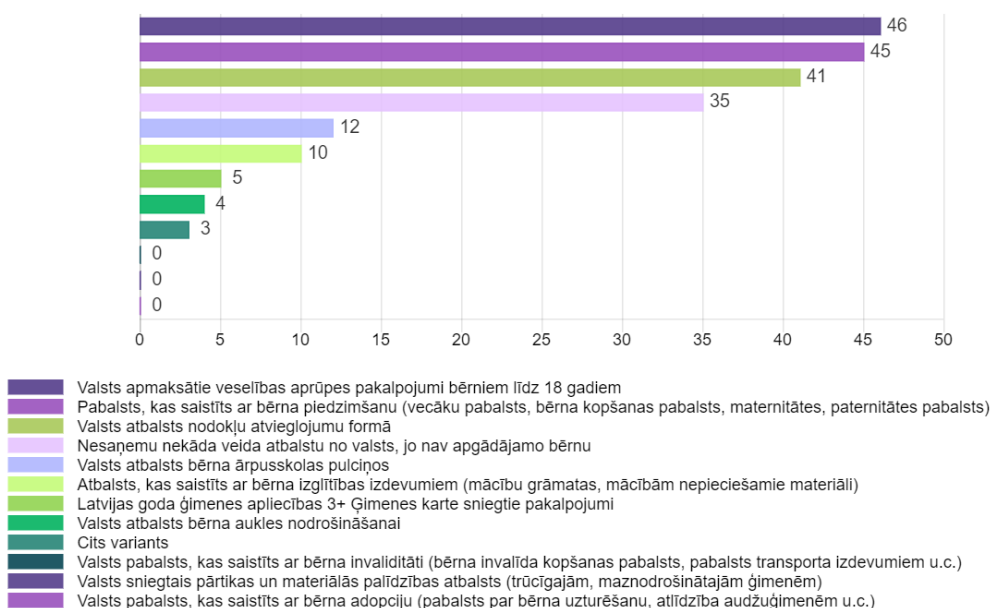
Avots: autores izveidotās aptaujas rezultāti

Kā redzams dotajā diagrammā, respondentu skaits bez nepilngadīgiem bērniem un ar vienu nepilngadību bērnu ģimenē ir vienāds – 37. Respondentu skaits, kuriem ir 2 bērni ir mazliet mazāk, savukārt vismazāk ir to respondentu, kuru ģimenē ir 3 bērni.

Aptaujas 3. jautājums “Atzīmējiet, lūdzu, kādu atbalstu Jūsu ģimene saņem no valsts puses?” atspoguļo situāciju, kādu valsts atbalsta politikas palīdzību ģimenes ar bērniem izmanto.

Diagramma nr.10

Atzīmējiet, lūdzu, kādu atbalstu Jūsu ģimene saņem no valsts puses?

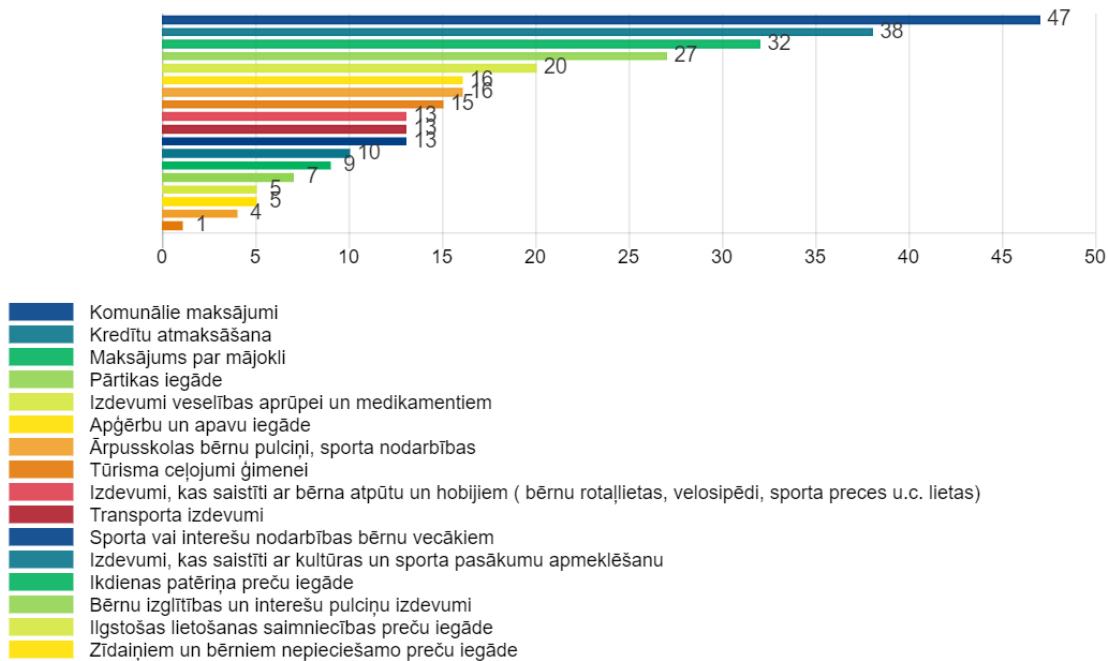

Visvairāk atzīmētā atbilde bija “Valsts apmaksātie veselības aprūpes pakalpojumi bērniem līdz 18 gadiem”. Šī jautājuma izveides mērķis bija noskaidrot, vai vecāki izmanto valsts sniegto atbalstu vecākiem un bērniem. Var secināt, ka valsts sniegtais atbalsts, kas saistīts ar bērna piedzimšanu (piemēram, vecāku pabalsts, bērna kopšanas pabalsts, maternitātes, paternitātes pabalsts) tiek izmantots, kā arī respondenti atzīmējot atbildi “cits variants” minējuši vēl citus valsts sniegtos atbalsta veidus, ko tie izmanto. Visbiežāk pieminētie no tiem ir: valsts pabalsts par katru nākamo bērnu (par pirmo bērnu 11 eiro, par otro bērnu 22 eiro, par trešo bērnu 34 eiro), valsts piemērotais neapliekamais minimums par apgādībā esošiem bērniem, kā arī pieminēts tika pašvaldību atbalsts bērnu ārpusskolas pulciņiem.

Aptaujas 4.jautājums: “Kuru jomu izdevumos Jūs vēlētos ietaupīt, jo šajā jomā Jums ir vislielākie izdevumi?”

Diagramma nr.11

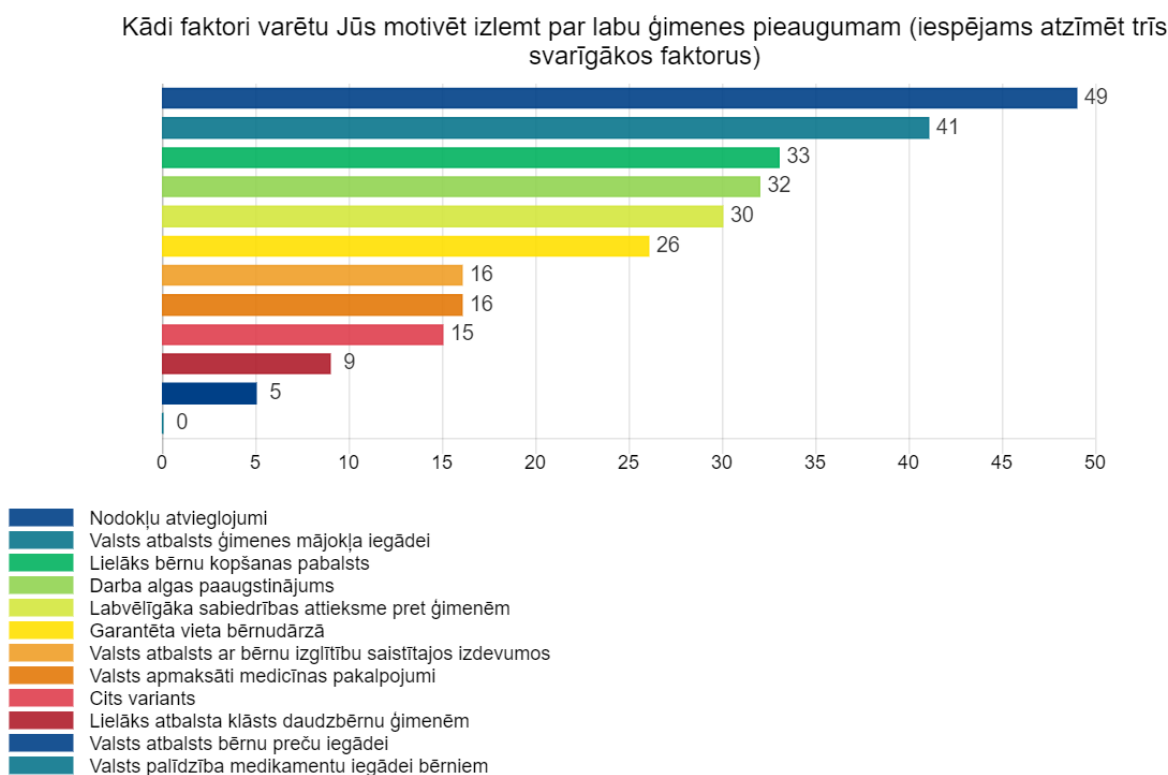
Kuru jomu izdevumos Jūs vēlētos ietaupīt, jo šajā jomā Jums ir vislielākie izdevumi? (lūdzu atzīmēt trīs atbilžu variantus)

Apkopojot respondentu sniegtās atbildes, var secināt, ka ģimenes vēlētos ietaupīt naudu, apmaksājot ikdienišķas lietas – trīs populārākās atbildes ir “komunālie maksājumi”, “kredītu atmaksāšana”, “maksājums par mājokli”. Šīs trīs sadaļas būtiski izcēlās citu atbilžu variantu vidū. Interesanti, ka salīdzinoši maz respondentu ir pieminējuši tās lietas, kuras nav pirmās nepieciešamības preces, kā piemēram, tūrisma izdevumi, izdevumi, kas saistīti ar kultūras un sporta pasākumu apmeklēšanu. Balstoties uz šī jautājuma atbildēm, pamatoti var plānot turpmāko valsts atbalsta politikas attīstību, iespējams, meklēt risinājumus komunālo maksājumu atvieglošanai ģimenēm, palīdzēt kredītu atmaksāšanā vai maksājumos par mājokli. Daži respondenti bija izvēlējušies atbildi “cits variants”, izmantojot iespēju ierakstīt savu atbilžu variantu. Viena no respondentēm pieminēja, ka vēlētos saņemt bērnu uzturlīdzekļus notariālā vienošanās paredzētajā termiņā, kārtībā un apmērā – tad situācija būtu stabilāka un prognozējamāka. Šī piebilde lielā mērā apstiprina iepriekš minēto pētnieku viedokli, kuri apgalvoja, ka stabili, nemainīgi un prognozējami ienākumi vecākiem dotu lielāku uzticību valstij un tās sniegtajiem pakalpojumiem. Vairāki respondenti ir atbildējuši, ka lieli finansiālie līdzekļi tiek tērēti vecāku līdzmaksājumam auklei, jo pašvaldību pirmsskolas izglītības iestādēs nav brīvu vietu. Šī ir vēl viena joma, kurā atbalsta politika nākotnē varētu meklēt risinājumus – bērnodārzu rindu likvidēšana un lielāks atbalsts bērnu auklēm.

Aptaujas jautājums nr.5 “Kādi faktori varētu Jūs motivēt izlemt par labu ģimenes pieaugumam?
Atbildes attēlotas diagrammā nr 12.

Diagramma nr.12

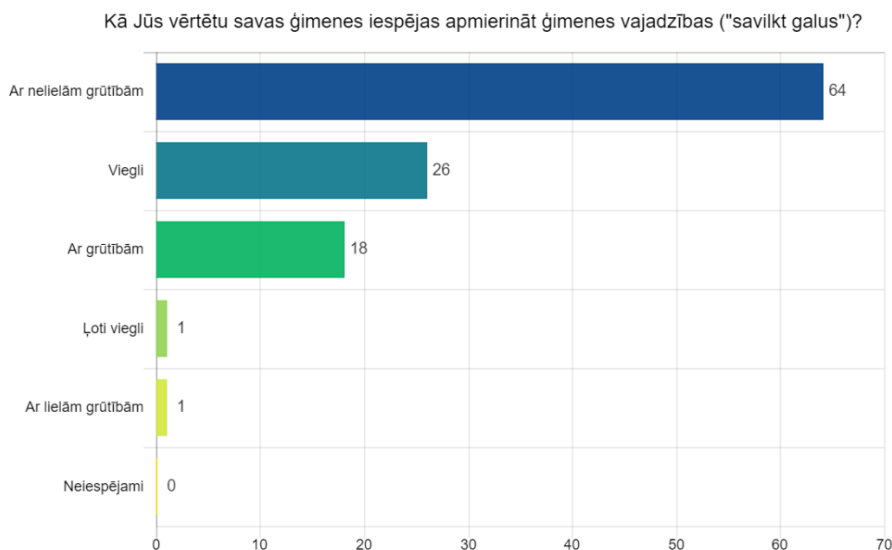

Pēc maģistra darba autore ieskatiem, šādu jautājumu valsts un pašvaldības varētu sabiedrībai uzdot regulāri, jo no jautājuma atbildēm var secināt, kā vēl valsts varētu palīdzēt ģimenēm ar bērniem. Kā redzams dotajā diagrammā, plašāki un lielāki nodokļu atvieglojumi varētu motivēt ģimenes izlemt par labu ģimenes pieaugumam – šādu atbildi snieguši 49 respondenti. Interesanti, ka gandrīz tikpat daudz respondentu (41) ir atbildējuši, ka valsts atbalsts ģimenes mājokļa iegādei varētu motivēt izlemt par labu ģimenes pieaugumam. Maģistra darba autore izsaka minējumu, ka, iespējams, daudzas ģimenes vēlētos apgādībā vairāk bērnu, taču nespēj to atļauties dzīvojamās platības dēļ, kas ir par mazu. Salīdzinoši daudzi, apmēram 30 respondenti, ir atzīmējuši, ka svarīgi faktori ir bērnu kopšanas pabalsts, darba algas paaugstinājums un labvēlīgāka sabiedrības attieksme pret ģimenēm. Lai arī, pēc autore ieskatiem, atbildes par pabalstu un algas apmēru nepārsteidz, tomēr ir jautājums, kādēļ daudzi respondenti ir atzīmējuši sabiedrības attieksmi kā svarīgu faktoru. Arī šī jautājuma dati paver iespēju atbalsta politikas uzlabošanā. Neviens no respondentiem nav minējis “valsts palīdzība medikamentu iegādei bērniem” kā svarīgu faktoru. Izvēloties atbilžu variantu “cits variants”, respondenti ir minējuši šādus viedokļus – izlemt par

labu ģimenes pieaugumam varētu motivēt lielāks valsts atbalsts audžuģimenēm, pieejami treniņi sportā, kur, labu sasniegumu gadījumā, tiek nodrošināts sporta inventārs bērnam. Tiek pieminēts arī vairāk brīvdienu darbā un darba vietas saglabāšanas iespējas vismaz 3 gadus pēc bērna piedzimšanas. Vairākkārt tika pieminēts valsts atbalsts sporta pulciņiem bērniem.

Aptaujas jautājums nr.6 “Kā Jūs vērtētu savas ģimenes iespējas apmierināt ģimenes vajadzības (“savilkt galus”)?” un respondentu atbildes apkopotas diagrammā nr.13

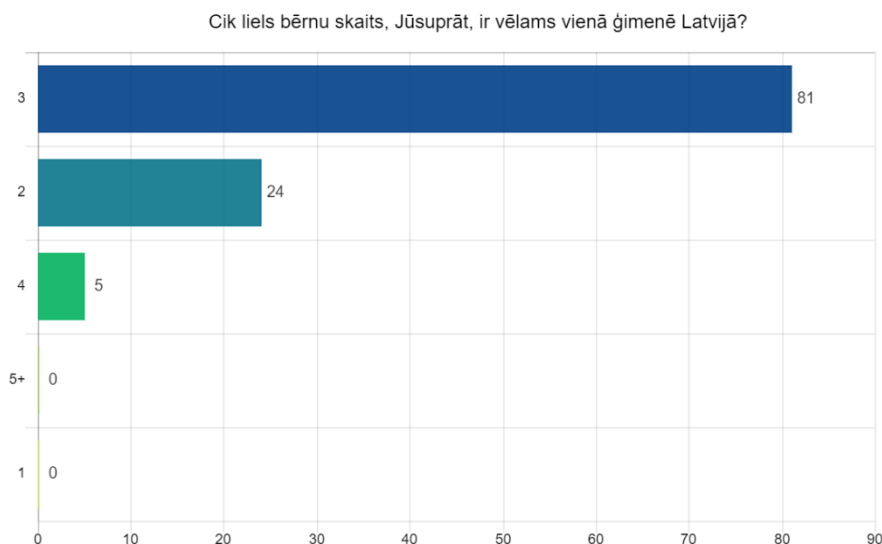
Diagramma nr.13

Pēc maģistra darba autores domām, atbildes uz šo jautājumu attēlo reālo ģimeņu situāciju un labsajūtu Latvijā. 58,2% no visiem respondentiem atzīst, ka ar nelielām grūtībām “savilkt galus” un tikai 23,6% procenti var apgalvot, ka viegli spēj iztikt ar sev pieejamiem iztikas līdzekļiem. Ar grūtībām “savilkt galus” saskaras 16,4% no respondentiem, kas ir ļoti augsts procentuālais skaits, ņemot vērā, ka pozitīva situācija būtu, ja atbildes būtu vai “viegli” vai “ļoti viegli”. Atbildi “ļoti viegli” izvēlējās tikai 1 respondents.

Lai gūtu ģimeņu viedokli par vēlamo bērnu skaitu ģimenēs, aptaujā tika iekļauts 7.jautājums “Cik liels bērnu skaits, Jūsaprāt, ir vēlams vienā ģimenē Latvijā?” Jautājuma atbildes apkopotas diagrammā nr.14

Diagramma nr.14

Kā redzams, pārliecinoši lielākā daļa, 81 respondents, atbildēja, ka vēlamais bērnu skaits ģimenē ir trīs bērni. Šāda statistika, pēc autores domām, ir mazliet pārsteidzoša, ņemot vērā, ka lielākā daļa no respondentiem audzina vienu vai divus bērnus ģimenē. Kā arī, šāda statistika apliecina, ka valsts ģimenes atbalsta politika ir nepārtraukti jāattīsta, līdz vecāku vēlmes sakrītīs ar iespējām.

Apkopojot aptaujā sniegtās atbildes, maģistra darba autore secina, ka ģimenēm Latvijā, neatkarīgi no bērnu skaita, ir nepieciešams valsts atbalsts un to ir nepieciešams pilnveidot, lai ģimenes Latvijā justos labi, kā arī būtu ieinteresētas paplašināt savu ģimeni. Virzieni, kuros ģimenes atbalsta politiku varētu attīstīt, ir pabalstu apmēru palielināšana, mājokļu politikas attīstīšana, bērnodārzu un valsts finansēto aukļu sistēmas uzlabošana, kā arī sabiedrības izglītošana par ģimeni, tās vērtībām un nozīmi mūsu sabiedrībā. Visas šīs jomas tika pieminētas no respondentu puses aptaujās, kā arī daudzas no šīm pētnieki bija minējuši kā problēmjomām (skatīt maģistra darba 2.nodaļu). Šobrīd ar šo jautājumu risināšanu nodarbojas ne tikai valsts valdība, bet arī nesen izveidotais Demogrāfisko lietu centrs. Kā liecina Ministru prezidenta rīkojums Nr.111 “Par sadarbības platformu”, 2016.gadā tiek izveidota ekspertu sadarbības platforma “Demogrāfisko lietu centrs”, ar mērķi izstrādāt tautas ataudzes atbalsta pasākumus un tos pilnveidot.²²⁷ Demogrāfisko lietu centra vadītājs ir Imants Parādnieks, taču platformas locekļu sastāvā ir dažādu nozaru pārstāvji. Kā noteikts minētajā rīkojumā, sadarbības platformas

²²⁷ Ministru prezidenta rīkojums nr.111 “Par sadarbības platformu”., (05.04.2019) Skatīts 13.05.2019.
<https://likumi.lv/doc.php?id=281353>

vadītājam ir padomdevēja tiesības, ar kurām tas var piedalīties Ministru kabineta sēdēs.²²⁸ Tā kā Demogrāfisko lietu centrs ir vienīgā valsts pārvaldes institūcija, kas darbojas tieši ar ģimenes atbalsta un demogrāfisko lietu risināšanu, maģistra darba autore veica nestrukturēto interviju ar Demogrāfisko lietu centra vadītāju un pārstāvi. Intervijas mērķis bija noskaidrot ekspertu skatījumu uz šī brīža valstī realizēto ģimenes atbalsta politiku, kā arī iespējamo attīstību turpmāk. Intervijā piedalījās Demogrāfisko lietu centra vadītājs Imants Parādnieks un Nita Jirgensoni, sadarbības platformas koordinatori (intervijas transkripciju skatīt maģistra darba pielikumu sadaļā)

Raksturojot šī brīža ģimenes atbalsta politiku Latvijā, Imants Parādnieks lieto apzīmējumu “Mērķtiecīga, bet nepietiekoša”. Galvenā problēma šī brīža politikas attīstībā ir resursu trūkums. Lai atbalsta politikas veidošanai tiktu rasti resursi, ģimenes atbalsta politikai ir jābūt valsts prioritātei. Uz jautājumu, vai šobrīd ģimenes atbalsta politika ir valsts prioritāte, Imants Parādnieks apgalvo, ka vārdos un valdības deklarācijā tā ir prioritāte, bet rīcībā un valdības realizētajā politikā tā nav. Demogrāfisko lietu centra vadītājs šī brīža realizēto atbalsta politiku raksturo kā ugunsgrēka dzēšanu. Lai no tā izvairītos, valdībai būtu jāievieš plānveidīga politikas attīstība, paredzot gan vēlamos mērķus, gan uzdevumus, kas jāizpilda, lai šos mērķus sasniegtu. Savukārt Nita Jirgensone, aplūkojot šī brīža ģimenes atbalsta politikas problēmas no socioloģijas puses. N. Jirgensone apgalvo, ka sabiedrības vērtības sagruva krīzes laikā, cīnoties ar problēmām, kuras ģimenēs ienesa ekonomiskā krīze. Arī maģistra darba autore iepriekš tekstā secināja, ka ekonomiskās krīzes laikā negatīvi tika ietekmēta gan sabiedrība, gan politiskā un ekonomiskā vide. Imants Parādnieks apgalvo, ka Latvijas sabiedrībā trūkst kolektīvisma izpausmes, visiem izjūtot atbildību ne tikai par savu ģimeni, bet par sabiedrību kopumā. I. Parādnieks un N. Jirgensone, pārstāvot Demogrāfisko lietu centru, definē tuvākos ģimenes atbalsta politikas mērķus. Viena no prioritātēm ir mājokļa politikas attīstība, paredzot lielāku atbalstu ģimenēm ar bērniem un jaunajām ģimenēm. Projekta “ģimenei draudzīgs uzņēmums” pilnveidošana, kā piemēram, mērķis ir izstrādāt sistēmu, ka ģimenei draudzīga uzņēmumi iegūtu papildus punktus iepirkumu konkursos, tādejādi veicinot uzņēmēju vēlmi iesaistīties projektā. Šobrīd, līdz ar Demogrāfisko lietu centra pārraudzību, tiek īstenots projekts “Māras solis”. Šī projekta mērķis, pēc I. Parādnieka domām, ir abstrakts, bet tajā pašā laikā skaidri pateikts – Latvijai jābūt ģimenēm ar bērniem draudzīgākajai valstij. Projekta “Māras solis” ietvaros tiks izveidoti konkrēti kritēriji, ar kuru palīdzību šo “draudzīgumu” būtu iespējams izmērīt. Galvenais uzstādījums šīs

²²⁸ Ibid.

programmas izstrādē – uzdevumiem ir jābūt plānveidīgiem un mērķtiecīgiem, kas, kā apgalvo I. Parādnieks, trūkst daudzos citos projektos. Treškārt, Demogrāfisko lietu centrs savā darbībā vēlas vērst uzmanību uz krīzes situācijām, ar kurām saskaras ģimenes, piemēram, situācijas, kad bērna mātei ir jāatgriežas darbā, taču bērnam nav piešķirta vieta bērnudārzā. Valsts sniegtajam atbalstam šajā situācijā būtu jābūt tādā apmērā, cik lielas izmaksas ir pašvaldībai, ja bērns apmeklē pašvaldības bērnudārzu. Vēl viens no DLC mērķiem ir izveidot pretīmnākošu un elastīgu sistēmu ģimenēm gadījumos, kad kāds no vecākiem studē un maksā studju kredītu. Tomēr reālas rīcībvaras un ietekmes sfēras Demogrāfisko lietu centram nav, šis centrs darbojas kā padomdevēju institūcija, tādēļ ir svarīgi, lai ģimeņu atbalsta politika būtu ne tikai Demogrāfisko lietu centra vai atsevišķu indivīdu prioritāte, bet politisko partiju un valdības prioritāte. Šo var definēt kā šobrīd primāro mērķi ģimenes atbalsta politikas jomā.

SECINĀJUMI

1. Pētnieki visā pasaulē piedāvā dažādus jēdziena “ģimene” skaidrojumus, taču visas aplūkotās definīcijas paredz, ka ģimene ir svarīga sabiedrības veidojošā forma.
2. Latvijas normatīvajos aktos, atbalsta politikas plānošanas dokumentos un citu nozaru vidū, termins “ģimene” tiek pielietots atšķirīgi, kas rada neizpratni gan sabiedrības, gan nozaru ekspertu vidū.
3. Joprojām neskaidri formulēta ir to ģimeņu tiesiskā aizsardzība, kurā vecāki nav stājušies oficiālā laulībā, bet ir kopdzīvē vai saderinājušies.
4. Valsts veidotajai ģimenes atbalsta politikai būtu jābūt sasaistē ar demogrāfiskajiem rādītājiem, reaģējot uz jebkādam rādītāju izmaiņām.
5. Ģimenes atbalsta politikas attīstībā Latvijā ir manāmas pārstrukturēšanās problēmas – atbalsta politika ne vienmēr spējusi sekot līdzi izmaiņām sabiedrībā un ģimeņu modeļos.
6. Efektīvas ģimenes atbalsta politikas rezultātā, aizsargāti jūtas visi ģimenes locekļi – bērnu mātes, tēvi un paši bērni.
7. Lielākais ģimenes atbalsta politikas izaicinājums Latvijā ir bijis cīņa ar sociālo atstumtību ģimeņu vidū, īpaši daudzbērnu ģimeņu vidū.
8. Aplūkojot periodu sākot no 1990. gada Latvijā, daudzbērnu ģimenes vienmēr ir bijušas īpaša ģimeņu forma, kuru atbalstīšanai ir nepieciešama īpaša pieeja.
9. Ģimene kā sabiedrības un valsts vērtība ir nostiprināta vairākos Latvijas oficiālajos dokumentos – Latvijas valsts pamatlikuma preambulā, Civillikumā un citos.
10. Ģimeņu skaits Latvijā, kuras audzina vienu bērnu, pakāpeniski pieaug, un atbalsta politikai šādām ģimenēm ir īpaši svarīga, jo no vecāku pirmās pieredzes var būt atkarīgs, vai tie vēlēšies vēl ģimenes pieaugumu.
11. Galvenās problēmas, ar kurām sastopas ģimenes Latvijā, ir finansiālo līdzekļu trūkums. Jo vairāk bērnu ģimenē ir, jo biežāk sastopama ir šī problēma.
12. Apkopojot tautas skaitīšanas datus dažādos laika posmos, var secināt, ka ģimeņu vidējais lielums pamazām krītas (no 3,18 cilv. 1959. gadā līdz ~2 cilv. šobrīd).
13. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, laika posmā no 1990. – 1994. gadam, Latvijas valdības prioritāte nebija ģimenes atbalsta politikas izstrāde un demogrāfisko lietu risināšana.

14. Sākot ar 1995.gadu, valdība pievērsās demogrāfisko jautājumu risināšanai, pieņemot jaunus normatīvos aktus vecāku un bērnu tiesību aizsardzībai (Piemēram, MK rīkojums “Par demogrāfiskās situācijas uzlabošanu”). Tomēr vairāku ieceru īstenošanai trūka finansiālie līdzekļi, kuri tā arī netika piešķirti, kas liek apšaubīt, vai Latvijas valdības prioritāte šajā laikā ir bijusi ģimene.
15. 2002. gadā, līdz ar Ministru kabineta vadītāju Einaru Repši, ģimenes atbalsta politika tiek attīstīta, ko varētu definēt kā straujāko atbalsta politikas attīstību Latvijas vēsturē, kas turpinājās līdz pat 2009.gadam.
16. Analizējot ģimenes atbalsta politikas attīstību, var secināt, ka vislielāko kritumu tā piedzīvoja 2009. gadā, ekonomiskās krīzes ietekmē, kad taupības nolūkos tika strauji samazināts atbalsts ģimenēm.
17. Pēc maģistra darba autores ieskatiem, laika posms no 2011. gada līdz pat mūsdienām var tikt definēts kā “atvēršanās periods”, kad valsts atbalsta politikai ir jācīnās ar ekonomiskās krīzes laika radītajām sekām.
18. Maģistra darba ietvaros izveidotā aptauja par ģimeņu labsajūtu Latvijā liecina, ka vairāk kā puse no aptaujas respondentiem ar grūtībām “savēl galus” ģimenes vajadzību nodrošināšanā.
19. Aptaujas rezultātu apkopošanā secināts, ka lielākā daļa ģimeņu vēlētos audzināt vairāk bērnu nekā tiem šobrīd ir, taču vēlmes nesakrīt ar iespējām (trūkst finansiālo līdzekļu, mājokļa platība ir pārāk maza, nepietiekami atbalstoša ģimenes politika Latvijā).
20. Tuvākajos gados paredzami uzlabojumi ģimenes atbalsta politikas jomā, jo līdz ar Demogrāfisko lietu centra izveidi, ir uzsākts darbs pie vairākiem jauniem projektiem un esošo projektu uzlabošanas.
21. Analizējot laika posmā no 1990.-2019. gadam valsts realizēto ģimenes atbalsta politiku Latvijā un apkopojot statistikas datus šajā laika posmā, maģistra darba autore secina, ka darbā izvirzītā hipotēze “**Latvijā realizētā ģimenes atbalsta politika ir spējusi un šobrīd spēj apmierināt ģimeņu vajadzības un vēlmes**” apstiprinās daļēji

PRIEKŠLIKUMI

1. Apvienojot dažādu nozaru ekspertu un pētnieku viedokļus, izveidot vienotu jēdziena “ģimene” definīciju Latvijā.
2. Centrālajai statistikas pārvaldei pilnveidot statistikas datus par dažādu ģimeņu formu skaitu Latvijā, piemēram, iekļaujot statistikas datus par “jauktajām ģimenēm” – ģimenēm, kurās tiek audzināti bērni no vecāku iepriekšējām attiecībām.
3. Lai paplašinātu valsts izpratni par ģimeņu situāciju Latvijā, Demogrāfisko lietu centram ieteicams veikt pētījumus par nepilno ģimeņu labsajūtu Latvijā, sniedzot priekšlikumus šīs grupas atbalsta pilnveidosšanai.
4. Valsts budžetā rast finansiālos līdzekļus mājokļa politikas attīstīšanai, ņemot vērā, ka valsts atbalsts mājokļa iegādei ģimenes varētu motivēt izlemt par labu lielākam bērnu skaitam.
5. Ar dažādu informatīvo pasākumu, diskusiju palīdzību, veicināt sabiedrības izpratni par ģimeņu un bērnu nozīmi sabiedrības nākotnē – veicināt kopienas intereses.
6. Realizēt aizvien jaunus projektus ģimenes atbalsta politikas attīstīšanā, uz klausot Demogrāfisko lietu centra rekomendācijas (projekts “Māras solis”, “Ģimenei draudzīga darba vieta” un citi.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Latvijas Republikas likumi, Ministru kabineta noteikumi un rīkojumi

1. Latvijas Republikas Satversme, (pieņemts: 15.02.1992), <https://likumi.lv/doc.php?id=57980>
2. Ministru kabineta rīkojums Nr. 731 “Par Valsts bērnu tiesību aizsardzības centra reorganizāciju un Īpašo uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās skeretariāta izveidi” (Pieņemts 27.12.2002) <https://likumi.lv/doc.php?id=69862>
3. Ministru kabineta noteikumi “Bērnu un ģimenes lietu ministrijas nolikums” (Latvijas Vēstnesis: Laidiens 06.08.2004. Nr.124).. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/92101-bernu-gimenes-un-sabiedribas-integrācijas-lietu-ministrijas-nolikums>
4. Ministru kabineta rīkojums Nr. 369 “Par Īpašu uzdevumu ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāta reorganizāciju un un Bērnu un ģimenes lietu ministrijas izveidošanu (Latvijas Vēstnesis , laidiens 03.06.2004., nr. 89), <https://www.vestnesis.lv/ta/id/89398-par-ipasu-uzdevumu-ministra-bernu-un-gimenes-lietas-sekretariata-reorganizaciju-un-bernu-un-gimenes-lietu-ministrijas-izveidosanu>
5. Ministru kabineta rīkojums Nr.359 “Par Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijas reorganizāciju” (29.05.2019), <https://likumi.lv/doc.php?id=192852>
6. Ministru prezidenta rīkojums nr.111 “Par sadarbības platformu”, (05.04.2019). <https://likumi.lv/doc.php?id=281353>
7. Valsts prezidents izsludina grozījumus likumā “Par sociālo palīdzību” (17.11.1998), <https://likumi.lv/doc.php?id=50502>
8. Ministru kabineta rīkojums Nr.65 “Par ģimenes valsts politikas pamatnostādņēm2011.-2017.gadam” (pieņemts 18.02.2011). <https://likumi.lv/doc.php?id=226107>
9. Latvijas Republikas Satversmes Civillikuma otrā apakšnodaļa “Laulību noslēgšana un izbeigšanās”, (pieņemts: 28.01.1937), <https://likumi.lv/doc.php?id=90223>
10. Latvijas Republikas Satversmes Bērnu tiesību aizsardzības likuma nodaļa “Bērna pamattiesības (pieņemts: 19.06.1998) <https://likumi.lv/doc.php?id=90223>
11. Ministru kabineta rīkojums Nr.280 “Par Pasākumu plānu 2021. gada tautas skaitīšanas sagatvošanai un organizēšanai”. Skatīts 02.05.2019., <https://likumi.lv/ta/id/274448-par-pasakumu-planu-2021-gada-tautas-skaitisanas-sagatavosanai-un-organizesanai>
12. Latvijas Republikas likums “Par sociālo drošību” (www.likumi.lv), <https://likumi.lv/doc.php?id=36850>
13. Latvijas Republikas likums “Par valsts budžetu 1993. gadam” (publicēts www.likumi.lv), <https://likumi.lv/ta/id/60011-par-valsts-budzetu-1993-gadam>

14. Ministru kabineta rīkojums nr.391 “Par demogrāfiskās situācijas uzlabošanu” (Rīgā:1995)., <https://likumi.lv/doc.php?id=36053>
15. Ministru kabineta noteikumi nr.384 “Noteikumi par ģimenes valsts pabalstu, bērna piedzimšanas pabalstu un bērnu kopšanas pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” (Rīgā: 1996).., <https://likumi.lv/doc.php?id=33509>
16. Latvijas Republikas likums “Par palīdzību dzīvokļa jautājuma risināšanā” (Pieņemts 06.12.2001).., <https://likumi.lv//ta/id/56812?&search=on>

Statistisko datu avoti

17. CSP “Monetrārās nabadzības, ienākumu nevienlīdzības indikatori”. Skatīts 01.05.2019., <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nabadziba/tabulas/metadati-monetas-nabadzibas-ienakumu-nevienlidzibas>
18. Centrālā statistikas pārvalde., “Tautas skaitīšanu vēsture Latvijā”. Skatīts 01.05.2019., <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/tautas-skaitisana/ieprieksejas>
19. LR Centrālā Statistikas pārvalde “Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti” (Rīga: 2002),
20. LR Centrālā Statistikas pārvalde “Latvijas 2011. gada tautas skaitīšanas rezultāti” (izdots Rīgā: 2015).,
21. Centrālā statistikas pārvalde, Preses relīze “Reģistrēts vairāk laulību:2018”. Skatīts 11.05.2019., <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skaitis/meklet-tema/2441-dzimuso-miruso-un-laulibu-skaitis-2019-gada>
22. Centrālā statistikas pārvalde., 13. Saeimas vēlēšanas (2018). Skatīts 12.05.2019., <https://www.cvk.lv/lv/velesanas/saeimas-velesanas/13-saeimas-velesanas>
23. LR Centrālā statistikas pārvalde “Bērni Latvijā, 2018” (publicēts 18.07.2018) Skatīts 02.05.2019., [file:///C:/Users/Mara/Downloads/sites_default_files_publication_2018-07_Nr%25207%2520Berni%2520Latvija%25202018%2520%252818_00%2529%2520LV_EN%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Mara/Downloads/sites_default_files_publication_2018-07_Nr%25207%2520Berni%2520Latvija%25202018%2520%252818_00%2529%2520LV_EN%20(2).pdf)
24. Centrālā Statistikas pārvalde, “Par 2021. gada tautas skaitīšanu”. Skatīts 02.05.2019., <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/tautas-skaitisana/2021>
25. Latvijas PSR Valsts Statistikas Komiteja., “1989. gada vissavienības tautas skaitīšanas rezultāti: Latvijas PSR demogrāfiskie rādītāji” (Rīga:1990). Skatīts 02.05.2019., <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/tautas-skaitisana/meklet-tema/190-1989-gada-vissavienibas-tautas-skaitisanas>
26. Centrālā statistikas pārvalde., datubāze: “Mājsaimniecību kopējais skaits un mājsaimniecības vidējais lielums statistiskajos reģionos, republikas pilsētās, laukos/pilsētās”.,Skatīts: 01.05.2019.

Autoru darbi un zinātniskās publikācijas

27. John M. Cooper., *The early History of the Family.*, (Washington University, Vol 3),.
28. W.Haviland., *Forms of marriage.*, (Anthropology: The Human Challenge..)
29. Anthony Wrigley., *A Reflections on the History of Family.*, (American Academy of Arts and Sciences),.
30. Rabije Murati., *Family in Contemporary society.*, (International Journal of Human Sciences: 510)
31. J. Canavan., “Understanding Family Support : Policy, Practice and Theory”. (2016: London)
32. N.V. Ekerman., *Psycho dynamics of family life.*, (London: 1999)
33. Sergio Belardinelli., “The Evolution of Family Institution and Its Impact on Society and Business” (2002: Italy)
34. Maureen Baker., “Restructuring Family Policies: Convergences and Divergences”., (2006: Detailed record)
35. Baskerville S., *The Politics of Family Dissolution.*, (New Male Studies: An International Journal: Vol., 7),, issue 2: 018
36. Newson L., *Why are modern families small? Toward an Evolutionary and Cultural explanation for the demographic Transition.*, (School of Psychology University of Exeter, England: Vol. 9 , No.4).
37. Reher David., “The Demographic Transition Revisited as a Global Process”., (Universidad Complutense de Madrid: 2011) Published online in Wiley InterScience
38. Daulikas Sigitas., *Peculiarities of Vocational Training and Career Guidance in Families with Many Children: the Case of Lithuania.*, Aleksandras Stulginskis (University, Lithuania: 2013)
39. Juridiskais pētījums “Par vīrieša un sievietes neregistrētu partnerattiecību tiesisko regulējumu Eiropā un Latvijā., (Zvērināto advokātu birojs Eversheds Bitāns: 2008)
40. Pētījumu centrs SKDS, “Populares Latvija”., “”Ģimene – ideāls un realitāte”.. Skatīts 01.05.2019., <http://www.skds.lv/interneta-aptaujas>

41. Bitāns M, Purviņš V., “Latvijas tautsaimniecības attīstība (1990. – 2004)” (Rīga: 2010)

Interneta resursi

42. The National Council on Family Relations., (mājaslapa - skatīts 26.04.2019)., saite: <https://www.ncfr.org/about22>

43. The National Council on Family Relations., What is family? (mājaslapa - skatīts 26.04.2019)., saite: <https://www.ncfr.org/ncfr-report/past-issues/summer-2014/what-family>

44. www.letonika.lv vārdnīcas datubāze (@Tilde, 2019., mājaslapa – skatīts 26.04.2019)., saite: <http://www.tezaurs.lv/llvv/gimene>

45. Cilvēku tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija., (pieņemts: 04.11.1950)

46. Iniciatīva “Par kopdzīves likuma pieņemšanu Latvijā”., (www.manabalss.lv: 2015) Skatīts 28.04.2019., <https://manabalss.lv/par-kopdzives-likuma-pienemsanu-latvija/show>

47. LTV raidījuma “Rīta panorāma” intervija ar Juri Pūci., (26.03.2015)., Skatīts 28.04.2019., <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/puce-kopdzives-likums-ir-jaievies-cilvektiesibu-vara.a122997/>

48. Nacionālā Apvienība”., “Kopdzīves likums – nevis vienlīdzība, bet sociālais eksperiments mākslīgai sabiedrības modifikācijai”., (mājaslapa www.nacionalaapvieniba.lv : 2018) Skatīts 29.04.2019., <https://www.nacionalaapvieniba.lv/aktualitate/kopdzives-likums-nevis-vienlidziba-bet-socialais-eksperiments-maksligai-sabiedribas-modifikacijai/>

49. LSM.LV ziņu redakcija., Priekšlikums par partnerību (30.01.2015) Skatīts 28.04.2019., <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/saeima-iesniedz-priekslikumu-par-partnerattiecibu-legalizaciju.a115866/>

50. Nevalstiskā organizācija “Mozaīka”., (mājaslapa www.mozaika.lv) Skatīts 29.04.2019., Ziņu portāls LETA., “Mozaīka: Partnerības institūta ieviešana būtu nozīmīga visiem pāriem” (02.02.2015) Skatīts 29.04.2019., <https://www.diena.lv/raksts/latvija/viedokli/ mozaika - partneribas-instituta-ieviesana-butu-nozimiga-visiem-pariem-14086146>

51. Tiesībsargs aicina vienoties par jēdziena “ģimene” nozīmi., (www.apollo.lv: 02.04.2018)., <https://www.apollo.lv/6443877/nepieciesams-vienoties-par-jedziena-gimene-nozimi-aicina-tiesibsargs> Skatīts 30.04.2019

52. ANO, Human rights Council., “Human Rights Council adopts text on enhancing the efficiency of the Council , Rohingya, Muslims, the protection of the family., (3.07.2015)., Skatīts 01.05.2019., <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16196&LangID=E#sthash.BGN CJj26.dp uf>

53. LR Ārlietu ministrs., LR tiesībsargam J. Jansonam “Par ANO rezolūciju “Par ģimenes aizsardzību” (14.08.2015)., Skatīts 01.05.2019., <http://www.tiesibsargs.lv/news/lv/arlietu-ministra-atbilde-par-balsojumu-pret-ano-rezoluciju-par-gimenes-aizsardzibu>
54. Intervija ar K. Sedlenieku “Kas mūsdienās ir ģimene?”, (ziņu protāls “TVNET” 17.05.2016) Skatīts: 01.05.2019., <https://www.tvnet.lv/4761091/kas-musdienas-ir-gimene>
55. Intervija ar K. Sedlenieku “Kas mūsdienās ir ģimene?”, (ziņu protāls “TVNET” 17.05.2016) Skatīts: 01.05.2019., <https://www.tvnet.lv/4761091/kas-musdienas-ir-gimene>
56. Ziņu portāls Aprinķis.lv., Forums “Laiks bērniem! Ceļā uz ģimenēm draudzīgāku sabiedrību”., (09.08.2019), Skatīts 01.05.2019., <http://www.a.aprinkis.lv/sabiedriba/gimene/item/46861-murniece-gimene-ir-galvena-motivacija-veidot-ritdienu-labaku>
57. Ziņu portāls “Diena”., Arī Latvijā redz tendenci, ka sievietes apzināti izvēlas dzīvi bez bērniem (Krista Tropiņa:2009)., <https://www.diena.lv/raksts/latvija/politika/ari-latvija-redz-tendenci-ka-sievietes-apzinati-izvelas-dzivi-bez-berniem-672741>
58. Ziņu portāla “LA.LV” pētījums “Kāpēc cilvēki izvēlas “būt brīviem no bērniem”?., (Ģirts Kasparšāns: 07.10.2017). Skatīts 01.05.2019., <http://www.la.lv/vairosimies-latvijai-ne-paldies>
59. Ziņu portāls “Diena”., “Pirms domāt par trešo, jādzemdē divi”, (A. Strapcāne: 2017)., <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/pirms-domat-par-treso-jadzemde-divi-14181244>
60. Ziņu portāls “Diena”., “Pirms domāt par trešo, jādzemdē divi”, (A. Strapcāne: 2017)., <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/pirms-domat-par-treso-jadzemde-divi-14181244>
61. (Māris Klūga: “Latvijas tautsaimniecības glābiņš”, 2017.g.) Skatīts 01.05.2019., <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/zinu-analize/tresie-berni-un-stradigi-seniori-latvijas-tautsaimniecibas-glabinis.a249840/>
62. G. Krūmiņš “Latvijas neatkarības atjaunošana” (Rīga: 18.01.2019)., Skatīts 03.05.2019., <https://enciklopedija.lv/skirklis/22218>
63. Saeimas arhīvs “5. Saeimas sēžu stenogrammas”. Skatīts 03.05.2019., <http://www.saeima.lv/lv/likumdosana/saeimas-sedes/saeimas-sezu-stenogrammas/5-saeimas-sezu-stenogrammas/>
64. Laikraksts “Latvijas Vēstnesis” (laidiens 18.09.1998, nr. 271/272 (1332/1333). Skatīts 04.05.2019., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/49801>
65. Labklājības ministrija “Konceptija – Valsts atbalsts ģimenēm ar bērniem” (Latvijas Vēstnesis: Laidiens 10.02.2000., Nr.42/43 (1953/1954). Skatīts 09.05.2019., <https://www.vestnesis.lv/ta/id/954>
66. Intervija ar Imsantu Parādnieku (06.05.2019, Rīga) Pilnu interviju skatīt pielikumā
67. Valsts programma bērna un ģimenes stāvokļa uzlabošanā 2005.gadam., (pieejams www.lm.gov.lv LR Labklājības ministrija) Skatīts 10.05.2019., <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/berni-un-gimene/1302-projekti/valsts-programma-2005-gadam>

68. Informatīvais ziņojums par rīcības plāna koncepcijas “ Valsts ģimenes politika” īstenošanai 2004. – 2013.gadam pasākumu izpildi 2004.gadā (22.02.2005, pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/berni-un-gimene/2-politikas-planosanas-dokumenti-un-tiesibu-akti/2-latvijas-politikas-planosanas-dokumenti>) Skatīts 11.05.2019
69. Latvijas daudz bērnu ģimeņu biedrību apvienības valdes priekšsēdētājs Leonīds Muceniņš: Viedoklis par Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijas likvidāciju (05.03.2009: Rīga).
70. Biedrība “Nepaliec Viens”: Atklāta vēstule prezidentam par Bērnu un ģimenes lietu ministrijas saglabāšanu (26.01.2009)., <https://www.nepaliecviens.lv/lv/par-mums>. Skatīts 11.05.2019.
71. Labklājības ministrija., Informatīvai ziņojums “ Par turpmāku valsts pabalstu izmaksas ierobežojumu noteikšanas pamatotību” (Labklājības ministrs U. Augulis:2014)., 2
72. Latvijas Radio ziņu dienests: intervija ar CSP Sociālās statistikas departamenta direktori Marandu Behmani (30.05.2017).
73. Gala ziņojums “Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011.-2017. gadam ex-post novērtējums”., (SIA SAFEGE Baltija: 2018)., 265

PIELIKUMI

Tabula nr.1

MVG060. Mājsaimniecību sadalījums pēc to demogrāfiskā tipa (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
VISAS MĀJSAIMNIECĪBAS														
Pāris bez bērniem	17.5	17.3	16.1	15.1	16.3	16.5	16.7	17.5	18.5	18.1	19.4	19.2	19.5	18.7

229

Tabula nr.2

MVG060. Mājsaimniecību sadalījums pēc to demogrāfiskā tipa (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
VISAS MĀJSAIMNIECĪBAS														
Pāris ar vienu bērnu	7.7	8.8	8.5	8.2	7.0	7.5	6.6	6.8	6.5	6.9	6.8	7.3	7.4	7.3

230

Tabula nr.3

MVG060. Mājsaimniecību sadalījums pēc to demogrāfiskā tipa (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
VISAS MĀJSAIMNIECĪBAS														
Pāris ar diviem bērniem	5.5	5.5	4.9	4.6	5.2	4.3	4.4	4.5	4.9	4.8	5.0	5.2	5.4	5.3

231

Tabula nr.4

MVG060. Mājsaimniecību sadalījums pēc to demogrāfiskā tipa (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
VISAS MĀJSAIMNIECĪBAS														
Pāris ar trīs un vairāk bērniem	1.5	1.3	1.3	1.5	1.3	1.2	1.2	1.3	1.3	1.4	1.4	1.5	1.8	2.0

²²⁹ Centrālā statistikas pārvalde., datubāze: "Mājsaimniecību sadalījums pēc to demogrāfiskā tipa (%) ", Skatīts: 01.05.2019., https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala_ms_sastavs/MVG060.px/table/tableViewLayout1/

²³⁰ Centrālā statistikas pārvalde., datubāze: "Mājsaimniecību sadalījums pēc to demogrāfiskā tipa (%) ", Skatīts: 01.05.2019., https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala_ms_sastavs/MVG060.px/table/tableViewLayout1/

²³¹ Centrālā statistikas pārvalde., datubāze: "Mājsaimniecību sadalījums pēc to demogrāfiskā tipa (%) ", Skatīts: 01.05.2019., https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala_ms_sastavs/MVG060.px/table/tableViewLayout1/

Intervija ar Imantu Parādnieku un Nītu Jirgensoni (Demogrāfisko lietu centrs)

Intervijas vieta: Rīga, 06.05.2019 plkst 13:00

1. Kā Jūs raksturotu šī brīža ģimenes atbalsta politiku Latvijā?

- *Imants Parādnieks:* Kā lai tā īsi pasaka. Mērķtiecīga, bet nepietiekoša. Lai realizētu plānveidīgu, stabilu un mērķtiecīgu politiku, tam ir nepieciešami resursi. Visāda veida resursi – cilvēka resursi, izpētes resursi, es domāju, finanšu resursi. Savukārt, lai tas būtu, ģimeņu atbalsta politikai Latvijā ir jābūt ne tikai Imanta Parādnieka un Nacionālās Apvienības prioritātei, kur tiek panāktas lietas tikai pateicoties milzīgām pūlēm, ultimātiem, bet tam ir jābūt tādai visas valdības, visas sabiedrības uzstādījumam. Tas, par ko visiem vajadzētu vienoties.

2. Šobrīd tā nav valsts prioritāte?

- *Imants Parādnieks:* Vārdos ir. Deklarācijā ir. Arī ar demogrāfijas lietu padomnieka nominēšanu premjers itkā ir nolīcis kā prioritāti, bet labākajā gadījumā ir 7. – 8. vietā pēc visām citām. Stratēģiski kam mēs vispār Latvijā ko darām, ja ne nākotnei? Visas tās prioritātes, kuras ir noteikusi šī valdība ir svarīgas, taču ir kaut kāds pamats un pamatam ir jābūt ģimeņu atbalsta politikai – lai Latvijā dzimtu vairāk bērni. Tai ir jābūt visu prioritātei, kā jau minēju. Šis paliek kādā citā plānā, piemēram, līdzekļi, kā jau minēju, normāliem izpētes procesiem. Citās valstīs strādā cilvēku grupas tam.

3. Demogrāfisko lietu centrs ir veidots ar šādu mērķi?

Intervijai pievienojas Nīta Jirgensone

- Demogrāfisko lietu centrs ir cilvēku, domubiedru kopums, kas sanāk un mēģina kaut ko darīt. Tas nav kā centrs, kā institūcija, kā iestāde. Tas tiešām ir tikai kā platforma, kur cilvēki sanāk un var šīs idejas aprunāt, mēģināt šīs idejas tālāk ienest. Diemžēl, tas nav institucionalizēts ar kaut kādu aparātu, ar reālu iespējamu darbību. Teiksim, šodien uz Ministru Kabineta sēdi bija Labklājības ministrijas vērtējuma ziņojums un mūsu skatījums bija tāds, ka jā, pa lielam viņš ir, bet skatoties šobrīd uz Labklājības ministrijas retoriku – mēs runājam par pensionāriem, mēs runājam par invalīdiem, bet par bērniem mēs nerunājam. Un tas ir ļoti, ļoti sāpīgi. Vēl jo vairāk, Labklājības ministrija šobrīd īsti nesaskata jaunās pamatnostādnes bērnu un ģimeņu lietās, kur varētu kaut ko veidot, tas nozīmē, ka viņi uzskata, ka viss ir kārtībā, nekas nav maināms. Tā nav laba zīme.

- *Imants Parādnieks*: Jūs uzdevāt to jautājumu, kā raksturotu ģimeņu atbalsta politiku. Es esmu pulcējis šos domubiedrus un ir viena partija, kura to ir paņēmusi kā rūpju objektu. Pamatoti. Tas nav tāpēc, ka tas ir politiski izdevīgi, kas, protams, arī tā varētu būt. Tas ir stūrakmenis. Šī brīža situāciju varētu raksturot tā: mēs šobrīd faktiski nodarbojamies ar ugunsgrēka dzēšanu. Tā pēc būtības, nepārtraukti tiek dzēsti kaut kādi ugunsgrēki, bet tas nav tikai demogrāfijas jautājumos. Mērķtiecīga šī politika ir, bet nav plānveidīga. Nav tā, ka tu nospraud mērķi, mēs izdarīsim šo, pēc trim gadiem to, ir skaidrs kas ir jāsasniedz. Arī programmas “Māras solis”, kā tas tika veidots un kā es viņu redzēju ar saviem domu biedriem – tas ir soli pa solim mēs ejam uz mērķi. Mērķis ir noformulēts. Viņš protams ir tāds abstrakts, taču ir diezgan skaidri pateikts, ka mēs vēlamies, lai Latvija ir ģimenēm ar bērniem draudzīgākā valsts. Mans koncepts paredz izstrādāt šādu starptautisku kritēriju kopumu, kurā šo draudzīgumu var mērīt. Ir dažādi mērījumi un viens mērījumiem varētu būt arī draudzīgums pret ģimenēm ar bērniem. Lai tuvotos šim mērķim, tur nevar iztikt ar dažiem entuziastiem, kuri darbojas Demogrāfisko lietu centrā. Kā jau teicu, Demogrāfisko lietu centrs nav institūcija kā tāda. Viņa ir pie pārresoru koordināciju centra. Es esmu kā vadītājs ar amatu padomnieks Premjeram, pirms tam es biju Saeimas deputāts un attiecīgi es Saeimas deputāta pienākumus pildot, pildīju arī šos pienākumus. Tas ko mēs redzējām veidojot šo valdību, ir īpašo uzdevumu ministrs, kurš ir institucionalizēts un skaidri normatīvajos aktos noteikts. Tā nav ministrija, tas ir sekretariāts, kurš izveidots konkrētam mērķim. Kurš ir atbildīgs par vienu konkrētu lietu, kurai ir jābūt prioritātei augstākajā līmenī. Kā notiek šobrīd. Labklājības ministrijai ir pensiju jautājumi, viņi ir svarīgi, kurš gan par to strīdas. Valstij vienlaicīgi ir tūkstošiem svarīgu jautājumu. Nav jau nevienas institūcijas, kura atbildētu par lietām horizontāli. Katrā ministrijā ir kāda daļa no šīm lietām. Šajā jomā arī viss nav Labklājības ministrijā – ir arī Veselības ministrija, Finanšu ministrija, Reģionālā attīstības ministrijā, Ekonomikas ministrijā mājokļu politika. Un tikai pateicoties manai iniciatīvai, mēs esam panākuši, lai mājokļu politikas jautājums gūtu plašāku redzējumu. Piemēram, programmā “Māras solis” ir deviņpadsmit punkti, katrā vēl ir apakšpunkti. Viņi visi ir svarīgi – daļa ir realizēta, daļa ir plānā. Tas viss būtu realizējams plānveidīgi un mērķtiecīgi. Tad es varētu apgalvot – valsts politika ir precīza. Protams, korekcijas vienmēr var būt. Visādi citādi – mēs dzēšam ugunsgrēkus ar dažu cilvēku uzskatu, ka ir laiks tos nodzēst. Visi redz dūmus, ugunsdzēsējus, kā tas varēja gadīties, bet šeit jau tie dūmi nav redzami, ir tikai lielā bilde. Cilvēku skaits krītas,

dzimstības līmenis nav pietiekoši augsts. Mēs redzam, ka cilvēku vēlmes ir stipri augstākas kā faktiskā situācija un vienmēr uzsvēršu, ka īpaši svarīgi – vidējais rādītājs, ko apliecina visi pētījumi, ka dzimstības rādītājs ko cilvēki vēlas ir 2,4 bērni ģimenē, reālais ir 1,7. Starp vēlmēm un realitāti ir ļoti, ļoti dziļa plaisa. Viss, kas būtu darāms, lai šīs vēlmes var realizēt. Tur ir neskaitāmi virzieni. Kā piemēram, ģimenes mācība, kas ir viena liela, nopietna lieta. Tagad mēs dzēšot kaut kādus ugunsgrēkus, mums ir vienlaicīgi jāizstrādā ugunsdrošības, ja mēs runājam līdzībās, sistēma. Lai nerodās jauni ugunsgrēki. Jautājums ir, kas būs lielākais ugunsgrēks, ko mēs vairs nevarēsīm nodzēst? Tajā brīdī, kad vēlmju līmenis būs nevis 2,4, bet 2 vai zemāks, tad var veidoties vēl lielākas problēmas. Tas, kas mums ir jā dara jau no bērnudārza, no skolas vecuma, sabiedrības domāšanā, attieksmē vienam par otru – veidot izpratni, kādēļ šis ir svarīgi pilnīgi visiem. Kādēļ tai ir jābūt sabiedrības nevis valdības pamatam. Mēs darām visu, lai vēlme ietu augšā, līmenis ir vismaz jānotur. Tur ir gana daudz darāmā un, diemžēl, ne viss kas notiek, tas to veicina.

4. Skatoties ģimeņu atbalsta politiku jau no pirmsākumiem, rodas jautājums, kas nogāja greizi, kādēļ šobrīd šī politika ir tāda kāda tā ir? Vai Jūs saredziet kādas kļūdas, kas ir bijušas līdz šim?

- *Imants Parādnieks:* Ļoti labs brīdis bija tad, kad izveidoja ģimeņu un bērnu lietu ministriju – tas bija pareizi. Tajā brīdī daudzas lietas sakārtojās sistēmiski pareizi. Pēc tam nāca krīze un bija kaut kas jāmazina, jātransformē. Noteikti varu teikt, ka šis transformācijas process ieviesa ļoti daudz problēmas un to sekas jūtam vēl šobrīd. Es negribu teikt, ka obligāti bija jā saglabā, var jau būt, ka bija citi veidi, bet viss pārējais šobrīd ir sekas. Jo, ja bija viena ministrija, kas bija par to atbildīgā, tad pēc tam viss sasūcās pa pārējām ministrijām un īsti tāda atbildīgā par šī brīža situāciju nav. Citkārt, tas varbūt nebūtu tik traki, bet šobrīd tas iznāca traki. Varu teikt, ka līdz ar krīzi beidzās tāda normāla, plānveidīga ģimeņu atbalsta politikas veidošana Latvijā. Tas ir tas brīdis. Augšupeja atsākās, manuprāt, kad Nacionālā Apvienība iegāja Saiemā, tas bija 2010. Gadā un 2012. Gadā bija mūsu uzstādītais demogrāfijas ultimāts, vienošanās protokols, kas paredzēja vairāku lietu mainību no 2013.gada. No 2014.gada jūtami uzlabojas situācija. Tas bija tas pirmais solis. Uzstādījums bija – vai arī tiks atrasti līdzekļi vienošanās izpildei, vai arī nebūs budžets. Nav budžets – nav valdības. 2008. gadā “nogrieza” ap 100 miljoniem atbalsta politikai, 2010.gadā nācās šo problēmu labot.

Salīdzinot ar igauņiem, jautājot viņiem, kā tiem ir izdevies noturēt atbalsta politiku gan krīzes brīdī, gan arī pēc tam - kaut arī dzimstības rādītājs tagad viņiem ir mazliet sliktāks kā mums, bet tā situācija viņiem tomēr ir labāka – viņi teica, ka brīdī, kad viņi domāja par budžeta mazināšanu, atbalsta politika ģimenēm bija virs svītras, kurā netika pat izskatīts nogriezt finansējumu. Tas bija pēdējais, par ko vispār domāja vai apsvēra. Viņi pakārto budžetu šai prasībai. Tā kolēģi no Igaunijas Labkājības ministrijas un Finanšu ministrijas teica. Mums šī pieceja bija cita. Savukārt, kad mēs panācām, ka tika atgriezta viena liela daļa naudas citādā veidā ģimeņu atbalsta politikā, kad viņa pietuvojās pāri 100 miljoniem, toreizējais Finanšu ministrs teica, ka mēs jau 140 miljonus esam ielikuši sistēmā, kur tad ir rezultāts? Neņēma jau vērā, ka tie 140 miljoni jau nav 140 miljoni no nulles punkta. Faktiski mēs tikai pielikām 40 miljonus. Atdevām simtu un pielikām četrdesmit. Tagad, protams, tā summa ir krietni lielāka. Tātad, jā, tas bija tas brīdis, kad politika mainījās. Bija iespēja šai valdībai viņu mainīt pamatos, tātad, šo īpašo uzdevumu ministra vietu izveidot, absolūti skaidri pateikt, ka tā ir prioritāte, izveidot šo sekretariātu, kas būtu jau institucionalizēts. Pie tam, mans priekšlikums bija, nevis palielināt valsts pārvaldes aparātu, bet piedāvāju paņemt no ministrijām tos cilvēkus, kas jau ir šajā sistēmā. Un tur ir pilnīgi skaidrs, ka var šo darbu efektīvizēt, padarīt viņu lietderīgāku. Piemēram, ja tagad projektu “Ģimenēm draudzīgas pašvaldības” realizē VARAM ministrija, kas ir mana iniciatīva, tad “Ģimenēm draudzīga darba vieta”, kas ir arī jārealizē, realizē Labklājības ministrija, taču šādi projekti ir jāliek kopā. Tiem ir jābūt sasaistē. Sabiedrības integrācijas fonds, kas realizē projektu “Latvijas Goda ģimene”, kas citu starpā arī ir manis radīts projekts, arī šis būtu jāliek klāt iepriekš minētajiem projektiem. Jā, tie ir atsevišķi projekti, viņiem arī ir jādarbojas kā atsevišķiem projektiem, bet ja šo visu dara dažādas institūcijas, tad katrs to uzskata par savu darīšanu un neļauj projektos nemaz iejaukties. Apmēram, kāda jums daļa gar mūsu programmu. Projekti ir sasaistāmi, lai viņi darbojas kā zobratiņi. Tas tā nenotiek. Tos cilvēkus, kas profesionāli strādā pie šī, viņi darbotos vienā paspārnē, sadarbībā, sabalancēti un cilvēkresursus ar izmantot daudz lietderīgāk. Tad kad būtu apkopots viss vienā, tad arī var skatīt, ko deleģēt. Pieredze rāda, ne tikai mana pieredze, ka ļoti efektīvi ir atdot kādus pienākumus veikt sabiedriskajām organizācijām. Par salīdzinoši nelielu naudu, piesaistīt vēl papildus līdzekļus, piesaistīt tos cilvēkus, kuri to dara ar entuziasmu. Viņi var piesaistīt sponsorus, uzņēmumus, kuriem tas dod kādu pienesumu – prestižs, atpazīstamība. Tādēļ arī Goda ģimenes programma tika veidota tā,

lai tas būtu prestiži uzņēmumiem, kuri to atbalsta – piedalīties šajā programmā. Vēl ir manis pieminētais projekts “Ģimenēm draudzīga darba vieta”, kura vēl jārealizē, kurai nauda šogad nepietika, nevarēja atrast 68 tūkstošus no valsts budžeta. Mums Somijā Ziemeļvalstu programmā, Somija prezentēja savu pieredzi ar projektu Ģimenēm draudzīga pašvaldība. Šī programma tur darbojas, es varu kļūdīties, vismaz padesmit gadus. To realizē nevalstiskās organizācijas, tā tur ir prestiža lieta. Uzņēmums, kuram nav apzīmējums, ka viņš ir ģimenei draudzīgas darba vietas uzņēmums, viņš nekotējas. Nevalstiskās organizācijas arī palīdz uzņēmumiem kļūt par ģimenēm draudzīgiem uzņēmumiem. Šādas organizācijas palīdz kvalificēties, lai kļūtu par prestižiem uzņēmumiem. Viņi to arī realizē un nevis formāli, tikai ķeksīša pēc, bet ar interesi. Ideja ir, ka uzņēmumi, kuri ir kvalificējušies kā ģimenēm draudzīgs uzņēmums, varētu saņemt arī kādus papildus punktus dažādos publiskajos konkursos. Ja ir divi vienādi uzņēmumi, kuri ir izteikuši identisku piedāvājumu kādā publiskajā iepirkumā, tad priekšroka būtu tam, kurš ir ģimenei draudzīgs uzņēmums. Es domāju, ka tas varētu būt papildus motivators.

- Nita Jirgensone: Es mazliet no cita skatu punkta skatoties uz to, kas tā kā nogāja mazliet greizi, man liekas, tīri no socioloģijas skatoties, tā bija sabiedrības vērtību sagrūšana krīzes laikā. Principā, mūsu sabiedrība nebija tam gatava. Tajā brīdī sabiedrībai bija jāiemācās izdzīvot krīzes apstākļos. Savā ziņā mēs atgriezāties tādos ļoti primitīvā, savtīgā izdzīvošanas režīmā. Bija jāatrod shēmas, kā es izdzīvošu, būt egoistiskam, nedomājot par solidaritātes principu, kam ir jābūt – gan ģimeņu solidaritātei, gan paaudžu solidaritātei. Varu teikt, ka šie principi vispār ir izmiruši. Viņus ir ļoti grūti šobrīd liberālajā sabiedrībā atgriezt, jo principā visiem ir tiesības, visiem visu vajag, bet tajā pašā laikā saprast solidaritāti. Tad, kad man pienākās pensija, tad solidaritātes princips strādā – lūdzu, strādājiet, maksājiet, palīdziet, sametiet manai pensijai. Bet tad, kad man tas bērns ir jāaudzina, jāarstē, jāskolo u.t.t, tad uz mani solidaritātes princips neattiecas. Tad man rāda ar pirkstu un saka – kādēļ man ir jāuztur tavi bērni.

5. Vai šādas Jūsu pieminētās sabiedrības iezīmes ir modernizācijas sekas?

- Nita Jirgensone: Jā, es domāju, ka jā. Mēs neesam aizgājuši līdz tām Skandināvu labklājības valstīm, ka tu saproti to ideju, ka tev ir vajadzīgi tie bērni, kas nav tavējie, lai pēc tam viņi palīdzētu tev vecumdienās izdzīvot, es ļoti ciniski to tā saku, bet tas tā ir. Šobrīd mēs to tā nesaprotam. Mums šķiet, ka es pelnīšu lielu naudu, man bērnus nevajag,

gan jau man pēc tam būs lielā nauda un es par naudu nopirkšu pakalpojumu, kurš man būs nepieciešams. Bet kādam pēc tiem gadiem četrdesmit šis pakalpojums būs jāsniedz, ja tie nav mani bērni, tad kādi bērni tie būs? Vienkārši nav šīs ģimeniskās izpratnes, ka tā ir paaudžu kopienas sadarbība un, diemžēl, šādas vērtības ir izmirušas.

6. Vai ar politikas instrumentiem šādu sabiedrības iezīmi un vērtības var labot?

- *Imants Parādnieks*: Jā, pilnīgi noteikti. Par to ir skaļi jārunā. Latvietim ir raksturīgi būt vēršam uz savas kopienas interesēm. Citreiz tas izdzīvošanas instinkts vai vismaz pseido – izdzīvošanas instinkts prevalē. Neskatoties tādā ilgtermiņā. Krīzes brīdī kas notiek ģimenē? Primāri, par ko vecāki domā, tas ir par bērniem. skola, maizīte, apģērbs. Atteiksies no jebkā, lai tikai bērniem viss būtu. Tad faktiski tas ir tas, kas būtu jāvērs arī uz plašāku sabiedrību. Mēs domājam par visiem, nevis tā – kurš spēcīgāks, kurš paņems uz sevi, tas izdzīvo. Par pārējiem, kā būs tā būs. Tas pats par godīgumu, kad cilvēki cenšas paņemt sev to, kas viņiem nemaz nepienākas, attiecināms uz pabalstiem. Ar domu, visi jau tā dara un es tikai mazliet. Bet kur ir kaut mazliet, tur jau robežas ir pārkāptas. Vienalga, vai izshēmo lielākas māmiņu algas vai cita veida pabalstus. Vienu brīdi šajā jomā bija pavisam traki, tajā brīdī apmēri tika “griezti nost”. Un kādēļ “griezti nost”? Jo redzēja, ka ar shēmošanu un savtīgu, nepelnītu darbību to visu izmanto. Kādreiz saņemot māmiņalgas varēja iet arī strādāt, maksāja visu vecāku pabalstu. Kas parādījās – tēvs oficiāli strādā un oficiāli skaitās bērnu kopšanas atvaļinājumā. Viņš saņem 100% pabalstu un vēl algu. Alga parasti ir lielāka, par bērnu faktiski rūpējas mamma, nav nekādas sociālās apdrošināšanas, ne darba stāžs, bet tēvs izmanto abus ienākumus. Tā ir tā šaurā un savtīgā domāšana, ka uz to brīdi ģimenei naudas ir vairāk, bet cilvēki vēl nesaprot, ka tā darot, tu kādam citam atņem. Varbūt savai vecmammai, mammai tajā brīdī, kad varbūt vajadzēs iet pie daktera. Tā nauda nerodas no gaisa. Viss, ko tu paņem, kas tev nepienākas, viss no kaut kurienes ir paņemts. 46 miljoni pagāšgad tika samaksāti bezatbildīgu vecāku vietā par viņa bērnu, uzturlīdzekļu formā. Tikai 6 miljoni tikai iekasēti. Bērns nav vainīgs par bezatbildīgu vecāku, tādēļ arī valsts ir izstrādājusi šādu atbalsta mehānismu. Tā ir milzīga summa šim mērķim, tāda nekad šādam mērķim netika paredzēta. Ziemeļvalstis, protams, ir attīstījušās normālā procesā, mēs neesam – mēs esam 50 gadus bijuši okupācijā un cilvēku domāšana, diemžēl, ir sakropļota. Ja katrs ņems to, kas nepienākas, tad visiem nepietiks. Un ja visiem nepietiks, tad par šo arī nāksies maksāt visiem. Kā stāstā, kur ir krūka un vienojas, ka visi liesim vīnu un beigās dzer ūdeni, tāpēc,

ka katrs domāja: “es jau tikai ūdeni, visi vīnu nesīs, nepamanīs”. Es ceru, ka šo periodu mēs esam pārdzīvojuši, ka visi domā, ka pārējie ir muļķi un es esmu gudrs. Es zinu, ka sabiedrība mainās un tas, ko mēs varam darīt un kas tiek darīts, arī tā pati Goda ģimenes programma tieši tāda tika iecerēta – lai godinātu ģimenes. Arī toreiz bija daudz pretinieku, sakot, ka kas tad tās par Goda ģimenēm, jo ir arī ģimenes, kuras ir sociāli nelabvēlīgas. Bet tādas ģimenes ir 2%, tādēļ mēs nepacelsim pienācīgā godā pārējās? Bet arī toreiz nācās izcīnīt, lai šī programma tieši tā saucās. Tas ir likumā ierakstīts - Goda ģimenes apliecība. Tādējādi mēs šīs vērtības varam pacelt vajadzīgajā līmenī un tas ir tikai viens, mazs fragments. Arī Ģimenei draudzīgā pašvaldība – tad, kad mēs izceļam ģimenēm draudzīgās pašvaldības konkursā, mēs rādām citām piemēru, pēc kā tiekties, nevis kauninām citus. Uzvarētājam ir 30 000 balva. Tas lielais mērķis ir nevis ceļā uz ģimenei draudzīgāko valsti, bet gan ceļā uz ģimenei draudzīgāko sabiedrību. Bieži vien sabiedrībai ir lielais svars, kaut vai attieksmē pret ģimenēm ar bērniem, vajadzībām un citām lietām. Sabiedriskā doma ir paralēli visām labajām programām, tām ir jābūt tām, kas to veido.

7. Kāda situācija šobrīd daudz bērnu ģimeņu vidū Latvijā?

- *Imants Parādnieks*: Uzstādījums, ko es esmu izvirzījis, kā sasniedzamo mērķi – vajadzētu būt situācijai, kad ģimenē ienāk trešais bērns, tad rodas sajūta, ka paliek vieglāk. Atbalsts ar diviem bērniem, jā, ir pienācīgs, bet kad ienāk trešais bērns, tad sadalot atbalsta intensitāti un tas, kas tev pienākas, faktiski izmaksas uz bērnu ir mazākas. Tur ir vesela plejāde ar iespējām. Ir panākts, ka Goda ģimenes bērns brauc tikai 10% maksājot par transportu – nu taču ir starpība, vai visi trīs bērni brauc maksājot 10%, vai 2 bērni maksā 100%. Es jau nesaku, ka tas ir pareizi. Bērniem vispār būtu jābūt atsevišķai cenai, kā tas kādreiz bija. Bet es runāju, kā tas šajā jomā ir. Tas pats attiecināms uz trīs bērnu vecākiem. Viena lieta, kas saistīta ar studijām, ko vēlos realizēt – bērni, kas nāk no Goda ģimenēm, viņiem mācības ir apmaksātas budžeta vietās. Tās ir nevis tās budžeta vietas, kas tiek atņemtas citiem, bet papildus sociālā budžeta vietas. Jebkurā profesijā, pat ja viņa nav prioritāra valstij. Nu, protams, tur kā nosacījumam jābūt arī bērnu sekmes, ja mācās uz četrniekiem un pieciniekiem, tad, protams, tur ir cits stāsts, nerunājot par nesekmību. Tās ir tikai divas lietas, ir vēl mājokļu dotācijas arī. Kad ir vesels komplekss šādu pasākumu, kurus jūt ģimene un ģimene zin, ka papildus būs tas, tas un tas, ienākot ģimenē trešajam bērnam, tad šī vēlme tiks realizēta. Varbūt kādam šī vēlme radīsies, kāds varbūt pirms tam ir izdomājis, ka grib būt ar trīs bērnu pulciņu, bet kāds pēc tam izdomās – jā,

kādēļ nē. Zinot, ka tam ir vēl atbalsts, tas motivē. Tādēļ ir svarīga pirmā pieredze ar pirmo bērnu – tas, kā vecāki izjūt atbalstu no valsts puses. Pirmajai pieredzei jābūt maksimāli pozitīvai visās jomās. Sevišķi krīzes brīžos, kad bērns slimo vai kādas citas ģimenes problēmas.

8. Kādi varētu būt tuvākie mērķi ģimenes atbalsta politikas attīstībā Latvijā?

- *Imants Parādnieks*: Jau iepriekš pieminētā mājokļa politika ģimenēm, projekts “ģimenēm draudzīgs uzņēmums”, kā arī projekts “Māras solis”, kas šobrīd tiek izstrādāts. Svarīgi uz priekšdienām ir domāt par tādām krīzes situācijām, kad tajā brīdī, kad mamma vēlas atgriezties darbā, viņai ir jābūt absolūti sakārtotai iespējai izvēlēties, kad viņa to vēlas darīt. Ja viņa vēlas darīt to pēc gada, ir tāda iespēja, ir auklīte, ir bērnudārzs, nevis viņa ir izmisusi, ko darīt. 90% izvēlas pusotra gada periodu. Pēc šī pusotra gada nedrīkst būt problēmas atgriezties darbā, vai arī mammai ir tiesības neatgriezties darbā pēc pusotra gada, nosacīti, ievērojot likumus, bet lai viņai ir iespēja pašai parūpēties par bērnu. Atbalsta apjomam tad būtu jābūt proporcionāli līdzvērtīgam bērnu izmaksai pašvaldību bērnudārzā. Šobrīd tas netiek darīts, tas ir vecāku pašu ziņā. Tie, kas vēlas ilgāk rūpēties par bērniem, nesaņem valsts atbalstu. Nav neviena pašvaldība, kura maksātu pašai mammai. Ja nu vienīgi mammas nav jau sashēmojušas un noformējušas sevi kā sertificētu auklīti un viena pieskata it kā kaimiņienes bērnu. Tas ir tas briesmīgākais. Izvēlei vajadzētu būt brīvai. Pašvaldība ietaupa uz tā rēķina, ka bērns neiet bērnudārzā, līdz ar to varētu arī atbalstīt vecākus finansiāli. To var realizēt ar politiskajiem lēmumiem.

9. Vai Demogrāfisko lietu centrs ir spējīgs ietekmēt politiskos lēmumus un Ministru kabineta darbu?

- *Imants Parādnieks*: Drīzāk padomdevējs, kurā var arī neklausīties. Nav ietekmes sfīras. Sākotnēji, kad veidojām šo valdību, bija uzstādījums, ir jābūt institūcijai, kura lēmumu pieņemšanas procesā piedalās pinvertīgi. Kā piemēram, Izglītības ministrija strādājot pie jaunās studiju kreditēšanas sistēma, izdomā, ka varētu noņemt nost programmu – bērnu piedzimšanas gadījumā valsts apmaksā daļu no studējošā kredīta. 30% apmērā. Bet veto tiesības ir nosacītas. Pateicoties tam, ka tika sacelta ažiotaža ap šo jautājumu, šis it kā tika noņemts no dienas kārtības. Tajā pašā laikā, uz Ministru kabinetu sagatavotajā konceptuālajā ziņojumā tas tiks pieminēts kā resursu avots. Viņš netiks pieņemts, bet nav normāla situācija, ka kaut kas tāds tiek piedāvāts. Mana iniciatīva bija tāda, ka šī studējošo kredītu sistēma ir jāpilnveido ar pirmo mērķi – lai nebūtu nepieciešami papildus galvotāji.

Lai nebūtu situācijas, kad cilvēkam nav iespējas studēt, jo nevar atrast pienācīgu galvotāju, tādejādi neatņemot cilvēkam iespēju studēt kaut par maksu. Tam ir vajadzīgs valsts galvojums 100% apmērā. Studējošo kredītu vajadzētu apmaksāt 50% apmērā, ja piedzimst pirmais bērns un dzēst pavisam, ja piedzimst otrais bērns. Pie tā vēl jāstrādā. Vispār, iespējas ietekmēt šādus lēmumus ir tikai runājot, lūdzoties, vai ar citām politiskajām metodēm, kas nav normāls process. Iedarbinu partijas, kur liek veto, bet tam tā nevajadzētu būt. Ietekmes sfīras nav nekādas. Darba ir daudz.

Maģistra darbs „**Ģimenes atbalsta politikas attīstība Latvijā un priekšlikumi tās pilnveidošanai**” izstrādāts LU Biznesa, vadības un ekonomikas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai

Autors: _____ ._____._____.
(paraksts) (paraksta atšifrējums) (datums)

Rekomendēju / nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: profesore Daina Šķiltere _____ ._____._____.
(paraksts) (datums)

Recenzents: Prof. Biruta Sloka

Darbs iesniegts LU Biznesa, vadības un ekonomikas fakultātes Studiju centrā

Dekāna pilnvarotā persona:

Metodiķe _____ ._____._____.
(paraksts) (paraksta atšifrējums) (datums)

Darbs aizstāvēts _____ gala pārbaudījuma komisijas sēdē _____ .
(bakalaura / maģistra / valsts)

Komisijas sekretārs(e): : _____ ._____._____.
(paraksts) (paraksta atšifrējums) (datums)